

ΑΠΟΦΑΣΗ ΑΡΙΘΜ. 512/VI/2010¹

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Συνεδρίασε στην Αίθουσα Συνεδριάσεων του 1ου ορόφου του κτιρίου των γραφείων της, επί της οδού Κότσικα 1Α, Αθήνα, την 8^η Δεκεμβρίου 2010, ημέρα Τετάρτη και ώρα 9:30, με την εξής σύνθεση:

Πρόεδρος: Δημήτριος Κυριτσάκης

Μέλη: Ασημάκης Κομνηνός,

Δημήτριος Λουκάς,

Εμμανουέλα Τρούλη,

Βασίλειος Νικολετόπουλος,

Δημήτριος Δανηλάτος

Δημήτριος Αυγητίδης και

Μιχαήλ Τσαγκατάκης, λόγω κωλύματος τακτικού μέλους,

Νικολάου Τραυλού.

Το τακτικό μέλος, Ιωάννης Μπιτούνης δεν συμμετέχει στη συζήτηση της υπόθεσης λόγω κωλύματος.

Γραμματέας: Ηλιάνα Κούτρα

Θέμα της συνεδρίασης: Λήψη απόφασης επί: 1) των καταγγελιών των [...] και [...] κατά του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 2 Ν. 703/1977, 2) της αναφοράς του Μιχαήλ Γκιούρτα κατά του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας και 3) της γνωστοποίησης σύμπραξης, σύμφωνα με το άρθρο 21 Ν. 703/1977, της αίτησης για έκδοση απόφασης εξαίρεσης, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 3 Ν. 703/1977, και της αίτησης για έκδοση αρνητικής πιστοποίησης, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 Ν. 703/1977 (όπως οι ανωτέρω διατάξεις ίσχυαν προ του Αυγούστου του 2009), του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, σχετικά με τις πράξεις υπ' αριθμ. Α6/Σ42/2006 και Α22/Σ46/2007 της Διοικούσας Επιτροπής του.

Πριν την έναρξη της συζήτησης ο Πρόεδρος όρισε Γραμματέα της υπόθεσης την Ηλιάνα Κούτρα, με αναπληρώτρια την Παρασκευή Ζαχαριά.

¹ Από την παρούσα απόφαση έχουν παραλειφθεί, σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ.7 του Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού (ΦΕΚ 1890/Β'/29.12.2006), τα στοιχεία εκείνα, τα οποία κρίθηκε ότι αποτελούν επιχειρηματικό απόρρητο. Στη θέση των στοιχείων που έχουν παραλειφθεί υπάρχει η ένδειξη [...]. Όπου ήταν δυνατό τα στοιχεία που παραλείφθηκαν αντικαταστάθηκαν με ενδεικτικά ποσά και αριθμούς ή με γενικές περιγραφές (εντός [...]).

Κατά τη συζήτηση της υπόθεσης τα νομίμως κλητευθέντα ενδιαφερόμενα μέρη παραστάθηκαν ως εξής: α) ο καταγγέλλων [...] διά του πληρεξουσίου δικηγόρου του, Ιωάννη Παγορόπουλου και β) το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (εφεξής «ΤΕΕ») με το εκπρόσωπό του Γρηγόρη Χατζηδημητρίου, Αρχιτέκτονα και Υπεύθυνο της Επιτροπής Αμοιβών του ΤΕΕ και δια των πληρεξουσίων δικηγόρων Θεόδωρου Σχινά, Δημητρίου Τζουγανάτου, Παναγιώτη Χασάπη, Πάνου Λαζαράτου και Αντωνίου Αργυρού.

Τα λοιπά νομίμως κλητευθέντα μέρη δεν παραστάθηκαν.

Επίσης, παραστάθηκαν στη συνεδρίαση βάσει του άρθρου 21 του Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού (ΦΕΚ 1890 Β΄/29.12.2006) οι κάτωθι τρίτοι: α) ο Σύλλογος Πολιτικών Μηχανικών Ελλάδος και ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Ανωτάτων Σχολών-Πανελληνίας Ένωσης Αρχιτεκτόνων, διά των πληρεξουσίων δικηγόρων Δημητρίου Τζουγανάτου και Σταμάτη Δρακακάκη και β) ο Πανελλήνιος Σύλλογος Διπλωματούχων Μηχανολόγων-Ηλεκτρολόγων και ο Πανελλήνιος Σύλλογος Διπλωματούχων Αγρονόμων-Τοπογράφων μηχανικών, διά των πληρεξουσίων δικηγόρων Δέσποινας Στειροπούλου και Κωνσταντίνου Καρατσώλη, οι οποίοι κατέθεσαν βάσει του ιδίου άρθρου τα υπ' αριθμ. πρωτ. 732/22.11.2010 και 733/22.11.2010 Υπομνήματα τρίτων αντίστοιχα.

Στην αρχή της συζήτησης, ο Πρόεδρος έδωσε το λόγο στον Εισηγητή της υπόθεσης, Ασημάκη Κομνηνό, ο οποίος ανέπτυξε συνοπτικά την υπ' αριθμ. πρωτ. 4716/26.7.2010 γραπτή Εισήγησή του, επί της κρινόμενης υπόθεσης και πρότεινε, για τους λόγους που αναφέρονται αναλυτικά στην Εισήγησή:

1. Να διαπιστωθεί ότι το ΤΕΕ παρέβη τα άρθρα 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ.
2. Να υποχρεωθεί το ΤΕΕ να παύσει την προαναφερόμενη παράβαση και να την παραλείψει στο μέλλον.
3. Να επιβληθούν στο ΤΕΕ οι ακόλουθοι όροι:
 - i. να ενημερώσει εγγράφως τα μέλη του για την απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού εντός 60 ημερών από την κοινοποίησή της σε αυτό κοινοποιώντας το σχετικό έγγραφό του στην Επιτροπή Ανταγωνισμού,
 - ii. να αναπροσαρμόσει το λογισμικό σύστημα υπολογισμού των αμοιβών των μηχανικών κατά τρόπο σύμφωνο με το γράμμα και πνεύμα της Απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού.
4. Να απειληθεί πρόστιμο ή/και χρηματική ποινή για κάθε μέρα μη συμμόρφωσης του ΤΕΕ με την απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού.
5. Να απορριφθούν οι καταγγελίες ως προς εκείνο το τμήμα τους που αναφέρεται στην εφαρμογή της νομοθεσίας περί αμοιβών των μηχανικών στους μηχανικούς ΤΕ.

Κατόπιν το λόγο έλαβαν οι πληρεξούσιοι δικηγόροι των ενδιαφερομένων μερών, οι οποίοι τοποθετήθηκαν επί της Εισηγήσεως, ανέπτυξαν τις απόψεις τους, έδωσαν διευκρινήσεις και απάντησαν σε ερωτήσεις, που τους υπέβαλαν ο Πρόεδρος και τα μέλη της Επιτροπής Ανταγωνισμού και για τη θεμελίωση των ισχυρισμών τους ζήτησαν την

εξέταση μαρτύρων. Η Επιτροπή αποδεχόμενη το αίτημά τους εξέτασε μάρτυρες με την ακόλουθη σειρά: 1) [...], 2) [...] και 3) [...].

Με την ολοκλήρωση της ακροαματικής διαδικασίας και την εξέταση των μαρτύρων οι πληρεξούσιοι δικηγόροι των μερών ζήτησαν και ο Πρόεδρος της Επιτροπής Ανταγωνισμού χορήγησε προθεσμία δύο (2) εργάσιμων ημερών μετά την παραλαβή των πρακτικών από τα ενδιαφερόμενα μέρη, προκειμένου να υποβάλουν τα συμπληρωματικά Υπομνήματά τους.

Η Επιτροπή συνήλθε σε διάσκεψη την 22^α Δεκεμβρίου 2010, απόντος λόγω σοβαρού κωλύματος του μέλους, Μιχαήλ Τσαγκατάκη, που δεν θα του επιτρέψει να συμμετάσχει σε διάσκεψη για αρκετό διάστημα, στην ως άνω αίθουσα συνεδριάσεων του 1^{ου} ορόφου των Γραφείων της και αφού έλαβε υπόψη της τα στοιχεία του φακέλου της κρινόμενης υπόθεσης, την Εισήγηση, τις απόψεις που διατύπωσαν τα ενδιαφερόμενα μέρη προφορικώς κατά τη συζήτηση της υπόθεσης και με τα Υπομνήματά τα οποία υπέβαλαν, καθώς και τα όσα κατέθεσαν οι μάρτυρες κατά την ακροαματική διαδικασία,

ΣΚΕΦΘΗΚΕ ΩΣ ΕΞΗΣ:

I. ΟΙ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΤΕΕ ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

1. Στις 27.2.2007, ο Μιχαήλ Γκιούρτας, πτυχιούχος Ηλεκτρολόγος Μηχανικός Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, κάτοικος Αθηνών, κατέθεσε στη Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού (εφεξής «Γ.Δ.Α.») αναφορά κατά του ΤΕΕ, διαμαρτυρόμενος ότι το τελευταίο νοθεύει τον ανταγωνισμό, απειλώντας να τοποθετεί σε εκκρεμότητα μελέτες ιδιωτικών έργων, όταν η τιμολόγηση για τη σύνταξη της μελέτης είναι μικρότερη από την προκύπτουσα βάσει του Π.Δ. 696/1974.
2. Στις 24.4.2007, ο [...], [...], κάτοικος [...], υπέβαλε στην Επιτροπή Ανταγωνισμού καταγγελία σχετικά με το ίδιο θέμα και ειδικότερα σχετικά με τον καθορισμό, εκ μέρους του ΤΕΕ, κατώτατων αμοιβών των μηχανικών, οι οποίες ισχύουν και για τους πτυχιούχους μηχανικούς Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (εφεξής «ΤΕ»), που δεν είναι μέλη του ΤΕΕ. Ο [...], στην καταγγελία του, αναφέρει ότι ανέθεσε στον τρίτο καταγγέλλοντα [...] να συντάξει τη μελέτη και να επιβλέψει την ανέγερση καταστήματος στο [...], αλλά η αμοιβή που του ζήτησε ο [...] του φάνηκε υπερβολική. Κατά τον καταγγέλλοντα, οι αμοιβές των πτυχιούχων μηχανικών ΤΕ ορίζονται από το ΤΕΕ και, παρότι αυτοί δεν είναι μέλη του ΤΕΕ, η Πολεοδομία της Νομαρχίας δεν δέχεται να εκδώσει οικοδομική άδεια, αν ο υπολογισμός της αμοιβής τους έχουν γίνει με διαφορετικό τρόπο.
3. Ο [...] καταγγέλλει ότι η συμπεριφορά του ΤΕΕ και των πτυχιούχων μηχανικών ΤΕ στοχεύει να περιορίσει τον ανταγωνισμό στην εθνική αγορά παροχής υπηρεσιών για κατασκευαστικά έργα ιδιωτικού χαρακτήρα, κατά παράβαση του Ν. 703/1977,

προσδιορίζοντας κατά βούληση τα κατώτατα όρια αμοιβής τους για τις υπηρεσίες που προσφέρουν στους πολίτες. Ζητεί δε από την Επιτροπή Ανταγωνισμού α) να αναγκάσει το ΤΕΕ να σταματήσει να λαμβάνει αποφάσεις σχετικές με την τιμολογιακή πολιτική των μελών του και να αποσύρει ταυτόχρονα κάθε έντυπο υλικό που διαθέτει, με το οποίο προσδιορίζει τα κατώτατα όρια αμοιβής τους, και β) να ορίσει ότι οι μηχανικοί ΤΕ δεν έχουν τέτοια υποχρέωση και δεν καλύπτονται από το καθεστώς αυτό.

4. Στις 28.6.2007, ο [...], πτυχιούχος πολιτικός μηχανικός δομικών έργων ΤΕ, κάτοικος [...], ο οποίος εκπονεί μελέτες για την κατασκευή οικοδομικών έργων, ενώ ταυτόχρονα αναλαμβάνει και την επίβλεψή τους, κατέθεσε, επίσης, καταγγελία κατά του ΤΕΕ, σχετικά με τον καθορισμό κατώτατων ορίων αμοιβών των μηχανικών και την επιβολή τους και στους μηχανικούς ΤΕ, μέσω της θεσπισθείσας από το ΤΕΕ διαδικασίας για τη διαχείριση των αμοιβών, ζητώντας από την Επιτροπή Ανταγωνισμού να αναγκάσει το καταγγελλόμενο Επιμελητήριο να σταματήσει να παρεμβαίνει α) στη διαμόρφωση των κατωτάτων ορίων των αμοιβών των μελών του κατά τρόπο αυθαίρετο, εκτός ορίων της σχετικής νομοθεσίας και με παράνομες αναπροσαρμογές και β) στην ελευθερία ανταγωνισμού των πτυχιούχων μηχανικών ΤΕ, εντάσσοντάς τους «*δια της βίας*» στο εν λόγω πλαίσιο.
5. Ο [...], στην καταγγελία του, επιβεβαίωσε το ανωτέρω περιστατικό, κατά το οποίο ζήτησε από τον [...] ως αμοιβή το ποσό που προσδιορίζεται ως κατώτατη αμοιβή από την κείμενη νομοθεσία, αναπροσαρμοσμένο κατά το 88% του ύψους του, με βάση «*εγκύκλιο*» του ΤΕΕ.² Κατ' αυτόν, το υφιστάμενο πλαίσιο, εντός του οποίου λαμβάνουν χώρα οι ιδιωτικές μελέτες για την έκδοση οικοδομικής άδειας δεν πρέπει να έχει εφαρμογή στους πτυχιούχους μηχανικούς ΤΕ. Εντούτοις, υποχρεούται στην πράξη να προσχωρήσει σε αυτό αφού σε αντίθετη περίπτωση το ΤΕΕ δεν συμπράττει στην έκδοση βεβαίωσης καταβολής αμοιβής από την Εθνική Τράπεζα, η οποία είναι απαραίτητη για την έκδοση της άδειας της Πολεοδομίας.
6. Στη συνέχεια ο [...] υπέβαλε στη Γ.Δ.Α. συμπληρωματικά στοιχεία σχετικά με την καταγγελία του³ και συγκεκριμένα προσκόμισε γνωμοδότηση δικηγόρου σχετικά με την ύπαρξη ή μη υποχρέωσης υπαγωγής των μηχανικών ΤΕ στις διατάξεις που ρυθμίζουν τον έλεγχο των ελάχιστων αμοιβών των μηχανικών και στη διαδικασία είσπραξης των αμοιβών αυτών που έχει θεσπιστεί από το ΤΕΕ, καθώς και δύο παραδείγματα υπολογισμού αμοιβών για το έργο, το οποίο αναφέρεται στην καταγγελία («*Προσθήκη κατ' επέκταση ισόγειου καταστήματος με δύο υπόγεια [...]*»)

² Προφανώς ο [...] αναφέρεται στο υπ' αριθμ. 2416/20.11.2006 Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ (βλ. κατωτέρω, παρ. 66 επ.). Σημειώνεται δε, ότι σε σχετική ανακοίνωση, η οποία εμφανίζεται στην ιστοσελίδα του ΤΕΕ <http://portal.tee.gr/portal/page/portal/TEE/MyTEE/amoibes>, αναφέρεται ότι: «*Η δεσμευτική ημερομηνία υλοποίησης του νέου συστήματος είναι η 20^η Φεβρουαρίου, οπότε καμία πληρωμή στην Εθνική Τράπεζα δεν θα γίνεται δεκτή εάν δεν συνοδεύεται από τον “κωδικό πληρωμής” που θα παράγει αυτόματα το λογισμικό του ΤΕΕ*» (επίσκεψη την 20.7.2010).

³ Ημ. αριθμ. πρωτ. 3919/4.7.2007, 7124/4.12.2007 και 7169/6.12.2007.

με διαφορετικό συνολικό προϋπολογισμό: το μεν πρώτο σύμφωνα με τα όσα προβλέπονται στο Π.Δ. 515/1989, το δε δεύτερο σύμφωνα με τη μέθοδο υπολογισμού του ΤΕΕ. Από τα εν λόγω παραδείγματα προκύπτει ότι οι οφειλόμενες ελάχιστες αμοιβές είναι διαφορετικές, ήτοι 4.990,09 € σύμφωνα με το Π.Δ. 515/1989 (με βάση το οποίο ο συνολικός προϋπολογισμός είναι 6.104,88 €) και 10.054,30 € σύμφωνα με τη μέθοδο υπολογισμού του ΤΕΕ (με βάση την οποία ο συνολικός προϋπολογισμός είναι 16.843,32 €).

7. Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με τη δεύτερη μέθοδο, ο συνολικός προϋπολογισμός είναι μεγαλύτερος, καθώς το ΤΕΕ έθετε κατά την κρίσιμη περίοδο ως ελάχιστο κόστος ανά μ² τα 105 €, ενώ ο υπολογισμός του [...] (με βάση τα οριζόμενα στο Π.Δ. 515/1989) λαμβάνει ως κόστος ανά μ² τα 44 €.
8. Υπέρ της αποδοχής των συγκεκριμένων καταγγελιών, κατέθεσε στη Γ.Δ.Α. παρέμβαση και η Επιστημονική Ένωση Τεχνολογικής Εκπαίδευσης Μηχανικών (Ε.Ε.Τ.Ε.Μ.). Κατά την παρεμβαίνουσα Ε.Ε.Τ.Ε.Μ. εφόσον οι πτυχιούχοι μηχανικοί ΤΕ δεν είναι μέλη του ΤΕΕ και η σχετική με τις αμοιβές νομοθεσία, ήτοι το Β.Δ. της 30/31.5.1956 «Περί κανονισμού του τρόπου καταβολής της αμοιβής των Μηχανικών εν γένει», δεν τους αναφέρει πουθενά ρητά, θα έπρεπε να τιμολογούν τις υπηρεσίες τους με το νομίμως καθορισμένο ισχύον πλαίσιο ελάχιστων αμοιβών και όχι με αυτό που χρησιμοποιούν τα μέλη του ΤΕΕ με δική τους πρωτοβουλία και το οποίο είναι σχεδόν διπλάσιο.
9. Κατά την Ε.Ε.Τ.Ε.Μ., το ΤΕΕ διαχειρίζεται τον τρόπο οργάνωσης και υπολογισμού των ελάχιστων ορίων των αμοιβών των μελών του και έχει προνομιακά τον έλεγχο της διαδικασίας κατάθεσής τους στην αντισυμβαλλόμενη της προς τούτο Εθνική Τράπεζα, υποχρεώνοντάς τα να καταθέσουν συγκεκριμένο χρηματικό ποσό επί της αμοιβής τους υπέρ αυτού και αντίστοιχο ποσό υπέρ του ασφαλιστικού τους φορέα. Σε αυτό το καθεστώς εξαναγκάζονται να υπάγονται και οι πτυχιούχοι μηχανικοί ΤΕ, και μάλιστα υφίστανται και τις αναπροσαρμογές προς τα πάνω των κατώτατων ορίων των αμοιβών, στις οποίες προβαίνει περιοδικά το ΤΕΕ, με αποτέλεσμα να επιβαρύνει ακόμη περισσότερο το ήδη βεβαρημένο κόστος της ιδιωτικής κατασκευής.
10. Επιπρόσθετα, η Ε.Ε.Τ.Ε.Μ. υπέβαλε στη Γ.Δ.Α. τα εξής έγγραφα:
 - το από 20.6.2008⁴ ερώτημα του Τμήματος Πολεοδομικών Εφαρμογών της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Εύβοιας προς το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. στο οποίο ζητείται από το τελευταίο να διευκρινίσει πώς πρέπει να εφαρμοστεί Εγκύκλιος του ΥΠ.ΕΣ. για τον έλεγχο των αμοιβών των οικοδομικών αδειών με την αύξηση της Ενιαίας Τιμής Αφετηρίας (εφεξής «Ε.Τ.Α.»)⁵ από 44 €⁶ σε 110 €, «η οποία

⁴ Αριθμ. πρωτ. 4385.

⁵ Αναφορικά με τον ορισμό της Ε.Τ.Α. και τις σχετικές Υπουργικές Αποφάσεις (εφεξής «Υ.Α.»), βλ. κατωτέρω παρ. 49 επ.

⁶ Όπως είχε οριστεί με την ΓΔΔ 1803/21.11.2001 (Β' 1587) Κοινή Υπουργική Απόφαση (εφεξής «Κ.Υ.Α.»).

αύξηση της Ε.Τ.Α. ήταν με πρωτοβουλία του ΤΕΕ χωρίς να καλύπτεται από ανάλογη απόφαση των αρμοδίων Υπουργών Εθνικής Οικονομίας & Οικονομικών και Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων».

- την από 11.8.2008⁷ απάντηση της Διεύθυνσης Οικοδομικών και Κτιριοδομικών Κανονισμών (Ο.Κ.Κ.) του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. στο ανωτέρω έγγραφο, στην οποία αναφέρεται ότι το ΤΕΕ προβαίνει σε ενέργειες οι οποίες δεν προέρχονται από οδηγίες ή έγγραφα της συγκεκριμένης Διεύθυνσης, σχετικά με την αύξηση της Ε.Τ.Α.
- το από 30.4.2007⁸ έγγραφο της ίδιας Διεύθυνσης του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ προς την Ε.Ε.Τ.Ε.Μ., τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Χαλκιδικής, την Περιφέρεια Αττικής και το ΤΕΕ, όπου αναφέρεται ξανά ότι το ΤΕΕ προβαίνει σε ενέργειες, οι οποίες δεν προέρχονται από οδηγίες ή έγγραφα της συγκεκριμένης Διεύθυνσης. Με την ίδια επιστολή διαβιβάζεται προγενέστερο έγγραφο⁹ της συγκεκριμένης Διεύθυνσης του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ.¹⁰ στο οποίο διευκρινίζεται ότι η Ε.Τ.Α. των 44 € έχει κατ' ουσίαν παγιωθεί και η αύξηση των αμοιβών γίνεται μόνο από την αναπροσαρμογή του συντελεστή λ,¹¹ ενώ ο προϋπολογισμός διατηρείται σταθερός.

11. Για την εξέταση των καταγγελιών και για τον έλεγχο ενδεχόμενων παραβάσεων εκ μέρους του καταγγελλόμενου Επιμελητηρίου, η Γ.Δ.Α. έστειλε ερωτηματολόγια στο ΤΕΕ,¹² για την παροχή εκ μέρους του διευκρινιστικών στοιχείων αναφορικά με την οργάνωση και λειτουργία του, καθώς και την ακριβή διαδικασία υπολογισμού των αμοιβών των μηχανικών για τη μελέτη και επίβλεψη ιδιωτικών έργων.
12. Σε συνέχεια των ανωτέρω ερωτηματολογίων, το ΤΕΕ, πέραν των απαντητικών επιστολών του,¹³ γνωστοποίησε στη Γ.Δ.Α. σύμφωνα με το άρθρο 21 Ν. 703/1977, τις υπ' αριθμ. Α6/Σ42/2006 και Α22/Σ46/2007 πράξεις της Διοικούσας Επιτροπής του,¹⁴ οι οποίες αναφέρονται σε ελάχιστο τεκμαιρόμενο κόστος κατασκευής ανά μ²

⁷ Αριθμ. πρωτ. 28630.

⁸ Αριθμ. πρωτ. 14426.

⁹ Αριθμ. πρωτ. 31462/28.7.2006.

¹⁰ Βλ. και κατωτέρω παρ. 58.

¹¹ Περί του συντελεστή λ βλ. κατωτέρω παρ. 45.

¹² Με ημ. αριθμ. πρωτ. 6201/26.10.2007, 2223/3.4.2008 και 7983/12.11.2008.

¹³ Με ημ. αριθμ. πρωτ. 7168/6.12.2007, 1545/5.3.2008 και 3212/13.5.2008, 3225/14.5.2008, 6399/22.9.2008, 6444/23.9.2008, 6553/26.9.2008, 8611/9.12.2008, 8705/15.12.2008.

¹⁴ Που ελήφθησαν κατά τις συνεδριάσεις της 23.10.2006 και της 13.12.2007, αντίστοιχα. Με την υποβολή της προαναφερόμενης γνωστοποίησης, το ΤΕΕ δεν κατέθεσε το προβλεπόμενο από το νόμο παράβολο των 300 € ανά γνωστοποίηση/αίτηση, αναφέροντας τα εξής: «Επειδή σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 4 του ν. 2579/1998 οι διατάξεις των άρθρων 11 του κανονιστικού διατάγματος της 26 Ιουνίου – 10 Ιουλίου 1944 “Περί Κώδικος των νόμων περί δικών του Δημοσίου” και 22 παρ. 4 του ν. 1868/1989 (ΦΕΚ Α' 230), έχουν εφαρμογή και επί των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Π.Δ.), τα πρόσωπα αυτά (όπως και το ΤΕΕ) απαλλάσσονται, όπως και το Δημόσιο, από την υποχρέωση καταβολής οποιουδήποτε παραβόλου, τέλους, ενσήμου ή εισφοράς για την άσκηση ή την εκδίκαση αγωγών, ενδίκου μέσου ή βοηθήματος, ή για τη διενέργεια οποιασδήποτε

στα ιδιωτικά κτιριακά έργα, για τα οποία ο καθορισμός της αμοιβής των μηχανικών μελών του ΤΕΕ, καθώς και όλων όσων ασκούν σύμφωνα με το νόμο το έργο αυτό εν όλω ή εν μέρει, γίνεται με βάση τον προϋπολογισμό του έργου. Η εν λόγω γνωστοποίηση συνοδεύεται από αίτηση για έκδοση αρνητικής πιστοποίησης, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 Ν. 703/1977 και, επικουρικά, από αίτηση για την έκδοση απόφασης εξαίρεσης, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 3 Ν. 703/1977, όπως οι διατάξεις αυτές ίσχυαν προ του Αυγούστου του 2009, όταν δεν είχε ακόμα εισαχθεί στο Ελληνικό δίκαιο το σύστημα της εκ του νόμου εξαίρεσης. Στο έντυπο της γνωστοποίησης, το ΤΕΕ επισημαίνει ότι αυτή σχετίζεται με τις προηγούμενες καταγγελίες και υποβάλλεται για λόγους ασφάλειας δικαίου.

II. ΙΣΧΥΟΝ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ «ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ»

13. Το ΤΕΕ είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου που τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (πρώην Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.). Συστήθηκε με το Π.Δ. της 27.11/14.12.1926, όπως τροποποιήθηκε από το Ν. 1486/1984 (ΦΕΚ Α' 161).
14. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Οργανισμού του ΤΕΕ, που έχει εγκριθεί με το Π.Δ. 295/2002 (ΦΕΚ Α' 262), σκοπός του είναι η προαγωγή της επιστήμης στους τομείς που σχετίζονται με την ειδικότητα των μελών του, προς το σκοπό της αυτοδύναμης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της χώρας.¹⁵
15. Ως φορέας οργάνωσης του επαγγέλματος του μηχανικού και ως τεχνικός σύμβουλος της Πολιτείας, το ΤΕΕ έχει αναδεχθεί ορισμένες δημοσίου δικαίου υποχρεώσεις, μεταξύ άλλων, την τήρηση μητρώου των μελών του, τον έλεγχο επάρκειας των μηχανικών (δια της χορήγησης και αφαίρεσης της άδειας άσκησης του επαγγέλματος του μηχανικού), τη διαρκή επιμόρφωσή τους, την άσκηση πειθαρχικού ελέγχου επ' αυτών, την εκπροσώπηση του κλάδου έναντι του Κράτους, την κατοχύρωση των αρχών του επαγγέλματος του μηχανικού έναντι των μελών του και τρίτων και τη συμβολή με κάθε τρόπο στην πρόοδο των τεχνικών και τεχνολογικών εφαρμογών στη χώρα.
16. Όπως ορίζεται στο ανωτέρω Π.Δ. το ΤΕΕ, στο πλαίσιο του σκοπού του, είναι ο τεχνικός σύμβουλος της Κυβέρνησης και ιδιαίτερα:¹⁶
 - Μελετά με δική του πρωτοβουλία ή έπειτα από ανάθεση ή αίτηση, αυτοτελώς ή σε συνεργασία με άλλους κοινωνικούς ή επιστημονικούς φορείς ή

δικαστικής ή διαδικαστικής πράξης, ενώπιον όλων των δικαστηρίων ή δικαστικών ή άλλων αρχών».

¹⁵ Βλ. ήδη και άρθρο 4 Π.Δ. της 27.11/14.12.1926, όπως τροποποιήθηκε από το Ν. 1486/1984.

¹⁶ Άρθρο 1 Π.Δ. 295/2002 (Α' 262) «Οργανισμός του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας».

επιμελητήρια, οποιοδήποτε σχετικό επιστημονικό, τεχνικό, τεχνικοοικονομικό, ή αναπτυξιακό θέμα που ενδιαφέρει το κοινωνικό σύνολο και διατυπώνει απόψεις με πρωτοβουλία δική του ή έπειτα από πρόσκληση για τη σχετική με τα θέματα αυτά νομοθεσία.

- Γνωμοδοτεί, έπειτα από πρόσκληση των αρμοδίων αρχών ή άλλων φορέων του δημοσίου τομέα ή συνδικαλιστικών φορέων και μέσα σε οριζόμενο εύλογο χρονικό διάστημα, για οποιοδήποτε θέμα της αρμοδιότητάς του.
- Συλλέγει στατιστικά στοιχεία σε σχέση με το τεχνικό δυναμικό, την τεχνική, επιστημονική, κατασκευαστική και σχετική βιομηχανική δραστηριότητα, τα τεχνικά υλικά, τον εξοπλισμό και την τεχνολογία, καταρτίζει στατιστικές και παρέχει σχετικές πληροφορίες προς τις αρμόδιες αρχές ή άλλους φορείς.
- Παρέχει τη συνδρομή του για την άρτια κατάρτιση και εφαρμογή των αναπτυξιακών προγραμμάτων, την αξιοποίηση των φυσικών πόρων, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, την προστασία του περιβάλλοντος, εκπονεί μόνο ή σε συνεργασία με άλλους φορείς σχετικές μελέτες και έρευνες, σχέδια προδιαγραφών, κανονισμών, συμβάσεων έργων και μελετών.
- Συμβάλλει στην εκπόνηση προγραμμάτων τεχνικής παιδείας, στην ανάπτυξη της εγχώριας έρευνας και τεχνολογίας, στην αξιοποίηση, ανάπτυξη, προγραμματισμό και διάρθρωση του τεχνικού δυναμικού σύμφωνα με τις αναπτυξιακές ανάγκες της χώρας.
- Ενημερώνει την κοινή γνώμη με ανακοινώσεις, δημοσιεύσεις, εκδόσεις ή με άλλο πρόσφορο τρόπο για οποιοδήποτε θέμα της αρμοδιότητάς του, εκλαϊκεύοντας και βοηθώντας στην ευρύτερη κατανόηση των σχετικών θεμάτων και προβλημάτων.
- Μετέχει σε διεθνείς οργανισμούς, σε ενώσεις επιμελητηρίων, σε διεθνείς ενώσεις τεχνικών, αναπτύσσει σχέσεις με αντίστοιχους οργανισμούς άλλων χωρών, οργανώνει συνέδρια, εκθέσεις και άλλες εκδηλώσεις για την προώθηση των σκοπών του.

17. Το ΤΕΕ, σε σχέση με τα μέλη του:¹⁷

- Διενεργεί τις εξετάσεις και χορηγεί τις άδειες άσκησης επαγγέλματος των μηχανικών, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις.
- Τηρεί τα μητρώα των μηχανικών και επωνυμιών τεχνικών γραφείων και επιχειρήσεων.
- Μεριμνά για την είσπραξη των νομίμων αμοιβών τους, όπως προβλέπεται από τις σχετικές διατάξεις.
- Φροντίζει για την απασχόληση, την κοινωνική ασφάλιση, την προαγωγή και προστασία του κύρους των μελών του, την επιστημονική πρόοδο, ενημέρωση, επιμόρφωση και συνεχιζόμενη εκπαίδευσή τους.

¹⁷ Ο.π.

- Εκδίδει ενημερωτικό και επιστημονικό τύπο και άλλες ειδικές εκδόσεις.
 - Ενισχύει τους φορείς συλλογικής εκπροσώπησης των μηχανικών σε δραστηριότητες σχετικές με τους σκοπούς του.
 - Μελετά νέες μορφές επαγγελματικής οργάνωσης και εργασίας των μελών του.
 - Ασκεί σ' αυτά πειθαρχική εξουσία όπως ειδικότερα ορίζεται στις σχετικές διατάξεις του νόμου.
18. Στο άρθρο 2 Π.Δ. της 27.11/14.12.1926 γίνεται λόγος για τακτικά, επίτιμα και ομότιμα μέλη του ΤΕΕ και πώς μπορούν να αποκτηθούν οι εν λόγω ιδιότητες. Οι βασικές ειδικότητες των μελών του ΤΕΕ είναι αυτές των πολιτικών μηχανικών, αρχιτεκτόνων μηχανικών, μηχανολόγων μηχανικών, ηλεκτρολόγων μηχανικών, αγρονόμων τοπογράφων μηχανικών, χημικών μηχανικών, μηχανικών μεταλλείων-μεταλλουργών, ναυπηγών μηχανικών, ηλεκτρονικών μηχανικών, ενώ το εν λόγω Προεδρικό Διάταγμα (εφεξής «Π.Δ.») προβλέπει τη δυνατότητα ανακαθορισμού των ειδικοτήτων αυτών με Π.Δ. που εκδίδεται με πρόταση του εποπτεύοντος Υπουργού Δημοσίων Έργων και σύμφωνη γνώμη της Αντιπροσωπείας του ΤΕΕ.
19. Σύμφωνα με τα στοιχεία του μητρώου των μελών, το ΤΕΕ σήμερα έχει πανελληνίως περίπου 87.400 τακτικά μέλη, τα οποία απασχολούνται είτε ως ελεύθεροι επαγγελματίες, είτε ως μισθωτοί στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Τακτικά μέλη του ΤΕΕ είναι, υποχρεωτικά, όλοι οι Ελληνικής ιθαγένειας διπλωματούχοι του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, των πολυτεχνικών σχολών της χώρας και των ισότιμων σχολών του εξωτερικού. Προϋπόθεση για την εγγραφή μέλους στο ΤΕΕ είναι η κατοχή άδειας άσκησης επαγγέλματος μηχανικού.
20. Το ΤΕΕ είναι ο αρμόδιος οργανισμός που χορηγεί την άδεια άσκησης επαγγέλματος σε μηχανικούς όλων των ειδικοτήτων, απόφοιτους των πολυτεχνικών σχολών της Ελλάδας και ισότιμων σχολών χωρών του εξωτερικού. Η άδεια άσκησης του επαγγέλματος του μηχανικού χορηγείται μετά από εξετάσεις, οι οποίες διοργανώνονται από το ΤΕΕ τρεις φορές το χρόνο.¹⁸
21. Στον Οργανισμό του ΤΕΕ περιγράφονται λεπτομερώς τα Όργανα του ΤΕΕ (άρθρο 2), η διάρθρωση των υπηρεσιών του σε κεντρικές και περιφερειακές (άρθρο 3), η Γενική Διεύθυνση, οι επί μέρους Διευθύνσεις και τα αντικείμενα αυτών (άρθρα 4-10), τα Τμήματα αυτού και οι αρμοδιότητές τους (άρθρα 10-16), καθώς και η διάκριση των θέσεων προσωπικού κατά κατηγορία και κλάδο και τα καθήκοντα των προϊσταμένων αυτών (άρθρα 17 – 21).
22. Το καθεστώς Διοίκησης του ΤΕΕ ρυθμίζεται από το Π.Δ. της 27.11/14.12.1926, όπως ισχύει (άρθρα 7-10), όπου περιγράφονται αναλυτικά τα όργανά του, με ανώτατο όργανο την Αντιπροσωπεία (της οποίας τα μέλη είναι αιρετά, εκλεγόμενα από το σύνολο των εγγεγραμμένων τακτικών μελών του ΤΕΕ με άμεση καθολική και

¹⁸ Πηγή: ιστοσελίδα ΤΕΕ <http://portal.tee.gr>.

μυστική ψηφοφορία), η οποία εκλέγει τη Διοικούσα Επιτροπή με μυστική ψηφοφορία. Η Διοικούσα Επιτροπή είναι το ανώτατο εκτελεστικό και συντονιστικό όργανο του ΤΕΕ για την υλοποίηση της πολιτικής του και οι εξουσίες της περιγράφονται αναλυτικά στο άρθρο 8 του ανωτέρω Π.Δ. Ο Πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής εκπροσωπεί γενικά το ΤΕΕ, διοικεί τις υπηρεσίες του, επιμελείται την εκτέλεση των αποφάσεων της Διοικούσας Επιτροπής, εντέλλεται πληρωμές και υπογράφει εντάλματα, πιστοποιητικά, βεβαιώσεις και άλλα έγγραφα του ΤΕΕ και ασκεί αρμοδιότητες που του μεταβιβάζει η Διοικούσα Επιτροπή, ενώ μπορεί να αναπληρώνεται σε περίπτωση απουσίας του ή κωλύματός του (άρθρο 9). Στο ίδιο Π.Δ. ορίζεται το καθεστώς διοίκησης των περιφερειακών τμημάτων του ΤΕΕ.

23. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, οι πράξεις των οργάνων του ΤΕΕ αποτελούν εκτελεστές διοικητικές πράξεις και ελέγχονται με αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.¹⁹

2. ΙΣΧΥΟΝ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΡΥΘΜΙΣΗ, ΤΟΥ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΙΣΠΡΑΞΗ ΤΩΝ ΑΜΟΙΒΩΝ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

24. Προκειμένου να αξιολογηθεί η συμπεριφορά του ΤΕΕ με βάση τις διατάξεις περί ελεύθερου ανταγωνισμού, κρίνεται σκόπιμη η χρονολογική παράθεση του σχετικού νομοθετικού πλαισίου που ρυθμίζει ιδίως τα θέματα αμοιβών των μελών του.
25. Το Ν.Δ. της 17.7/16.8.1923 «Περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του Κράτους και οικοδομής αυτών» ρυθμίζει τη σύνταξη, έγκριση και εφαρμογή των σχεδίων πόλεων και λοιπών οικισμών, παρέχοντας νομοθετικές εξουσιοδοτήσεις για τη ρύθμιση με Βασιλικά Διατάγματα (εφεξής «Β.Δ.») πληθώρας επιμέρους ζητημάτων.²⁰
26. Ειδικότερα, προκειμένου περί της εποπτείας των έργων για τα οποία έχει ληφθεί οικοδομική άδεια, παρέχονται νομοθετικές εξουσιοδοτήσεις για τη ρύθμιση με Β.Δ. της διαδικασίας και του ελέγχου ανάληψης εποπτείας, αποχής από αυτή και αντικατάστασης εποπτεύοντος,²¹ των προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησης

¹⁹ Βλ. και ΣτΕ 1234/2007.

²⁰ Αναφέρονται ενδεικτικά ο τρόπος σύνταξης τοπογραφικών και σχεδίων (άρθρο 2 παρ. 4), η διαδικασία έγκρισης σχεδίων πόλεων (άρθρο 3 παρ. 2), ο καθορισμός περιορισμών δόμησης (άρθρο 9 παρ. 2), η διαδικασία ενστάσεων κατά των πράξεων αναλογισμού (άρθρο 34 παρ. 4), η έκταση και ο τρόπος τακτοποιήσεως οικοπέδων πριν την ανέγερση οικοδομής (άρθρο 42 παρ. 3), ο τρόπος και οι λεπτομέρειες χορήγησης οικοδομικών αδειών (άρθρο 53 παρ. 3), η ανάθεση εφαρμογής διατάξεων του Ν.Δ. σε ΟΤΑ (άρθρο 79 παρ. 3) κ.τ.λ..

²¹ Βλ. άρθρο 55 παρ. 3. Σε εκτέλεση της εν λόγω ρύθμισης εκδόθηκε το Β.Δ. της 15.12.1923/21.1.1924 «Περί εκτελέσεως του από 17 Ιουλ. 1923 Ν.Δ/τος» με το οποίο ρυθμίζονται ζητήματα όπως η δήλωση των στοιχείων του εποπτεύοντος, η παραίτηση από την εποπτεία, η αναπλήρωση, κ.τ.λ..

δικαιώματος άσκησης εποπτείας,²² του ελέγχου των προσόντων των ασκούντων εποπτεία,²³ καθώς και της αμοιβής των ασκούντων εποπτεία.

27. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 59 παρ. 1 Ν.Δ. της 17.7/16.8.1923, η αμοιβή που καταβάλλεται από τον εργοδότη στο μηχανικό ή στον αρχιτέκτονα για εκπόνηση μελέτης οποιουδήποτε έργου, εφαρμογή αυτής και εποπτεία εκτέλεσης του έργου ρυθμίζεται με Β.Δ.²⁴ Σύμφωνα δε με τη διάταξη του άρθρου 59 παρ. 2, κατά την αρχική της μορφή, η ρυθμιζόμενη αμοιβή συνιστούσε υποχρεωτική διατίμηση για τα συμβαλλόμενα μέρη, εφόσον δεν υφίστατο έγγραφη συμφωνία μεταξύ των μερών η οποία να ορίζει διάφορη αμοιβή.²⁵
28. Σε εκτέλεση του άρθρου 59 Ν.Δ. της 17.7/16.8.1923, εκδόθηκε το Π.Δ. 13/27.6.1924 «Περί καθορισμού των εις τους ιδιώτας πολιτικούς μηχανικούς, αρχιτέκτονας, μηχανολόγους, ηλεκτρολόγους και τοπογράφους χορηγουμένων αμοιβών», το οποίο αντικαταστάθηκε από το Β.Δ. 19/21.2.1938 «Περί αναθεώρησης του από 13 Ιουν. 1924 Δ/τος “περί καθορισμού των εις τους ιδιώτας μηχανικούς κλπ. αμοιβών”». Κατά το άρθρο 1 παρ. 1 του εν λόγω Β.Δ., τα καθοριζόμενα από αυτό ελάχιστα όρια αμοιβών για την εκτέλεση μελετών ή εργασιών ισχύουν τόσο για την παροχή υπηρεσιών από αποφοίτους των σχετικών ΑΕΙ και μέλη του ΤΕΕ όσο και για την παροχή υπηρεσιών από οποιονδήποτε άλλο που με οποιαδήποτε διάταξη δύναται να παρέχει τις εν λόγω υπηρεσίες.²⁶
29. Το άρθρο 2 όριζε, ανάλογα με την αξία του έργου, την αμοιβή των πολιτικών μηχανικών και των αρχιτεκτόνων ανά κατηγορία έργου²⁷ και ανά είδος εργασιών,²⁸

²² Άρθρο 57 παρ. 1.

²³ Άρθρο 58 παρ. 1.

²⁴ Βλ. άρθρο 59 παρ. 1 Ν.Δ. της 17.7/16.8.1923: «1. Δια Β.Δ/των, εκδιδομένων μετά γνώμην του συμβουλίου των δημοσίων έργων, κανονίζεται η δι εκάστην περίπτωση πληρωτέα υπό των εργοδοτών αμοιβή εις τους μηχανικούς εν γένει και αρχιτέκτονας τους εκπονούντας μελέτας οιαδήποτε έργων και τους αναλαμβάνοντας την εφαρμογήν των μελετών και την εποπτείαν εκτελέσεως των έργων τούτων».

²⁵ Κατά την αρχική του διατύπωση, το άρθρο 59 παρ. 2 Ν.Δ. της 17.7/16.8.1923 είχε ως εξής: «2. Η κατά την προηγούμενην παράγραφον οριζόμενη αμοιβή αποτελεί υποχρεωτικήν διατίμησην δι αμφοτέρα τα συμβαλλόμενα μέρη, εφ όσον ταύτα δι ιδιαιτέρας, μεταξύ των εγγράφου συμφωνίας δεν εκανόνισαν άλλως τα της αμοιβής ταύτης».

²⁶ Βλ. άρθρο 1 παρ. 1 Β.Δ. της 19/21.2.1938: «1. Εις τους Μηχανικούς εν γένει και Αρχιτέκτονας, ήτοι εις τους αποφοίτους των Ανωτάτων Σχολών του Ε.Μ.Πολυτεχνείου και τους εξ ανωτάτων Σχολών της αλλοδαπής ομοτίμων του Ε.Μ.Πολυτεχνείου προερχομένους διπλωματούχους Πολιτικούς Μηχανικούς, Αρχιτέκτονας, Μηχανολόγους Μηχανικούς, Ηλεκτρολόγους Μηχανικούς, Χημικούς Μηχανικούς, Μεταλλειολόγους Μηχανικούς, Τοπογράφους Μηχανικούς και Ναυπηγούς Μηχανικούς, μέλη του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος, ως και εις τους δυνάμει του Ν. 4663 ή ετέρων μεταγενεστέρων διατάξεων δικαιουμένους να ασκώσι τα ανωτέρω επαγγέλματα, το ελάχιστον όριον αμοιβής διά την εκτέλεσιν των κατά το παρόν Δ/μα μελετών ή εργασιών καθορίζεται ως κατωτέρω».

²⁷ Βάσει του άρθρου 9 ορίζονται πέντε κατηγορίες έργων (κατηγορίες Α έως Ε).

²⁸ Ήτοι, προσχέδιο, γενικό σχέδιο, προμέτρηση και προϋπολογισμός, σχέδια λεπτομερειών, επίβλεψη και επιμέτρηση. Το άρθρο 10 ορίζει τι περιλαμβάνει η κάθε κατηγορία έργου.

ως ποσοστό επί της συνολικής δαπάνης του έργου.²⁹ Στα επόμενα άρθρα με αντίστοιχο κατά τις περισσότερες περιπτώσεις τρόπο οριζόταν η αμοιβή για μεταλλειολογικές, χημικοτεχνικές, μηχανολογικές και ηλεκτρολογικές εργασίες,³⁰ τοπογραφικές εργασίες,³¹ πολεοδομικές εργασίες,³² απλές εκτιμήσεις έργων³³ και κατ' αποκοπή οριζόμενες εργασίες.³⁴

30. Το τελευταίο εδάφιο της παρ. 1 του μόνου άρθρου του Ν.Δ. 2726/1953 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του άρθ. 59 του από 17.7/16.8.1923 Ν. Δ/τος “περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του Κράτους και οικοδομής αυτών”», αφενός μεν τροποποίησε το άρθρο 59 παρ. 2 Ν.Δ. της 17.7/16.8.1923, καθιστώντας τα ελάχιστα όρια αμοιβών υποχρεωτικά, αποκλειόμενης οποιασδήποτε συμβατικής απόκλισης,³⁵ αφετέρου δε επέκτεινε την εφαρμογή των ελάχιστων αυτών ορίων, πρώτον, σε όλες τις ειδικότητες μηχανικών - μελών του ΤΕΕ, αποφοίτων σχετικών ΑΕΙ, και σε οποιονδήποτε άλλο ασκεί βάσει ειδικής διάταξης το εν λόγω επάγγελμα³⁶ και, δεύτερον, σε κάθε είδους εργασία και υπηρεσία σχετική με έργα και εγκαταστάσεις.³⁷

²⁹ Το άρθρο 12 ορίζει την έννοια της συνολικής δαπάνης του έργου, καθορίζει τα έξοδα τα οποία οφείλει να καταβάλει ο εργοδότης και αναφέρει περιπτώσεις αναπροσαρμογής της αμοιβής του μηχανικού.

³⁰ Άρθρο 3.

³¹ Άρθρο 4.

³² Άρθρο 5.

³³ Άρθρο 7.

³⁴ Άρθρο 8.

³⁵ Το τελευταίο εδάφ. της παρ. 1 του μόνου άρθρου του Ν.Δ. 2726/1953 όρισε ότι τα ελάχιστα όρια αμοιβών αποτελούν κατώτερη διατίμηση, υποχρεωτική για αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη, ενώ κατάργησε κατά τα λοιπά την παρ. 2 του άρθρου 59 Ν.Δ. της 17.7/16.8.1923. Στην Αιτιολογική Έκθεση αναφέρεται: «*Το αυτό άρθρον 59, καθορίζον ως άνω τα ελάχιστα όρια αμοιβών, δια της παρ. 2 αυτού, επέτρεπεν απόκλισιν από τούτων, εις περίπτωσιν ιδιαιτέρας συμφωνίας. Εις την πραγματικότητα και από τους εν καλή πίστει συναλλασσομένους, εφηρμόζοντο πάντοτε τα κατά την παράγραφο 1 καθοριζόμενα όρια ελάχιστα όρια, διότι τα υπό των σχετικών Β. Διαταγμάτων οριζόμενα τοιαύτα, είναι πράγματι τα ελάχιστα απαιτούμενα δι' αμοιβήν αρτίας μελέτης και επιβλέψεως των έργων. Η απόκλισις όμως της παρ. 2 επέτρεπε καταστρατήγησιν των ελαχίστων τούτων ορίων εκ μέρους τινών εργοδοτών, ως και αθέμιτον συναγωνισμόν εις βλάβην της επαγγελματικής στάθμης του Μηχανικού και της ποιότητας των μελετών και των έργων. Δέον όθεν ο όρος “ελάχιστα όρια αμοιβών” να καθορισθή ως κατωτέρα διατίμησις υποχρεωτική δι' αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη.*»

³⁶ Βλ. το πρώτο εδάφ. της παρ. 1 του μόνου άρθρου του Ν.Δ. 2726/1953: «*1. Ο κατά το άρθ. 59 παρ. 1 του από 17.7/16.8.1923 Ν. Δ/τος “περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του Κράτους και οικοδομής αυτών” κανονισμός των ελαχίστων ορίων αμοιβής των μηχανικών εν γένει και αρχιτεκτόνων, εφαρμόζεται δι' όλας τας ειδικότητας των μηχανικών-μελών του Τεχνικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος, διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών, καθώς και διά τους βάσει ειδικών διατάξεων Νόμων ασκούντας τα επαγγέλματα ταύτα εν όλω ή εν μέρει.*». Βλ. και άρθρο 1 παρ. 1 Β.Δ. της 19/21.2.1938.

³⁷ Βλ. παρ. 2 του μόνου άρθρου του Ν.Δ. 2726/1953.

31. Με το εν λόγω Ν.Δ. δεν τροποποιήθηκε ο τρόπος καθορισμού των ελάχιστων ορίων αμοιβών μέσω της έκδοσης Β.Δ., ανατέθηκε όμως στο ΤΕΕ το έργο της είσπραξης της οφειλόμενης από τον εργοδότη αμοιβής και του επιμερισμού αυτής βάσει των προβλεπόμενων κρατήσεων, καθώς και της καταβολής/ απόδοσης στο δικαιούχο - μηχανικό της αμοιβής του, προβλέφθηκε δε νέο τέλος υπέρ του ΤΕΕ ύψους 8% επί της αμοιβής του μηχανικού.³⁸
32. Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση του εν λόγω Ν.Δ., η ανάθεση αυτού του έργου στο ΤΕΕ δικαιολογείται από την ανάγκη διασφάλισης της καταβολής και είσπραξης των νομίμων αμοιβών, ώστε να αντιμετωπισθούν φαινόμενα καταστρατήγησης των διατάξεων, που πιθανότατα στόχο θα είχαν τη δημιουργία συνθηκών αθέμιτου ανταγωνισμού και τα οποία θα οδηγούσαν τόσο σε απαξίωση του επαγγέλματος του μηχανικού όσο και σε πτώση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.³⁹ Προβλέπεται, τέλος, η έκδοση Β.Δ. αναφορικά με τον τρόπο απόδοσης της αμοιβής των μηχανικών από το ΤΕΕ.
33. Σε εκτέλεση του Ν.Δ. 2726/1953 εκδόθηκε αφενός μεν το Β.Δ. της 30/31.5.1956 «Περί κανονισμού του τρόπου καταβολής της αμοιβής των Μηχανικών εν γένει», αφετέρου δε το Π.Δ. 696/1974 «Περί αμοιβών μηχανικών δια σύνταξιν μελετών, επίβλεψιν, παραλαβήν κλπ. Συγκοινωνιακών, Υδραυλικών και Κτιριακών Έργων, ως και Τοπογραφικών, Κτηματογραφικών και Χαρτογραφικών Εργασιών και σχετικών τεχνικών προδιαγραφών μελετών».

³⁸ Βλ. παρ. 4 του μόνου άρθρου του Ν.Δ. 2726/1953: «4. Εκ της ως άνω αμοιβής μελέτης παρακρατείται υπό του Τ.Ε.Ε. ποσοστόν 8%, όπερ διατίθεται διά την εθελουσίαν έξοδον εκ του επαγγέλματος των μη διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών και βάσει ειδικών διατάξεων νόμου αποδεδειγμένως ασκούντων ως άνω το τεχνικόν επάγγελμα και εγγεγραμμένους εις τα οικεία μητρώα, κατά τα οριζόμενα διά Β. Διατάγματος, εκδιδόμενου προτάσει του Υπουργού Δημοσίων Έργων, μετά γνώμην του Συμβουλίου Δημοσίων Έργων και πρότασιν του Τ.Ε.Ε. Ποσοστόν μέχρι 2% κρατείται επίσης υπό του Τ.Ε.Ε. διά τας πάσης φύσεως σχετικής δαπάνας αυτού. Το υπόλοιπον της αμοιβής της μελέτης καταβάλλεται, εν όλω ή τμηματικώς, προς τον δικαιούχον υπό του Τ.Ε.Ε. ή του υπό τούτου εξουσιοδοτουμένου, μετά την υπό της Αρχής έγκρισιν της μελέτης, κατά τα ορισθησόμενα διά Β. Διατάγματος, ομοίως εκδιδόμενου». Η ως άνω αρμοδιότητα του ΤΕΕ καθρεπίζεται ως ένα βαθμό και στο άρθρο 4 παρ. 3 Π.Δ. της 27.11/14.12.1926 «Περί κωδικοποιήσεως των περί συστάσεως Τεχνικού Επιμελητηρίου κειμένων διατάξεων», όπου προβλέπεται ότι το ΤΕΕ οφείλει έναντι των μελών του να μεριμνά για την είσπραξη των νομίμων αμοιβών τους.

³⁹ Η Αιτιολογική Έκθεση αναφέρει: «Τέλος η καταβολή της νομίμου αμοιβής των μελετών δέον να κατοχυρωθεί δια καταθέσεως αυτής εις το Τεχνικόν Επιμελητήριον της Ελλάδος, ή τον υπ' αυτού εξουσιοδοτούμενον εν Αθήναις ή ταις Επαρχίαις παραλλήλως προς την κατάθεσιν των νομίμων φόρων, διότι παρατηρήθη συχνή επίσης καταστρατήγησης και εκ μέρους εργοδοτών και εκ μέρους μηχανικών, με σκοπόν επίσης αθέμιτον συναγωνισμόν και με αποτέλεσμα αφ' ενός ηθικήν και υλικήν πτώσιν του επαγγέλματος του Μηχανικού, αφ' ετέρου, πτώσιν της ποιότητος των τεχνικών μελετών, τας οποίας δεν επαρκεί πάντοτε η δημοσία Αρχή να ελέγχη πλήρως. Είναι γνωστόν άλλωστε, ότι μία κακώς αμειβομένη και κακή μελέτη επιφέρει σπατάλην εις την εκτέλεσιν ενός έργου, ενώ μία καλή καλώς αμειβομένη μελέτη φέρει πολλαπλασίαν οικονομίαν εις τα έργα [...]».

34. Όσον αφορά στο **Β.Δ. της 30/31.5.1956**, αυτό καθορίζει τη διαδικασία καταβολής των αμοιβών των μηχανικών στο ΤΕΕ από τον εργοδότη και τον επιμερισμό αυτής από το ΤΕΕ στους διαφόρους δικαιούχους, στις περιπτώσεις ανάθεσης σύνταξης μελέτης σε μηχανικό. Ο περιγραφόμενος στο Β.Δ. τρόπος καταβολής αμοιβών συνιστά το μόνο τρόπο πληρωμής από τον εργοδότη της αμοιβής του μηχανικού, καθώς ρητά ορίζεται στο τελευταίο εδάφιο του άρθρου 2 παρ. 1 ότι οι εργοδότες στερούνται του δικαιώματος καταβολής της αμοιβής απευθείας στους επαγγελματίες.⁴⁰ Πριν από την έκδοση του εν λόγω Β.Δ. είχε ληφθεί υπόψη σχετική γνωμοδότηση του ΤΕΕ.
35. Το άρθρο 1 του εν λόγω Β.Δ. ορίζει τις υποχρεώσεις των μηχανικών κατά την περιγραφόμενη διαδικασία υπολογισμού και καταβολής της αμοιβής τους, ενώ το άρθρο 2 ορίζει αντιστοίχως τις υποχρεώσεις των εργοδοτών.
36. Έτσι, οι μηχανικοί, εντός 8 ημερών από την ανάληψη σύνταξης οποιασδήποτε μελέτης για λογαριασμό ιδιώτη, οφείλουν να υποβάλουν στο ΤΕΕ δήλωση αυτού αναφορικά με την ανάθεση του έργου καθώς και δήλωσή τους περί αποδοχής της ανάθεσης.⁴¹ Η εν λόγω δήλωση, πέραν των στοιχείων του εργοδότη και του μηχανικού, περιλαμβάνει στοιχεία αναφορικά με το είδος της μελέτης και μια πρώτη εκτίμηση του μεγέθους και του κόστους αυτής καθώς και της αμοιβής του μηχανικού.⁴² Στις περιπτώσεις που η αμοιβή του μηχανικού δεν καθορίζεται από κάποια αρμόδια κρατική υπηρεσία,⁴³ οι μηχανικοί υποχρεούνται με την εκπόνηση της μελέτης να γνωστοποιούν στο ΤΕΕ την περαίωσή της μαζί με τα στοιχεία εκείνα που θα επιτρέψουν στο ΤΕΕ να συντάξει τον οριστικό πίνακα αμοιβής τους βάσει του Π.Δ. 696/1974.⁴⁴ Η διαδικασία αυτή, όπως αναλυτικά θα εκτεθεί κατωτέρω,⁴⁵ γίνεται πλέον μέσω ηλεκτρονικού συστήματος.
37. Όσον αφορά στους εργοδότες, το άρθρο 2 παρ. 1 θεσμοθετεί την υποχρέωση τους να καταβάλουν στο ΤΕΕ την αμοιβή του μηχανικού, όπως αυτή προκύπτει από τον οριστικό πίνακα αμοιβής που έχει συντάξει κατά τα ως άνω το ΤΕΕ ή όπως αυτή καθορίστηκε από την αρμόδια κρατική υπηρεσία, μη επιτρεπόμενης της καταβολής

⁴⁰ Άρθρο 2 παρ. 1, τελευταίο εδάφ. Β.Δ. της 30/31.5.1956.

⁴¹ Άρθρο 1 παρ. 1 Β.Δ. της 30/31.5.1956.

⁴² Άρθρο 1 παρ. 2 Β.Δ. της 30/31.5.1956.

⁴³ Στο με αριθμ. πρωτ. 3970/25.6.2010 Υπόμνημά του, το ΤΕΕ αναφέρει: «*Προκύπτει επίσης, ότι για τη διασφάλιση της ελάχιστης νόμιμης αμοιβής, ο ad hoc εκάστοτε υπολογισμός της, έχει ανατεθεί στο ΤΕΕ, σε όλες τις περιπτώσεις που δεν έχει ορισθεί ειδικώς άλλη αρμόδια Κρατική Υπηρεσία*».

⁴⁴ Βλ. άρθρο 1 παρ. 4 Β.Δ. της 30/31.5.1956. Στο με αριθμ. πρωτ. 3970/25.6.2010 Υπόμνημά του, το ΤΕΕ αναφέρει: «*Η αρμοδιότητα του ΤΕΕ είναι δέσμια («διαπιστωτικής» φύσεως). Το ΤΕΕ δεν έχει αρμοδιότητα με διακριτική ευχέρεια να καθορίζει την ad hoc αμοιβή σε ποσό διαφορετικό από το παραπάνω προκύπτον. Απλώς προβαίνει στις απαιτούμενες μαθηματικές πράξεις σύμφωνα με τα στοιχεία που του γνωστοποιούνται.*»

⁴⁵ Βλ. κατωτέρω παρ. 66 επ.

απευθείας στο μηχανικό.⁴⁶ Το άρθρο 2 παρ. 3 περιγράφει τη σχετική διαδικασία, βάσει της οποίας, εντός 15 ημερών από την περαίωση ή την παράδοση στον εργοδότη της συντελεσθείσας μελέτης,⁴⁷ αυτός καταβάλλει στο ΤΕΕ ή σε εξουσιοδοτημένη από αυτό τράπεζα⁴⁸ το σύνολο της αμοιβής του μηχανικού, μετά την αφαίρεση του σχετικού φόρου και των τυχόν προκαταβολών. Στην περίπτωση που απαιτείται έγκριση της μελέτης από αρμόδια κρατική υπηρεσία και, εφόσον αυτή ζητηθεί εντός της ανωτέρω προθεσμίας, η καταβολή της αμοιβής στο ΤΕΕ γίνεται μετά την έγκριση της μελέτης και πριν την έκδοση της απαιτούμενης οικοδομικής άδειας.⁴⁹

38. Το άρθρο 3, τέλος, αναφέρει τον τρόπο επιμερισμού από το ΤΕΕ της ως άνω καταβληθείσας σε αυτό αμοιβής. Από το σύνολο της αμοιβής ποσοστό 10% εισπράττεται για λογαριασμό του ίδιου του ΤΕΕ,⁵⁰ στη συνέχεια παρακρατείται από το ΤΕΕ επί του υπολοίπου της αμοιβής ο φόρος επιτηδεύματος που αναλογεί,⁵¹ και το ποσό που περισσεύει αποδίδεται από το ΤΕΕ στο μηχανικό.⁵²

⁴⁶ Άρθρο 2 παρ. 1 Β.Δ. της 30/31.5.1956.

⁴⁷ Εφόσον η μελέτη δεν χρειάζεται περαιτέρω έγκριση από δημόσια αρχή ή απαιτείται μεν τέτοια έγκριση, αλλά δεν την έχει ζητήσει ο εργοδότης εντός προθεσμίας 15 ημερών.

⁴⁸ Το ΤΕΕ έχει έλθει σε συμφωνία με την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας ήδη από το 1956 και της έχει αναθέσει τις εργασίες είσπραξης και απόδοσης των αμοιβών των μηχανικών εν γένει. Η τράπεζα δέχεται την κατάθεση της αμοιβής και εκδίδει το σχετικό παραστατικό μόνο βάσει του σχετικού εντύπου του ΤΕΕ, με το οποίο υπολογίζεται η αμοιβή.

⁴⁹ Βλ. άρθρο 2 παρ. 2 Β.Δ. της 30/31.5.1956: «Ο οφειλέτης υποχρεούται να καταβάλει εις το Τεχνικών Επιμελητήριο της Ελλάδος το υπόλοιπον της αμοιβής μετά την αφαίρεσιν του [...] φόρου επιτηδεύματος και των τυχόν [...] προκαταβολών επί της αμοιβής. Η καταβολή γίνεται εντός 15 ημερών από της περαιώσεως ή της παραδόσεως εις αυτόν της συντελεσθείσας μελέτης εφ' όσον δεν χρήζει περαιτέρω εγκρίσεως παρά Δημοσίας Αρχής, ή χρήζει μεν τοιαύτης εγκρίσεως, δεν ητήσατο όμως ο οφειλέτης ταύτην εντός της ως άνω προθεσμίας των 15 ημερών. Αιτηθείσης της εγκρίσεως της μελέτης εντός της ως άνω προθεσμίας παρά του υποχρέου εις την καταβολήν της αμοιβής ιδιώτου ή Νομικού Προσώπου Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου η αμοιβή καταβάλλεται εις το Τ.Ε.Ε. μετά την έγκρισιν της μελέτης και προ της εκδόσεως της απαιτούμενης αδείας προς εκτέλεσιν των περί ων η μελέτη εργασιών, εις ας δε περιπτώσεις δεν απαιτείται η χορήγησις τοιαύτης αδείας μετά την έγκρισιν της μελέτης υπό της αρμόδιας Αρχής και προ της παραδόσεως αυτής εις τον υπόχρεον προς καταβολήν της αμοιβής.»

⁵⁰ Το 80% του εν λόγω ποσού αντιστοιχεί στο προβλεπόμενο στο πρώτο εδάφ. της παρ. 4 του μόνου άρθρου του Ν.Δ. 2726/1953 τέλος, ενώ το υπόλοιπο 20% αντιστοιχεί στο προβλεπόμενο στο δεύτερο εδάφ. της παρ. 4 του μόνου άρθρου του Ν.Δ. 2726/1953 τέλος. Βλ. και ανωτέρω παρ. 31.

⁵¹ Βλ. όμως και άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 622/1977 «Περί εισπράξεως υπό του Δημοσίου Ταμείου των διά την έκδοσιν οικοδομικών αδειών καταβαλλομένων φόρων, τελών, εισφορών και κρατήσεων και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων», το οποίο στην αρχική του μορφή ανέφερε: «1. Οι διά την έκδοσιν των οικοδομικών αδειών καταβαλλόμενοι πάσης φύσεως φόροι, τέλη, εισφοραί και κρατήσεις υπέρ του Δημοσίου ή οιουδήποτε τρίτου, πλην της αμοιβής μελέτης μηχανικών, εισπράττονται υπό του Δημοσίου κα αποδίδονται εις τους δικαιούχους. Ο τρόπος της εισπράξεως κα της αποδόσεως, ως και πάσα ετέρα αναγκαία λεπτομέρεια, καθορίζονται δια κοινών αποφάσεων των Υπουργών Οικονομικών και Δημοσίων Έργων.» Η εν λόγω διάταξη τροποποιήθηκε από το άρθρο 20 παρ. 3 Ν. 1469/1984 ως ακολούθως: «1. Οι καταβαλλόμενοι για

39. Επισημαίνεται ότι βάσει του άρθρου 1 η ανωτέρω μέθοδος καταβολής και είσπραξης των αμοιβών των μηχανικών εφαρμόζεται και επί των αμοιβών επαγγελματιών που εξομοιώνονται με μηχανικό βάσει συγκεκριμένων διατάξεων.⁵³
40. Βάσει του Π.Δ. 242/1984 «Είσπραξη από το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος (ΤΕΕ) της αμοιβής επίβλεψης και απόδοση αυτής στους δικαιούχους», η ως άνω προβλεπόμενη διαδικασία καταβολής, παρακράτησης και απόδοσης της αμοιβής των μηχανικών σε περιπτώσεις ανάθεσης μελέτης έργου (αμοιβή μελέτης) εφαρμόζεται, και στις περιπτώσεις ανάθεσης επίβλεψης έργου σε μηχανικό (αμοιβή επίβλεψης).⁵⁴
41. Όσον αφορά στο Π.Δ. 696/1974, αυτό αποτελείται από 260 άρθρα και δύο Βιβλία. Το πρώτο καθορίζει τις μεθόδους υπολογισμού της αμοιβής των μηχανικών και τον τρόπο και τα στοιχεία υπολογισμού των συντελεστών κάθε μεθόδου και τύπου, ενώ το δεύτερο καθορίζει τις τεχνικές προδιαγραφές των μελετών.⁵⁵
42. Όπως προκύπτει από τις κατωτέρω αναλυόμενες διατάξεις, η Πολιτεία δεν καθορίζει συγκεκριμένα ποσά που συνιστούν την αμοιβή του μηχανικού ανά εργασία, αλλά καθορίζει τρεις βασικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την αμοιβή του μηχανικού:
- α) τον τύπο βάσει του οποίου υπολογίζεται η αμοιβή καθώς και τον τρόπο υπολογισμού των συντελεστών του εκάστοτε τύπου,
 - β) τις αναλύσεις τιμών εργασιών και βασικών τιμών ημερομισθίων και
 - γ) τις προδιαγραφές κάθε μελέτης και έργου.
43. Σύμφωνα με το άρθρο 1, το Πρώτο Βιβλίο καθορίζει τις αμοιβές που αποτελούν τα υποχρεωτικά κατώτατα όρια αποζημίωσης⁵⁶ για τις μελέτες που συντάσσονται βάσει

την έκδοση των οικοδομικών αδειών πάσης φύσεως φόροι, τέλη, εισφορές και κρατήσεις υπέρ του Δημοσίου ή οιοδήποτε τρίτου, πλην της αμοιβής μελέτης μηχανικών και των εισφορών υπέρ του Ι.Κ.Α., του ειδικού λογαριασμού δώρων εργατοτεχνιτών οικοδόμων και του Ταμείου Επικουρικής Ασφάλισης Εργατοτεχνιτών Δομικών και Ξυλουργικών Εργασιών, εισπράττονται από το Δημόσιο και αποδίδονται στους δικαιούχους. Ο τρόπος είσπραξης και απόδοσης όπως και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια καθορίζονται με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Οικονομικών και Δημοσίων Έργων.» Βλ. και Υ.Α. 9604/1987, που κυρώθηκε από το άρθρο 11 παρ. 3 εδάφ. β) Ν. 1839/1989: «Τα ποσοστά υπολογισμού του προκαταβλητέου φόρου εισοδήματος που ορίζονται στις περιπτώσεις α) και β) της παρ. 1 του άρθρου 1 του Β.Δ. της 17.8.1955, προκειμένου για αμοιβές των αρχιτεκτόνων και μηχανικών για την επίβλεψη της εκτέλεσης κάθε είδους τεχνικών έργων που ορίζονται σ' αυτές, επιβάλλονται πριν από τη θεώρηση των οικείων εργασιών από την αρμόδια αρχή, στο ποσό της αμοιβής επίβλεψης του δικαιούχου όπως αυτή κατατίθεται στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1 του Π.Δ. 242/1984».

⁵² Άρθρο 3 παρ. 1 και 2 Β.Δ. της 30/31.5.1956.

⁵³ Βλ. άρθρο 1 παρ. 1 Β.Δ. της 30/31.5.1956.

⁵⁴ Βλ. άρθρο 1 παρ. 1 και άρθρο 2 παρ. 1 και 2 Π.Δ. 242/1984.

⁵⁵ Βλ. άρθρο 106 Π.Δ. 696/1974: «Αι εν τω παρόντι τεχνικά προδιαγραφάι μελετών, καθορίζουν τους τεχνικούς όρους εκπονήσεως τούτων, διά την συμφώνως προς τα επιτεύγματα της Επιστήμης σύνταξίν των παρά του Μελετητού, προς πλήρη αρτιότητα τούτων επί τω τέλει αρτίως τεχνικής και οικονομικής εκτελέσεως των έργων».

⁵⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 Π.Δ. 696/1974, «Ι. Αι δια του παρόντος καθοριζόμεναι αμοιβαί αποτελούν τα υποχρεωτικώς εφαρμοζόμενα κατώτατα όρια αποζημίωσης δια την εκπόνησιν μελετών και διενέργειαν επιβλέψεων - παραλαβών και εκτιμήσεων Συγκοινωνιακών, Υδραυλικών

των προβλεπόμενων στο Δεύτερο Βιβλίο προδιαγραφών.⁵⁷ Η εμβέλεια των σχετικών ρυθμίσεων είναι ευρύτατη, καθώς καταλαμβάνουν την εκπόνηση μελετών και τη διενέργεια επίβλεψης σε πληθώρα έργων.⁵⁸

44. Το άρθρο 2 καθορίζει τις μεθόδους υπολογισμού της αμοιβής (**A**) των μηχανικών. Τέσσερις είναι οι νομοθετικά κατοχυρωμένες μέθοδοι κατά την παρ. 1:
- α) Σε ποσοστά επί τοις εκατό του προϋπολογισμού (**Σ**) των μελετώμενων έργων που υπολογίζονται βάσει τύπου.
 - β) Κατά μονάδα έργου (πχ. χλμ. οδού, στρέμμα επιφανείας κλπ.) με βάση τιμές μονάδας.
 - γ) Κατ' αποκοπή ή ανάλογα με το χρόνο απασχόλησης.
 - δ) Κατ' άλλο ειδικό τρόπο που καθορίζεται στις επιμέρους διατάξεις του εν λόγω Π.Δ.
45. Το ποσοστό του ανωτέρω στοιχείου α) της παρ. 1, που συνιστά την αμοιβή του μηχανικού, προκύπτει από τον τύπο $A = \beta / 100 \times \Sigma \times \lambda' / \lambda$,⁵⁹ ενώ στις υπόλοιπες τρεις περιπτώσεις που οι παρεχόμενες υπηρεσίες αμείβονται βάσει καθορισμένων τιμών μονάδας η αμοιβή προκύπτει από τον τύπο $A = \lambda \times T$.⁶⁰
46. Κρίσιμο μέγεθος βάσει των ανωτέρω αποτελεί ο προϋπολογισμός (**Σ**), ο οποίος αντανακλά το κόστος του έργου. Τα κονδύλια του προϋπολογισμού καθορίζονται σύμφωνα με τις ακριβείς ποσότητες που προέκυψαν ύστερα από αναλυτική προμέτρηση, με βάση τιμές μονάδας οικοδομικών εργασιών που υπολογίζονται βάσει

και Κτιριακών Έργων ως και Τοπογραφικών, Κτηματογραφικών και Χαρτογραφικών Εργασιών, κατά τας κατωτέρω κατηγορίας ή διακρίσεις αυτών».

⁵⁷ Βλ. άρθρο 1 παρ. 3 Π.Δ. 696/1974.

⁵⁸ Βλ. άρθρο 1 παρ. 2 Π.Δ. 696/1974: «2. Ειδικότερον αι δια των διατάξεων του παρόντος καθοριζόμεναι αμοιβαί αναφέρονται εις: α) Τας Τοπογραφικάς, Κτηματογραφικάς και Χαρτογραφικάς Εργασίας [άρθρα 4 επ.]. β) Εις την μελέτην, επίβλεψιν και παραλαβήν Συγκοινωνιακών Έργων [άρθρα 25 επ.] ήτοι: βα) Οδών και τεχνικών έργων αυτών. ββ) Λιμενικών έργων. βγ) Έργων πολιτικών αερολιμένων. βδ) Κυκλοφοριακών κόμβων και αστικών οδών, σημάτων και φωτεινής σηματοδότησεως οδών. γ) Εις την μελέτην, επίβλεψιν και παραλαβήν Υδραυλικών Έργων [άρθρο 64 επ.] ήτοι: γα) Εγγειοβελτιωτικών Έργων. γβ) Έργων Υδρεύσεων. γγ) Έργων Αποχετεύσεων. δ) Εις την μελέτην, επίβλεψιν, παραλαβήν και εκτίμησιν Κτιριακών Έργων [άρθρο 80 επ.] των μελετών των έργων τούτων διακρινομένων εις: δα) Αρχιτεκτονικήν. δβ) Φερούσης Κατασκευής. δγ) Εγκαταστάσεων και δδ) Υποδομής, διαμορφώσεως του οικοπέδου και εν γένει του περιβάλλοντος χώρου.»

⁵⁹ Όπου β = Συντελεστής που υπολογίζεται σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 4 και τα οικεία άρθρα για κάθε κατηγορία έργων, Σ = Ο προϋπολογισμός κάθε έργου υπολογιζόμενος σύμφωνα με τα αναφερόμενα στο άρθρο 3, λ = Ο συντελεστής του άρθρου 4 παρ. 2 στη χρονική περίοδο σύνταξης του προϋπολογισμού του τελευταίου σταδίου της μελέτης ή της εργασίας που έχει ανατεθεί και λ' = Ο συντελεστής του άρθρου 4 παρ. 2 στη χρονική περίοδο έγκρισης του προϋπολογισμού.

⁶⁰ Όπου T = Οι βασικές τιμές μονάδας αμοιβής, που καθορίζονται από τα οικεία κατά περίπτωση άρθρα του Π.Δ. 696/1974 και λ = Ο καθοριζόμενος από το άρθρο 4 παρ. 2 Π.Δ. 696/1974 συντελεστής που αντιστοιχεί στην χρονική περίοδο έγκρισης του τελευταίου σταδίου της μελέτης ή της εργασίας που έχει ανατεθεί.

των αναλύσεων τιμών εργασιών και των βασικών τιμών ημερομισθίων που ορίζονται από τη Γενική Γραμματεία Δημοσίων Έργων.⁶¹

47. Σε περίπτωση που για συγκεκριμένες εργασίες δεν έχουν οριστεί από το αρμόδιο Υπουργείο αναλυτικές τιμές, τότε ο μηχανικός υπολογίζει αυτός την τιμή των εργασιών.⁶² Ο ως άνω υπολογιζόμενος προϋπολογισμός δαπάνης των κατ' είδος εργασιών ονομάζεται **αναλυτικός προϋπολογισμός**. Το ύψος του προϋπολογισμού, που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό της αμοιβής των μηχανικών, είναι το ύψος του προϋπολογισμού του τελευταίου σταδίου εκπόνησης της μελέτης που του έχει ανατεθεί.⁶³ Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 4, το στάδιο αυτό είναι η μελέτη εφαρμογής και, σε περίπτωση μη πρόβλεψης τέτοιας από τις σχετικές προδιαγραφές, η οριστική μελέτη.
48. Ειδικά για την έκδοση οικοδομικών αδειών για ιδιωτικά κτιριακά έργα,⁶⁴ για την χορήγηση των οποίων προϋπόθεση συνιστά η προσκόμιση προϋπολογισμού και των σχετικών σημειωμάτων φόρων και εισφορών, το άρθρο 3 παρ. 6 προβλέπει ότι ο προϋπολογισμός εξάγεται, είτε βάσει της μεθόδου που προεκτέθηκε (**αναλυτικός/πραγματικός προϋπολογισμός**), είτε βάσει συγκεκριμένων τιμών μονάδας επιφάνειας, που καθορίζονται με Υ.Α. στη βάση του κόστους κατασκευής, όπως προκύπτει από τον αντικειμενικό προσδιορισμό της αξίας των ακινήτων (**εκτιμητικός/ συμβατικός προϋπολογισμός**).⁶⁵

⁶¹ Βλ. άρθρο 3 παρ. 1 εδάφ. α) Π.Δ. 696/1974: «1. Ο προϋπολογισμός με τον οποίο υπολογίζεται η αμοιβή κάθε έργου είναι αυτός που εξάγεται με τις ποσότητες όλων των κονδυλίων αυτού, όπως αυτός εγκρίνεται από τον Εργοδότη, σύμφωνα με αναλυτική προμέτρηση και με τις τιμές μονάδας εργασιών που υπολογίζονται με βάση τις συγκεκριμένες από την Γεν. Γραμματεία Δημοσίων Έργων του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων αναλύσεις τιμών και τις βασικές τιμές ημερομισθίων, υλικών και μισθωμάτων μηχανημάτων στο χρόνο σύνταξης του προϋπολογισμού του τελευταίου σταδίου της μελέτης που έχει ανατεθεί στον ίδιο μελετητή με την οικεία σύμβαση».

⁶² Κυρίως βάσει στατιστικών στοιχείων κόστους παρομοίων έργων. Βλ. π.χ. άρθρο 229 παρ. 2 υπό δ) και άρθρο 230 παρ. 2 υπό γ). Ομοίως, βλ. άρθρα 239 υπό ε), 247 υπό 2γ και 4, 248 υπό 4. Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 εδάφ. β) Π.Δ. 696/1974, «[σ]ε περίπτωση μη ύπαρξης συγκεκριμένης ανάλυσης τιμών για ορισμένες εργασίες η τιμή των εργασιών αυτών υπολογίζεται με νέες τιμές που συντάσσει ο ανάδοχος, σύμφωνα με τις περί εκτελέσεως δημοσίων έργων διατάξεις και όπως αυτές οι τιμές θα εγκριθούν από τον Εργοδότη.»

⁶³ Σύμφωνα με το Δεύτερο Βιβλίο οι μελέτες εκπονούνται σε διάφορα στάδια ανάλογα με το είδος τους. Π.χ. η μελέτη κτιριακών έργων περιλαμβάνει τέσσερα στάδια (προκαταρκτική μελέτη, προμελέτη, οριστική μελέτη και μελέτη εφαρμογής - βλ. άρθρο 223), ενώ η αρχιτεκτονική μελέτη εκπονείται σε τρία στάδια (προμελέτη, οριστική μελέτη και μελέτη εφαρμογής - βλ. άρθρο 227).

⁶⁴ Οι προδιαγραφές των κτιριακών έργων ορίζονται στο Δεύτερο Βιβλίο, Τμήμα Ε', άρθρα 220 επ.

⁶⁵ Βλ. και Εγκύκλιο 8/90 του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.: «Ο προϋπολογισμός όλων των έργων, για την έκδοση οικοδομικών αδειών εξάγεται: Α) Βάσει **αναλυτικού προϋπολογισμού**, που συντάσσεται με αναλυτική προμέτρηση και τιμές μονάδος εργασιών του συμβατικού αναλυτικού τιμολογίου που ως παράρτημα συνοδεύει την παρούσα, είτε με τιμές αναλυτικού τιμολογίου (ΑΤΟΕ, ΑΤΗΕ κ.τ.λ.). Β) Ειδικά για τα οικοδομικά έργα, τα οποία αναφέρονται στην Υπουργική Απόφαση

49. Οι εν λόγω τιμές μονάδας επιφάνειας, σε εκτέλεση της ανωτέρω διάταξης, καθορίστηκαν για πρώτη φορά το 1989 βάσει της Υ.Α. 78070/5724/1989 «Καθορισμός τιμών μονάδος επιφάνειας οικοδομικών έργων», η οποία αντικαταστάθηκε από την Υ.Α. 81304/6083/1989.
50. Οι Υ.Α. όρισαν καταρχήν τρόπους υπολογισμού της «Τιμής Αφετηρίας» (εφεξής «Τ.Α.»)⁶⁶ και στο άρθρο 3 καθόρισαν συγκεκριμένες Τ.Α. ανά περιφερειακό διαμέρισμα.⁶⁷ Βάσει των Υ.Α., η τιμή της μονάδας επιφάνειας (μ²) των κατοικιών⁶⁸ θα ισούται με το γινόμενο της Τ.Α. και των συντελεστών επιφάνειας και ζώνης.⁶⁹ Σύμφωνα δε με το άρθρο 4 παρ. 1, για τον υπολογισμό της τιμής μονάδας επιφάνειας οι ανωτέρω συντελεστές επιφάνειας και ζώνης⁷⁰ δεν εφαρμόζονται επί της Τ.Α. που

[81304/8083/6.12.1989], ο προϋπολογισμός για την έκδοση της οικοδομικής άδειας, εάν δεν έχει συνταχθεί αναλυτικά, εξάγεται σύμφωνα με τις τιμές μονάδος επιφάνειας (μ²) που προκύπτουν από την εφαρμογή της Υπουργικής Απόφασης». Σημειώνεται ότι η παρούσα Απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού χρησιμοποιεί εναλλακτικά τους όρους «εκτιμητικός» και «συμβατικός» για τους προϋπολογισμούς βάσει συγκεκριμένων τιμών μονάδας επιφάνειας. Ο όρος «συμβατικός» έχει χρησιμοποιηθεί σε σχετικές αποφάσεις του ΣτΕ (βλ. κατωτέρω παρ. 55 και 56).

⁶⁶ Βλ. άρθρο 1 υπό 1 της Υ.Α. 78070/5724/1989: «1. Ορίζεται Τιμή Αφετηρίας (ΤΑ) ο μέσος όρος του συνόλου των Τιμών Κόστους Ζώνης (ΤΚΖ) που ισχύουν στο διαμέρισμα αυτό και είναι ίσες ή μικρότερες από το μέσο όρο των Τιμών Κόστους των Ζωνών της Περιφέρειας (ΤΚΠ) πολλαπλασιαζόμενο επί 1,20. Η τιμή Κόστους Ζώνης ανά μονάδα επιφάνειας (μ²) χωρίς το εργολαβικό όφελος σε κάθε ζώνη του διαμερίσματος στην οποία εφαρμόζεται το αντικειμενικό σύστημα προσδιορισμού αξίας των ακινήτων είναι: $(TKZ) = [(TZ) - (\Sigma O), X(TZ) X(\Sigma \Sigma O)] X 0,85$, όπου $(TZ) =$ Τιμή Εκκίνησης Ζώνης, $(\Sigma O) =$ Συντελεστής Οικοπέδου, $(\Sigma \Sigma O) =$ Συντελεστής Συμμετοχής Οικοπέδου [...]

⁶⁷ Βλ. άρθρο 3 παρ. 1 της Υ.Α. 78070/5724/1989, όπως τροποποιήθηκε από την Υ.Α. 81304/6083/1989 και τις μεταγενέστερες αυτής: «1. Ανακοινώνεται, ότι οι Τιμές Αφετηρίας για το διάστημα από 6.12.89 μέχρι 31.1.1991, είναι οι ακόλουθες κατά περιφερειακά διαμέρισμα: 1. ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 20.000 δρχ. [58,5 Ευρώ], 2. ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 20.000 δρχ. [58,5 Ευρώ], 3. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ 19.000 δρχ. [56 Ευρώ], 4. ΗΠΕΙΡΟΥ 19.000 δρχ. [56 Ευρώ], 5. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ 27.000 δρχ. [79 Ευρώ], 6. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 19.000 δρχ. [56 Ευρώ], 7. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ 18.000 δρχ. [53 Ευρώ], 8. ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 21.000 δρχ. [62 Ευρώ], 9. ΑΤΤΙΚΗΣ 33.000 δρχ. [97 Ευρώ], 10. ΠΕΛΟΠΟΝΗΣΟΥ 23.000 δρχ. [67,5 Ευρώ], 11. ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 24.000 δρχ. [70 Ευρώ], 12. ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 18.000 δρχ. [53 Ευρώ], 13. ΚΡΗΤΗΣ 28.000 δρχ. [82 Ευρώ]». Η μετατροπή σε Ευρώ των ανωτέρω ποσών έγινε με το άρθρο 5 παρ. 1 της Κ.Υ.Α. ΓΔΔ 1803/2001 «Στρογγυλοποίηση χρηματικών ποσών από Δραχμές σε Ευρώ, για την έκδοση οικοδομικών αδειών».

⁶⁸ Στις επόμενες παραγράφους τιμή μονάδας επιφάνειας καθορίζεται επίσης για καταστήματα, γραφεία, ξενοδοχεία, επιπλωμένα διαμερίσματα, βιομηχανικά κτίρια, κέντρα αναψυχής και εστίασεως, πρατήρια βενζίνης, πλυντήρια, λιπαντήρια, βιοτεχνικά κτίρια κ.τ.λ..

⁶⁹ Βλ. άρθρο 1 υπό 2 της Υ.Α. 78070/5724/1989: «2. Για τον υπολογισμό της τιμής της μονάδας επιφάνειας (μ²) των κατοικιών, οι τιμές αφετηρίας πολλαπλασιάζονται με τους πιο κάτω συντελεστές επιρροής ανάλογα με την επιφάνεια της κατοικίας ή του διαμερίσματος της πολυκατοικίας και τη ζώνη στην οποία ανήκει». Για τις λοιπές κατασκευές ορίζονται στις επόμενες παραγράφους άλλοι συντελεστές.

⁷⁰ Καθώς και κάποιοι ειδικοί συντελεστές που ορίζονται σε επόμενες παραγράφους.

καθορίστηκε βάσει του άρθρου 3 για κάθε περιφερειακό διαμέρισμα, αλλά επί της Τ.Α. που είναι ενιαία για όλη την Ελληνική επικράτεια, της Ε.Τ.Α.,⁷¹ ανά μ².

51. Τονίζεται ότι ο προϋπολογισμός που εξάγεται βάσει των ανωτέρω Υ.Α. (εκτιμητικός/ συμβατικός προϋπολογισμός) ακολουθεί τις προδιαγραφές που ορίζονται στο Π.Δ. 696/1974,⁷² απλώς η κατάρτισή του δεν απαιτεί αναλυτική προμέτρηση και αναφορά τιμών αναλυτικού τιμολογίου, όπως η κατάρτιση αναλυτικού προϋπολογισμού κατά το άρθρο 3 παρ. 1 Π.Δ. 696/1974. Εξάλλου, βάσει του άρθρου 1 παρ. 6 των Υ.Α., για όσα είδη κτιρίων, εγκαταστάσεων ή εργασιών δεν αναφέρονται στην Υ.Α. συντάσσεται **αναλυτικός προϋπολογισμός**. Αναλυτικοί προϋπολογισμοί γίνονται δεκτοί και για τις περιπτώσεις κτιρίων που αναφέρονται στην Υ.Α. υπό την προϋπόθεση της διενέργειας αναλυτικής προμέτρησης και της εφαρμογής τιμών αναλυτικού τιμολογίου.⁷³

52. Σύμφωνα δε με το άρθρο 1 παρ. 11:

«Οι τιμές αφετηρίας για κάθε περιφερειακό διαμέρισμα της χώρας ανακοινώνονται τον Ιανουάριο κάθε χρόνου και ισχύουν για ένα χρόνο από την ημερομηνία ανακοινώσεώς τους. Η ανακοίνωση γίνεται με πράξη του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων που εκδίδεται μετά από γνώμη του ΤΕΕ και δημοσιεύεται στο Ενημερωτικό Δελτίο του ΤΕΕ. Ο υπολογισμός των τιμών αφετηρίας γίνεται με βάση τους πίνακες τιμών του Υπουργείου Οικονομικών όπως είχαν διαμορφωθεί μέχρι 31 Δεκεμβρίου του προηγούμενου έτους.»

53. Αντί, όμως, της έκδοσης κάθε έτος νέων Τ.Α. και νέας Ε.Τ.Α. κατά τα προβλεπόμενα στην ανωτέρω διάταξη, εκδόθηκαν σωρεία Υ.Α. οι οποίες απλώς παρέτειναν την ισχύ της Υ.Α. 81304/6083/1989, διατηρώντας τις Τ.Α., και κατ' επέκταση την Ε.Τ.Α., στα ίδια επίπεδα με αυτά που υιοθετήθηκαν για πρώτη φορά το 1989. Έτσι, ενδεικτικά αναφέρεται ότι η ισχύς της Υ.Α. 81304/6083/1989 παρατάθηκε

- μέχρι την 28.2.1991 με την Υ.Α. 26037/1991,
- μέχρι την 30.4.1991 με την Υ.Α. 2903/1991,
- μέχρι την 31.8.1991 με την Υ.Α. 30562/1991,
- μέχρι την 30.6.1992 με την Υ.Α. 76159/1992,

⁷¹ Βλ. άρθρο 4 της Υ.Α. 78070/5724/1989, όπως τροποποιήθηκε από την Υ.Α. 81304/6083/1989: «1. Για τη σύνταξη των προϋπολογισμών των ιδιωτικών οικοδομικών έργων οι συντελεστές του άρθρου 1 (παράγραφοι 2α, 2β, 3 και 5) εφαρμόζονται επί τιμής αφετηρίας, ενιαίας σ' όλη τη χώρα [ΕΤΑ] που προκύπτει από τον αριθμητικό μέσο όρο των τιμών αφετηρίας ανά περιφερειακό διαμέρισμα, που ανακοινώνονται κάθε χρόνο, πολλαπλασιασμένο επί συντελεστή Φ. [...] 3. Κατά την πρώτη εφαρμογή της απόφασης αυτής η ενιαία τιμή αφετηρίας (ΕΤΑ) για όλη τη χώρα ανακοινώνεται ότι είναι: $E.T.A. = \Sigma(TA)/13 \times \Phi = 65 \times 0.70 = 15.000 \text{ δρχ [44 Ευρώ].}$ »

⁷² Βλ. άρθρο 2 παρ. 4 Υ.Α. 78070/5724/1989, όπως τροποποιήθηκε από την Υ.Α. 81304/6083/1989: «4. Οι μελέτες που υποβάλλονται προς έγκριση, για την έκδοση Οικοδομικών αδειών συντάσσονται σύμφωνα με τις προδιαγραφές που καθορίζονται στις διατάξεις του ΠΔ 696/1974 (Α' 301) σε συνδυασμό με αυτές του ΠΔ 3.9.83 (Α' 394/8.9.1983) όπως κάθε φορά ισχύουν».

⁷³ Βλ. άρθρο 1 παρ. 7.

- μέχρι την 30.9.1992 με την Υ.Α. 35933/1992,
 - μέχρι την 30.6.1994 με την Υ.Α. 38618/ 1994,
 - μέχρι την 31.12.1997 με την Υ.Α. 55162/1997,
 - μέχρι την 30.6.1999 με την Υ.Α. 58297/1998,
 - μέχρι την 31.12.1999 με την Υ.Α. 85352/1999,
 - μέχρι την 30.6.2000 με την Υ.Α. 80461/2000,
 - μέχρι την 31.12.2000 με την Υ.Α. 84073/2000,
 - μέχρι την 30.6.2001 με την Υ.Α. 451742001,
 - μέχρι την 31.12.2001 με την Υ.Α. 48866/2001,
 - μέχρι την 30.6.2002 με την Υ.Α. 56831/2002,
 - μέχρι την 31.12.2002 με την Υ.Α. 62084/2002.
54. Το ΤΕΕ, όμως, με αίτησή του ενόπιον του ΣτΕ κατά του Υπουργού Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, ζήτησε να ακυρωθεί η παράλειψη του ως άνω Υπουργού να εκδώσει απόφαση περί προσδιορισμού της προβλεπόμενης ανωτέρω Τ.Α., κατά το άρθρο 1 παρ. 11 της Υ.Α. 78070/5724/1989, όπως τροποποιήθηκε από την Υ.Α. 81304/6083/1989.
55. Το ΣτΕ στη με αριθμ. 2506/2000 απόφασή του, που δημοσιεύθηκε στις 25.7.2000, αποφάνθηκε ότι
- «η διάταξη του άρθρου 3 παρ. 6 του ΠΔ 696/1974, όπως αυτό αντικαταστάθηκε από το άρθρο 2 του ΠΔ 515/1989, κατά το μέρος που επιτρέπει τον καθορισμό με υπουργική απόφαση τιμών μονάδων επί τη βάση του αντικειμενικού προσδιορισμού της αξίας των ακινήτων καθώς και άλλων, μη προσδιοριζόμενων, παραγόντων, συνιστά ανεπίτρεπτη υπεξουσιοδότηση. Συνεπώς, η διάταξη αυτή δεν μπορεί να αποτελέσει νόμιμο έρεισμα της υπουργικής αποφάσεως 81304/6083/6.12.1989».*
56. Επί του εν λόγω θέματος εκδόθηκε και η με αριθμ. 2507/2000 απόφαση του ΣτΕ, ύστερα από αίτηση του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών (Σ.Α.Δ.Α.Σ.) περί ακύρωσης της Υ.Α. 80461/24.1.2000 που παρέτεινε την ισχύ της Υ.Α. 81304/6083/1989 μέχρι την 30.6.2000.⁷⁴
57. Σύμφωνα με το υπ' αριθμ. 2410/ 9.10.2006 Ενημερωτικό Δελτίο του ΤΕΕ, συνεπεία των ανωτέρω αποφάσεων, οι Υ.Α. που έχουν εκδοθεί βάσει της ανωτέρω

⁷⁴ Σύμφωνα με την απόφαση, *«η διάταξη του άρθρου 3 παρ. 6 του Π.Δ. 696/1974 όπως αυτό αντικαταστάθηκε από το άρθρο του ΠΔ 515/1989, κατά το μέρος που επιτρέπει με υπουργική απόφαση τον καθορισμό τιμών μονάδων επί τη βάση του αντικειμενικού προσδιορισμού της αξίας των ακινήτων καθώς και άλλων, μη προσδιοριζόμενων παραγόντων, συνιστά ανεπίτρεπτη υπεξουσιοδότηση. Συνεπώς, η διάταξη αυτή δεν μπορεί να αποτελέσει νόμιμο έρεισμα ούτε της υπουργικής αποφάσεως 81304/6083/6.12.1989 (Β' 886), της οποίας, ως κανονιστικής, το κύρος ελέγχεται παρεμπιπτόντως, ούτε της προσβαλλομένης, με αποτέλεσμα και οι δύο αυτές αποφάσεις να ελέγχονται ως μη νόμιμες. [...] Επειδή, εν όψει των ανωτέρω, η προσβαλλομένη θα έπρεπε να ακυρωθεί, όχι, όμως, λόγω παρατάσεως παράνομης του προσδιορισμού της Ε.Τ.Α. στο ύψος των 15.000 δρχ. [...] αλλά για τον αυτεπάγγελτα ερευνώμενο λόγο [...]».*

αντισυνταγματικής εξουσιοδότησης, είναι άκυρες, αφήνοντας ως μόνο νόμιμο τρόπο υπολογισμού των αμοιβών, αυτόν βάσει αναλυτικού προϋπολογισμού.⁷⁵

58. Παρά ταύτα, ακόμα και μετά τις ανωτέρω αποφάσεις, ο προϋπολογισμός για την έκδοση οικοδομικών αδειών από τις αρμόδιες υπηρεσίες εξακολουθούσε να υπολογίζεται και βάσει της μεθόδου του εκτιμητικού ή συμβατικού προϋπολογισμού, ήτοι με βάση την Ε.Τ.Α. ύψους 44 €. Η ανωτέρω πρακτική αποτυπώνεται εύγλωττα στην με ημερομηνία 28.7.2006 επιστολή του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.,⁷⁶ στην οποία αναφέρονται τα εξής:

«[Μ]ε την πρώτη εφαρμογή της υπ' αριθμ. 81304/8083/6-12-1989 Υπουργικής απόφασης καθορίσθηκε Ενιαία Τιμή Αφετηρίας (Ε.Τ.Α.) = 15.000 δρχ (ή 44 Ευρώ) βάσει της οποίας εξάγεται ο προϋπολογισμός κάθε έργου. [...] Με τη συνεχή παράταση ισχύος της πρώτης εφαρμογής της Απόφασης παγιώθηκε κατ' ουσίαν η αρχική τιμή της Ε.Τ.Α. [...] Διευκρινίζεται ότι η αύξηση αμοιβών επέρχεται μέχρι σήμερα μόνο από την αναπροσαρμογή του συντελεστή λ, ενώ ο προϋπολογισμός – σύμφωνα με τα παραπάνω - διατηρείται σταθερός.»⁷⁷

59. Η έκδοση οικοδομικών αδειών βάσει συμβατικού προϋπολογισμού και μετά το 2000 εξηγείται εύκολα καθώς, πέραν του νομικού κενού που προκλήθηκε, η σύνταξη συμβατικού προϋπολογισμού βάσει της Ε.Τ.Α. είναι πρακτικά πολύ ευκολότερη από τη σύνταξη αναλυτικού προϋπολογισμού, που απαιτεί σε κάθε περίπτωση αναλυτική προμέτρηση.

60. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι με βάση το υπάρχον νομοθετικό καθεστώς η **Πολιτεία:**

- α) καθορίζει συγκεκριμένους τύπους βάσει των οποίων υπολογίζονται οι αμοιβές των μηχανικών,
- β) ποσοτικοποιεί τους συντελεστές με τους οποίους πολλαπλασιάζονται οι μεταβλητές των εν λόγω τύπων, και
- γ) έχει ορίσει ότι ειδικά για την έκδοση των οικοδομικών αδειών οι αμοιβές των μηχανικών θα υπολογίζονται,
 - i. είτε βάσει **αναλυτικού προϋπολογισμού**, όπου λαμβάνονται υπόψη οι τιμές εργασιών που καθορίζει το αρμόδιο Υπουργείο,
 - ii. είτε βάσει **εκτιμητικού ή συμβατικού προϋπολογισμού**, όπου λαμβάνονται υπόψη συγκεκριμένες τιμές μονάδας επιφάνειας που καθορίζονται με Υ.Α.

⁷⁵ Βλ. και Εισήγηση Γραφείου Επαγγελματικών Θεμάτων ΤΕΕ στην απόφαση της Δ.Ε. του ΤΕΕ της 3.7.2002, στην οποία αφού περιγράφεται το σκεπτικό των ανωτέρω αποφάσεων αναφέρεται ότι «από το σκεπτικό της απόφασης λογικά προκύπτει ότι ο προϋπολογισμός των οικοδομικών έργων εξάγεται βάσει αναλυτικού (πραγματικού) προϋπολογισμού».

⁷⁶ Βλ. ανωτέρω παρ. 10.

⁷⁷ Τούτο αναγνωρίζεται και από τη Διεύθυνση Χωροταξίας & Οικισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Εύβοιας σε έγγραφό της του 2008 (βλ. ανωτέρω παρ. 10), αλλά και από το ΤΕΕ, στο υπ' αριθμ. 2390/8.5.2006 Ενημερωτικό Δελτίο του (βλ. κατωτέρω παρ. 69-70).

61. Προκύπτει επίσης ότι το ΤΕΕ:

- α) υπολογίζει τις αμοιβές των μηχανικών βάσει των τύπων και ποσών που ορίζει η νομοθεσία και των στοιχείων που υποβάλλουν οι μηχανικοί, και
- β) αποδίδει στους μηχανικούς την αμοιβή τους.

3. ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΟΥΣΑΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΤΕΕ ΠΕΡΙ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ ΤΕΚΜΑΙΡΟΜΕΝΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΑΝΑ ΤΕΤΡΑΓΩΝΙΚΟ ΜΕΤΡΟ ΣΤΑ ΚΤΙΡΙΑΚΑ ΕΡΓΑ

62. Υπό το πρίσμα του ανωτέρω νομοθετικού πλαισίου και των εξελίξεων που επέφεραν οι ανωτέρω αποφάσεις του ΣτΕ θα πρέπει να εξετασθούν και οι υπ' αριθμ. Α6/Σ42/2006 και Α22/Σ46/2007 αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο της παρούσας Απόφασης.

63. Όπως προεκτέθηκε, οι αποφάσεις αυτές καθορίζουν το ελάχιστο τεκμαιρόμενο κόστος κατασκευής ανά μ² στα ιδιωτικά κτιριακά έργα, για τα οποία ο καθορισμός της αμοιβής των μηχανικών - μελών του ΤΕΕ, καθώς και όλων όσων ασκούν σύμφωνα με το νόμο το έργο αυτό εν όλω ή εν μέρει, γίνεται με βάση τον προϋπολογισμό του έργου. Συγκεκριμένα, η πρώτη εκ των προαναφερομένων αποφάσεων της Διοικούσας Επιτροπής αναφέρει ότι «[η] Δ.Ε. καθορίζει ότι το ελάχιστο κόστος κατασκευής έργων για τον υπολογισμό αμοιβών Μηχανικών δεν πρέπει να είναι μικρότερο των 105 € / μ²», ενώ στη δεύτερη Απόφαση αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι «το ελάχιστο κόστος κατασκευής έργων, που ορίστηκε στην αρ. Α6/Σ42/2006 απόφαση της Δ.Ε., αναπροσαρμόζεται από 20.2.2008 σε 110 ευρώ / μ²».

64. Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με την υπ' αριθμ. Γ50/Σ3/2009 απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ,⁷⁸ το ανωτέρω όριο αναπροσαρμόστηκε, από 1.3.2009, σε 115 € / μ², ενώ με μεταγενέστερη απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής του Επιμελητηρίου, αναπροσαρμόστηκε εκ νέου από 1.3.2010, σε 118 € / μ².

65. Σε σχετική δε Ανακοίνωση που εμφανίζεται στην ιστοσελίδα του ΤΕΕ αναφέρονται τα εξής:

«Όπως έχει ήδη ανακοινωθεί από το Δεκέμβριο του 2007, με απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ, το ελάχιστο κόστος κατασκευής έργων αναπροσαρμόζεται σε 110 ευρώ/τμ από 20.2.2008. Έχοντας υπόψη ότι από την ημερομηνία αυτή, δεν θα γίνονται δεκτά από το σύστημα αμοιβών αρχεία xml, τα οποία θα έχουν ως ελάχιστο κόστος τα 115 ευρώ/τμ, σας ενημερώνουμε ότι θα πρέπει να αλλάξετε στα προγράμματά σας την παραπάνω τιμή, σύμφωνα με τις οδηγίες της εταιρείας του λογισμικού που χρησιμοποιείτε».

66. Το νέο ηλεκτρονικό σύστημα υπολογισμού και εξασφάλισης των ελάχιστων ορίων των αμοιβών των μηχανικών για τη μελέτη και επίβλεψη των ιδιωτικών έργων άρχισε

⁷⁸ Την οποία προσκόμισε το ΤΕΕ (ημ. αριθμ. πρωτ. 5459/7.7.2009) κατόπιν αιτήματος της Γ.Δ.Α.

να εφαρμόζεται από την 20.2.2007,⁷⁹ αφού προηγουμένως το ΤΕΕ είχε προχωρήσει στη δημιουργία σχετικού μηχανογραφικού συστήματος, το οποίο είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του.⁸⁰ Η παραπάνω υπηρεσία παρέχεται δωρεάν σε όσους δικαιούνται της σχετικής αμοιβής, ανεξάρτητα από την ιδιότητα του συνδρομητή των υπόλοιπων υπηρεσιών της Τράπεζας Πληροφοριών του ΤΕΕ. Μετά την ανωτέρω ημερομηνία καμία πληρωμή στην Εθνική Τράπεζα δεν γίνεται δεκτή εάν δεν συνοδεύεται από τον «κωδικό πληρωμής» που παράγει αυτόματα το λογισμικό του ΤΕΕ.

67. Όπως σημειώνεται σε Ενημερωτικά Δελτία του ΤΕΕ, η υλοποίηση του νέου συστήματος ισοδυναμεί, στην πράξη, με την έναρξη της εφαρμογής του Β.Δ. της 30/31.5.1956, όσον αφορά στον υπολογισμό των αμοιβών των μηχανικών με βάση τους προϋπολογισμούς των έργων, ιδίως μετά την ακύρωση από το ΣτΕ της υπ' αριθμ. 81304/6083/1989 Υ.Α. Ειδικότερα, στο υπ' αριθμ. 2416/20.11.2006 Ενημερωτικό Δελτίο του ΤΕΕ (άρθρο με τίτλο «**Αύξηση Αμοιβών των Μηχανικών και Εκσυγχρονισμός των Πολεοδομιών, μέσω Νέας Τεχνολογίας**») αναφέρεται ότι

«το ΤΕΕ είναι λοιπόν σε θέση, με όχημα τη νέα τεχνολογία, να εφαρμόσει την κείμενη νομοθεσία, βάσει του Προεδρικού Διατάγματος του 1956, που προσδιορίζει τον τρόπο καθορισμού των αμοιβών μελετών και επιβλέψεων των μηχανικών, σύμφωνα με τους αναλυτικούς προϋπολογισμούς των έργων. Μια διαδικασία που ασφαλώς ίσχυε όλα αυτά τα χρόνια, αλλά, όπως ειπώθηκε, μέχρι τώρα το ΤΕΕ δεν διέθετε την υλικοτεχνική υποδομή και το προσωπικό, για να την εφαρμόσει».

68. Στο ίδιο Ενημερωτικό Δελτίο (άρθρο με τίτλο «**Οι αμοιβές των μηχανικών**»), αναφέρονται επίσης τα εξής:

*«Η απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής προβλέπει την ενεργοποίηση του Β.Δ. 30/31.5.1956, βάσει του οποίου το ΤΕΕ “συντάσσει τον οριστικόν πίνακα αμοιβής δι’ ας περιπτώσεις αυτή δεν καθορίζεται υπό αρμοδίας Κρατικής Υπηρεσίας”. Κατά το διάταγμα, η αμοιβή προσδιορίζεται με τη γνωστοποίηση της μελέτης “και τα εκ ταύτης προκύπτοντα στοιχεία”. Στην πράξη, για την περίπτωση των οικοδομών (το Β.Δ. και η απόφαση της Δ.Ε. αναφέρονται στο σύνολο των μελετών), κάθε μηχανικός θα αποστέλλει στο ΤΕΕ τον προϋπολογισμό που καταρτίζει και μετά από άμεσο έλεγχο, **αυτόματα εφόσον η τιμή αφετηρίας δεν είναι χαμηλότερη των 105 ευρώ**, θα λαμβάνει τη βεβαίωση που καταθέτει στην Τράπεζα και στο Πολεοδομικό Γραφείο».*

⁷⁹ Σύμφωνα με το από 14.2.2007 Δελτίο Τύπου του ΤΕΕ.

⁸⁰ Στο υπ' αριθμ. 2410/9.10.2006 Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ (άρθρο με τίτλο «**Το ΤΕΕ εγγυητής των αμοιβών των μηχανικών και της ποιότητας μελετών και έργων**») αναφέρεται ότι, σε πρώτη φάση, στο μηχανογραφικό σύστημα υπολογισμού των αμοιβών θα υπαχθούν οι περιπτώσεις που αφορούν σε κτιριακά έργα, ενώ, στη συνέχεια, θα υπαχθούν και οι υπόλοιπες υπηρεσίες μηχανικού, για τις οποίες προβλέπονται ελάχιστα όρια αμοιβών στην υφιστάμενη νομοθεσία.

69. Σχετικά με το ίδιο θέμα, στο υπ' αριθμ. 2390/8.5.2006 Ενημερωτικό Δελτίο του ΤΕΕ (άρθρο με τίτλο «*Μηχανογραφικά και Αυτοματοποιημένα ο Προσδιορισμός της Αμοιβής Μηχανικού, από το Νοέμβριο με ευθύνη του ΤΕΕ*»), αναφέρεται ότι
- «Με το σύστημα αποκαθίσταται η εφαρμογή ενός σύννομου τρόπου προσδιορισμού των αμοιβών (που παραμένουν καθηλωμένες από το 1989), σύμφωνα με το σκεπτικό και τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας που ακύρωσε την Υπουργική Απόφαση 81304/6083/6.12.1989 (ΦΕΚ 896/Β)».*
70. Στο ίδιο Ενημερωτικό Δελτίο δημοσιεύεται επιστολή του Προέδρου του ΤΕΕ, Γιάννη Αλαβάνου, προς τους αρμόδιους Υπουργούς, στην οποία αναφέρονται, μεταξύ άλλων, τα εξής:
- «Επισημαίνουμε ότι η παραπάνω διαδικασία θα επιφέρει αύξηση των κατώτατων ορίων αμοιβών μελετών και επιβλέψεων, καθώς σήμερα πολλοί μελετητές προσδιορίζουν το προϋπολογιστικό κόστος με τον συμβατικό τρόπο που ορίζει η υπ' αρ. 81304/6083/6.12.1989 (ΦΕΚ 896/Β) Υπουργική Απόφαση, η οποία με τις αποφάσεις αρ. 2506/2000 και 2507/2000 του ΣτΕ έχει κριθεί παράνομη».⁸¹*
71. Στο άρθρο με τίτλο «*Αύξηση Αμοιβών των Μηχανικών και Εκσυγχρονισμός των Πολεοδομιών, μέσω Νέας Τεχνολογίας*», το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, περιλαμβάνεται στο υπ' αριθμ. 2416/20.11.2006 Ενημερωτικό Δελτίο του ΤΕΕ, αναφέρεται ότι, μέσω του νέου συστήματος, το ΤΕΕ γίνεται εγγυητής της ποιότητας των κατασκευών και των αμοιβών των μηχανικών για τις μελέτες και επιβλέψεις των ιδιωτικών έργων, που αυξάνονται μετά από «πάγωμα» 17 ετών. Ειδικότερα, στον εν λόγω Ενημερωτικό Δελτίο, σημειώνονται, μεταξύ άλλων, τα εξής:
- «Στην προτεραιότητα των νέων δραστηριοτήτων είναι ο τομέας των αμοιβών των μηχανικών, μέσω ηλεκτρονικού συστήματος ελέγχου, τη χρηματοδότηση και εφαρμογή του οποίου εξασφάλισε το ΤΕΕ από το πρόγραμμα της “Κοινωνίας της Πληροφορίας”. Η εφαρμογή του νέου συστήματος από την 1^η Φεβρουαρίου 2007 συνδυάζεται με την αναπροσαρμογή των αμοιβών των διπλωματούχων μηχανικών για τις μελέτες και επιβλέψεις των ιδιωτικών έργων, κατά 87% (μέσος όρος) και κυρίως με την αρχή μίας πορείας σύνδεσης των προϋπολογισμών των έργων και των αμοιβών των μηχανικών, με το πραγματικό κόστος της κατασκευής, το οποίο από τη νέα αναπροσαρμογή των αμοιβών μελετών και επιβλέψεων αυξάνεται μόλις κατά 1,65 έως 2,49% μαθηματικά, στην πράξη εκτιμάται ότι θα οδηγηθεί σε απόλυτη μείωση. [...]*
- Υπό κανονικές συνθήκες, λοιπόν, η αύξηση των αμοιβών των μηχανικών θα ήταν τριπλάσια από αυτή, σε ποσοστό 87%, που προτείνει και θα εφαρμόσει το ΤΕΕ. Ωστόσο, όπως τόνισε ο Πρόεδρος του ΤΕΕ κ. Γιάννης Αλαβάνος, το ΤΕΕ επέλεξε να θέσει τις βάσεις μίας νέας θεσμικής και τεχνολογικής παρέμβασης, με στόχο τον έλεγχο και την εξυγίανση του συστήματος υπολογισμού των αμοιβών των*

⁸¹ Βλ. και κατωτέρω παρ. 167, υποσημ. 195.

μηχανικών και να μην είναι ραγδαία η προσαρμογή στην πραγματικότητα και αυτόματη η κάλυψη του 17ετούς παγώματος των αμοιβών των μηχανικών, ώστε να αποφευχθούν μεγάλες αυξήσεις στο κόστος της οικοδομής και κατοικίας και τυχόν παρενέργειες ύφεσης στην κατασκευαστική δραστηριότητα και στην αγορά ακινήτων. [...]

Για τον υπολογισμό της αμοιβής μελέτης και επίβλεψης ορίζεται το ποσό των 105 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο της υπό ανέγερση οικοδομής, έναντι του αντίστοιχου ποσού των 44 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο, που ισχύει από το 1989. Το ποσό των 105 ευρώ αντιστοιχεί σε ένα “κατώτατο όριο” διασφάλισης της αμοιβής του μηχανικού και αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι είναι στο 1/3 της χαμηλότερης ισχύουσας τιμής ζώνης, περιοχών της χώρας, του συστήματος αντικειμενικών αξιών των ακινήτων του Υπουργείου Οικονομίας.

[...] Με την εφαρμογή του νέου συστήματος οι αμοιβές των μηχανικών δεν θα μένουν πλέον “παγωμένες”, είπε ο κ. Αλαβάνος, αλλά θα ακολουθούν κάθε χρόνο μια λογική αναπροσαρμογή, στο πλαίσιο των ετήσιων αυξήσεων που προβλέπονται για όλους τους εργαζομένους, αναφέροντας ως παράδειγμα ότι “τα 105 ευρώ μπορεί να γίνουν 110 ευρώ του χρόνου”».

72. Στη συνέχεια του άρθρου παρουσιάζονται τρεις πίνακες, με τίτλους «Αμοιβή μελέτης σήμερα για Ε.Τ.Α. 44 ευρώ και Ε.Τ.Α. 105 ευρώ», «Αμοιβή επίβλεψης σήμερα για Ε.Τ.Α. 44 ευρώ και Ε.Τ.Α. 105 ευρώ» και «Σύνολο αμοιβής σήμερα για Ε.Τ.Α. 44 ευρώ και Ε.Τ.Α. 105 ευρώ». Στους συγκεκριμένους πίνακες υπολογίζονται το κόστος κατασκευής, η αμοιβή μελέτης και το ποσοστό συμμετοχής της αμοιβής στο κόστος κατασκευής, για δύο είδη κτιρίων (πολυκατοικία 1.450 μ² και μικρό κτίριο 120 μ²) και για Ε.Τ.Α. 44 € και 105 €, η οποία αντιστοιχεί στο ελάχιστο τεκμαιρόμενο κόστος κατασκευής ανά μ² που τέθηκε με την πρώτη απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ, για τις τρεις περιπτώσεις (αμοιβής μελέτης, αμοιβής επίβλεψης και συνόλου αμοιβής), αντίστοιχα. Από τα στοιχεία των πινάκων προκύπτει ότι η μεταβολή της Ε.Τ.Α. από 44 € σε 105 € ανά μ² επιφέρει αύξηση του συνόλου της αμοιβής (μελέτης και επίβλεψης) κατά 91,68%, στην περίπτωση της πολυκατοικίας 1.450 μ² και κατά 85,88%, στην περίπτωση του μικρού κτιρίου 120 μ². Οι εν λόγω πίνακες παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα.
73. Στο προαναφερθέν άρθρο με τίτλο «Οι αμοιβές των μηχανικών», τίθενται μια σειρά ερωτήσεων και απαντήσεων, σχετικά με την επιλογή του χρόνου και του τρόπου υλοποίησης του νέου συστήματος. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα εξής:
- «Κατ’ αρχήν, γιατί τώρα και όχι πριν μερικά χρόνια; Γιατί, με χρόνο αφετηρίας την απόφαση του ΣτΕ, που έκρινε μη σύννομο το συμβατικό προϋπολογισμό, χρειαζόταν η κατάλληλη υποδομή, κάτι που έγινε σε αυτό το διάστημα με χρηματοδότηση από πρόγραμμα της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Και γιατί θα έπρεπε να διασφαλισθεί η συναίνεση ώστε να μην επαναληφθούν τα φαινόμενα και οι εξ αυτών συνέπειες του 1989. Γιατί και πάλι μια συμβατική τιμή και γιατί η*

συγκεκριμένη από την οποία προκύπτει αύξηση αμοιβών κατά 85-90%; **Το ΤΕΕ δεν υπεισέρχεται, και δεν έχει σχετική εξουσιοδότηση, στον υπολογισμό των προϋπολογισμών, που είναι αποκλειστική ευθύνη του μελετητή.** Η συμβατική τιμή είναι το όριο, κάτω του οποίου το ΤΕΕ θα καλεί, με βάση διατάξεις του ελληνικού και κοινοτικού δικαίου και την απόφαση του ΣτΕ, τον μελετητή να αιτιολογήσει τη χρήση τιμής μονάδας εμφανώς, κατ' αρχήν, ανυπόστατης. **Η κοινωνική ευαισθησία του ΤΕΕ και του συνόλου των μηχανικών, δεν επέτρεπε να εκτιναχθούν οι κατώτατες αμοιβές “εν μια νυκτί”, μετά, μάλιστα, από 17 χρόνια “παγώματος”.** [...] Η εύλογη προσαρμογή τα επόμενα χρόνια, είναι στόχος και δέσμευση για τις επόμενες διοικήσεις του ΤΕΕ. Όπως άμεσος στόχος τέθηκε **όλοι οι συντελεστές που προσδιορίζουν αμοιβές, φόρους, κρατήσεις να εξαρτώνται (και ανάλογα να προσαρμοστούν) από έναν προϋπολογισμό, του πραγματικού κόστους και από μία δαπάνη, την πραγματοποιηθείσα [...]**».

74. Όπως προκύπτει από το «Εγχειρίδιο Χρήσης του Συστήματος Υποβολής Στοιχείων και Υπολογισμού Αμοιβών Μηχανικών», βασική επιδίωξη του Συστήματος είναι ο άμεσος υπολογισμός κάθε αιτήματος και η σταδιακή ολοκλήρωση με άλλα συστήματα, όπως της ηλεκτρονικής τραπεζικής είσπραξης της αμοιβής ή της διαχείρισης της ροής εργασίας στο Δημόσιο Τομέα – Πολεοδομίες. Η εισαγωγή των δεδομένων των έργων μπορεί να γίνει από ειδικά διαμορφωμένες ιστοσελίδες του ΤΕΕ.
75. Ο μηχανικός, για τον υπολογισμό της αμοιβής του, πρέπει να υποβάλει στο ΤΕΕ ηλεκτρονικά το σύνολο των απαιτούμενων στοιχείων (συνολικό προϋπολογισμό, τμήμα αυτού ανά επιμέρους μελέτη, δήλωση ανάθεσης και ανάληψης των μελετών ή υπογραφέν συμφωνητικό, στοιχεία εργοδότη, έργου, εμπλεκόμενου μηχανικού/μηχανικών, τεχνική περιγραφή έργου). Το ΤΕΕ, από την πλευρά του και πριν από τη διαδικασία υπολογισμού της αμοιβής του μελετητή, συγκρίνει με αρμόδια όργανα το ύψος του συνταχθέντος από το μελετητή προϋπολογισμού με το κατώτατο όριο που έχει οριστεί από το ίδιο. Εάν ο προϋπολογισμός υπολείπεται του παραπάνω ορίου, τότε ο μηχανικός οφείλει να αιτιολογήσει το ύψος του προϋπολογισμού στα αρμόδια όργανα του ΤΕΕ, διαφορετικά το ΤΕΕ δεν προχωρεί στον υπολογισμό της αμοιβής.
76. Ειδικότερα, όπως ορίζεται στο «Εγχειρίδιο Χρήσης του Συστήματος Υποβολής Στοιχείων και Υπολογισμού Αμοιβών Μηχανικών», πριν το στάδιο υπολογισμού της αμοιβής του μηχανικού από το ΤΕΕ, κάθε έργο περνά από μια σειρά ελέγχων (έλεγχος πληρότητας δεδομένων, έλεγχος της ομάδας έργου, έλεγχος των υπεύθυνων δηλώσεων κ.λπ.). Στο τέλος, πραγματοποιείται έλεγχος του ελάχιστου προϋπολογισμού και σε περίπτωση που ο συνολικός προϋπολογισμός ή ο προϋπολογισμός μιας επιμέρους εργασίας υπολείπεται αυτού που το ΤΕΕ θεωρεί ως ελάχιστο όριο μιας ασφαλούς κατασκευής, τότε το έργο κρατείται σε εκκρεμότητα και απαιτείται η συνεννόηση με το ΤΕΕ. Σε περίπτωση που ο εμπλεκόμενος επιθυμεί να συνεχίσει, το έργο υποβάλλεται κανονικά, αλλά απαιτείται επικοινωνία με το ΤΕΕ, για να αιτιολογηθεί

η διαφορά και να προχωρήσει ο υπολογισμός. Μετά τον επιτυχή έλεγχο του έργου, το λογισμικό του ΤΕΕ εκτελεί τον υπολογισμό της αμοιβής, σύμφωνα με τα στοιχεία του έργου.

77. Το ΤΕΕ υποστηρίζει ότι η διαδικασία αυτή δεν αποκλείει τη δυνατότητα υπολογισμού αμοιβής με βάση χαμηλότερο κόστος από το κατώτατο ορισθέν, εφόσον αυτό αιτιολογηθεί επαρκώς από το μηχανικό, και ότι σε αρκετές περιπτώσεις, η υπηρεσία υπολογισμού αμοιβών έχει προβεί στον υπολογισμό της αμοιβής του μηχανικού με βάση κόστος χαμηλότερο των 105 € / μ², αφού παρασχέθηκαν οι κατάλληλες διευκρινίσεις από τον αιτούντα μηχανικό. Σε αίτημα της Γ.Δ.Α. για την προσκόμιση παραδειγμάτων τέτοιων έργων, το ΤΕΕ προσκόμισε μόνο δύο περιπτώσεις που αφορούσαν σε κτιριακά έργα πισίνας, για τα οποία προέβη σε υπολογισμό της αμοιβής, παρόλο που το κόστος ήταν χαμηλότερο των 105 € / μ², μετά από πλήρη αιτιολόγηση από το μηχανικό, ενώ επεσήμανε ότι σε καμία άλλη περίπτωση δεν υποβλήθηκε αίτημα για τον υπολογισμό της αμοιβής με προϋπολογισμό κάτω των 105 € / μ².

III. ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΑΓΟΡΑΣ

78. Η **σχετική αγορά προϊόντων** περιλαμβάνει το σύνολο των προϊόντων ή/και υπηρεσιών που θεωρούνται από τον καταναλωτή εναλλάξιμα ή δυνάμενα να υποκατασταθούν μεταξύ τους, λόγω των χαρακτηριστικών τους, των τιμών τους και της σκοπούμενης χρήσης τους.
79. Στην υπό κρίση υπόθεση, η διενεργούμενη έρευνα αφορά στην αγορά παροχής υπηρεσιών των μηχανικών, η οποία καταρχήν περιλαμβάνει τις υπηρεσίες των πολιτικών μηχανικών, των αρχιτεκτόνων μηχανικών, των μηχανολόγων μηχανικών, των ηλεκτρολόγων μηχανικών, των αγρονόμων τοπογράφων μηχανικών, των χημικών μηχανικών, των μηχανικών μεταλλείων-μεταλλουργών, των ναυπηγών μηχανικών και των ηλεκτρονικών μηχανικών.
80. Οι ανωτέρω υπηρεσίες μπορούν να διακριθούν περαιτέρω, ανάλογα με το είδος τους (που εξαρτάται από την ειδικότητα των μηχανικών που τις παρέχουν), καθώς και με το είδος των έργων, στα οποία αφορούν. Η διαφορά, άλλωστε, μεταξύ των ιδιωτικών και των δημοσίων έργων, έχει αναγνωριστεί και σε παλαιότερες Αποφάσεις της Επιτροπής Ανταγωνισμού, οι οποίες αφορούσαν στη σχετική αγορά της κατασκευής έργων.⁸²
81. Δεδομένου ότι οι υπό κρίση αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ αναφέρονται στα ιδιωτικά έργα και, ειδικότερα, σε εκείνα, για τα οποία ο καθορισμός της αμοιβής των μηχανικών μελών του ΤΕΕ, καθώς και όλων όσων ασκούν σύμφωνα

⁸² Βλ. Αποφάσεις Ε.Α. 13/Π/1998, 63/Π/1999, 102/Π/1999, 141/Π/2000, 151/Π/2000, 160/Π/2000, 190/Π/2001, 208/Π/2002, 220/Π/2002, 221/Π/2002, 222/Π/2002, 351/Π/2007, 372/Π/2007.

με το νόμο το έργο αυτό εν όλω ή εν μέρει, γίνεται με βάση τον προϋπολογισμό του έργου, στο πλαίσιο της παρούσας υπόθεσης, κρίνεται αναγκαίος ο περιορισμός της σχετικής αγοράς στην παροχή των υπηρεσιών των μηχανικών εκείνων, οι οποίοι εμπλέκονται στην κατασκευή των συγκεκριμένων έργων.

82. Η **σχετική γεωγραφική αγορά** περιλαμβάνει την περιοχή όπου οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις συμμετέχουν στην προμήθεια προϊόντων ή υπηρεσιών και οι όροι του ανταγωνισμού είναι επαρκώς ομοιογενείς και η οποία μπορεί να διακριθεί από γειτονικές κυρίως περιοχές, διότι στις εν λόγω περιοχές οι όροι του ανταγωνισμού διαφέρουν σημαντικά.
83. Στην υπό εξέταση υπόθεση, ως σχετική γεωγραφική αγορά θεωρείται το σύνολο της Ελληνικής επικράτειας, καθώς δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι συνθήκες παροχής των υπηρεσιών των μηχανικών διαφοροποιούνται μεταξύ των νομών της χώρας. Άλλωστε, οι υπό εξέταση πράξεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ εφαρμόζονται σε όλα τα μέλη του, καθώς και σε όλους όσους ασκούν, σύμφωνα με το νόμο, το έργο αυτό, εν όλω ή εν μέρει.

IV. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΤΕΕ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 1 Ν. 703/1977 ΚΑΙ 101 ΣΛΕΕ

1. ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΕΕ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 101 ΣΛΕΕ

84. Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Κανονισμού 1/2003,⁸³ οσάκις οι αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών ή τα εθνικά δικαστήρια εφαρμόζουν την εθνική νομοθεσία ανταγωνισμού σε συμφωνίες, αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων ή εναρμονισμένες πρακτικές κατά την έννοια του άρθρου 101 παρ. 1 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής «ΣΛΕΕ»), οι οποίες είναι πιθανόν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, εφαρμόζουν επίσης το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, στις εν λόγω συμφωνίες, αποφάσεις, ή εναρμονισμένες πρακτικές.⁸⁴
85. Το εν λόγω κριτήριο είναι αυτόνομο κριτήριο της Ενωσιακής έννομης τάξης, το οποίο εκτιμάται ad hoc, και οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής του Ενωσιακού δικαίου του ανταγωνισμού. Πληρούται όταν οι υπό εξέταση κάθε φορά συμφωνίες και πρακτικές δύνανται να έχουν ένα ελάχιστο επίπεδο διασυνοριακών επιπτώσεων στο εσωτερικό της Ένωσης.⁸⁵ Κατά πάγια νομολογία για να μπορεί μια απόφαση, συμφωνία ή πρακτική να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης, πρέπει, βάσει ενός συνόλου νομικών και πραγματικών στοιχείων, να μπορεί

⁸³ Κανονισμός 1/2003 του Συμβουλίου της 16.12.2002 για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της συνθήκης, ΕΕ 2003 L 1/1.

⁸⁴ Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C 101/81, παρ. 8 επ.

⁸⁵ Ο.π., παρ. 12-13.

να πιθανολογηθεί επαρκώς ότι μπορεί να ασκήσει άμεση ή έμμεση, πραγματική ή δυννητική επίδραση στα εμπορικά ρεύματα μεταξύ των κρατών μελών, τούτο δε κατά τρόπο που να προκαλείται φόβος ότι θα μπορούσε να εμποδίσει την πραγματοποίηση της εσωτερικής αγοράς.⁸⁶ Δεν απαιτείται να αποδειχθεί ότι η κάθε φορά εξεταζόμενη συμφωνία ή πρακτική είχε όντως το αποτέλεσμα αυτό.⁸⁷

86. Η έννοια της επίδρασης στα εμπορικά ρεύματα δεν προϋποθέτει μόνο τον περιορισμό ή τη μείωση του εμπορίου αλλά οποιαδήποτε διαφοροποίηση των εμπορικών ρευμάτων, αρκεί αυτή να είναι αισθητή.⁸⁸ Κατά συνέπεια, και στην περίπτωση συμφωνιών ή πρακτικών που καλύπτουν το έδαφος ενός μόνο κράτους μέλους θεμελιώνεται επίδραση στο εμπόριο μεταξύ κρατών μελών αρκεί να υπάρχει δυνατότητα αισθητής μεταβολής των εμπορικών ρευμάτων μεταξύ κρατών μελών.
87. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής «ΔΕΕ»), οι περιοριστικές του ανταγωνισμού πρακτικές που καλύπτουν ολόκληρο το έδαφος ενός κράτους μέλους, ζωτικό δηλαδή τμήμα της εσωτερικής αγοράς, έχουν εξ ορισμού ως αποτέλεσμα την παρακώλυση της οικονομικής αλληλοδιεισδύσεως που επιδιώκεται με τη Συνθήκη.⁸⁹ Ιδιαίτερα στο χώρο των ελευθέρων επαγγελματιών, το ΔΕΕ έχει κατ' επανάληψη κρίνει ότι μία απόφαση ένωσης επιχειρήσεων ή/και ρύθμιση περί αμοιβών που ισχύει στο σύνολο της επικράτειας ενός κράτους μέλους, μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών κατά την έννοια των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ.⁹⁰
88. Εν προκειμένω, οι υπό κρίση αποφάσεις του ΤΕΕ από τη φύση τους μπορούν να επηρεάσουν αισθητά το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, καθώς εφαρμόζονται στο σύνολο της Ελληνικής επικράτειας, αφορούν στο σύνολο των ιδιωτικών κτιριακών έργων που εκτελούνται στην Ελληνική επικράτεια και για τα οποία απαιτείται η έκδοση οικοδομικής άδειας, και επηρεάζουν την άσκηση της οικονομικής δραστηριότητας όχι μόνο των μηχανικών – μελών του ΤΕΕ αλλά όλων

⁸⁶ Βλ. ενδεικτικά συνεκδ. υποθ. 209-215/78 & 218/78, *Heintz van Landewyck SARL κ.ά. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1980 σ. 3125, παρ. 170· υπόθ. C-219/95 P, *Ferriere Nord SpA κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1997 σ. I-4411, παρ. 20.

⁸⁷ Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την έννοια του επηρεασμού του εμπορίου των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C 101/81, παρ. 16.

⁸⁸ Ο.π., παρ. 34 και 77.

⁸⁹ Βλ. ενδεικτικά υπόθ. 8/72, *Vereeniging van Cementhandelaren κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1972-1973 σ. 221, παρ. 29· υπόθ. 126/80, *Maria Salonia κατά Giorgio Poidomani και Franca Baglieri*, Συλλ. 1981 σ. 1563, παρ. 14· υπόθ. 42/84, *Remia BV κ.ά. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1985 2545, παρ. 22· υπόθ. C-35/96, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλ. 1998 σ. I-3851, παρ. 48· υπόθ. C-309/99, *J.C.J. Wouters κ.ά. κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577, παρ. 95.

⁹⁰ Βλ. υπόθ. C-35/99, *Manuele Arduino κ.ά. κατά Compagnia Assicuratrice RAS SpA*, Συλλ. 2002 σ. I-1529, παρ. 33· συνεκδ. υποθ. C-94/04 and C-202/04, *Federico Cipolla κατά Rosaria Fazari και Stefano Macrino και Claudia Capodarte κατά Roberto Meloni*, Συλλ. 2006 σ. I-11421, παρ. 45.

των επαγγελματιών που παρέχουν αντίστοιχες υπηρεσίες στην Ελληνική επικράτεια.⁹¹

2. Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΕΝΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 101 ΣΛΕΕ ΚΑΙ 4(3) ΣΕΕ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΥΠΟΘΕΣΗ

89. Επειδή η άσκηση των λεγόμενων «ελευθέρων επαγγελμάτων» μπορεί να άπτεται σε ορισμένες περιπτώσεις του δημοσίου συμφέροντος, σε πολλές έννομες τάξεις τα επαγγέλματα αυτά είναι αντικείμενο ρυθμιστικών κανόνων που θεσπίζονται είτε από το ίδιο το Κράτος, είτε από επαγγελματικές ενώσεις στα πλαίσια αυτορρύθμισης. Το γεγονός της κρατικής εμπλοκής αλλά και η ύπαρξη ρυθμιστικών κανόνων πολλές φορές δημιουργούν μία ένταση με τους κανόνες του ελεύθερου ανταγωνισμού.⁹² Στο Ενωσιακό δίκαιο ανταγωνισμού, η βασική αρχή είναι ότι τα παραπάνω χαρακτηριστικά δεν μπορούν να αποτελέσουν βάση για κάποιου είδους γενική εξαίρεση των ελευθέρων επαγγελμάτων από το πλαίσιο του ελεύθερου ανταγωνισμού.
90. Βεβαίως, το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, που είναι εδώ σχετικό, ρυθμίζει τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και όχι των κρατών μελών. Παρ' όλα αυτά, το ΔΕΕ έχει δεχθεί ότι μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου αυτού, σε συνδυασμό με το άρθρο 4 παρ. 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής «ΣΕΕ»), κατά κανονιστικής πράξεως που θεσπίζει κράτος μέλος. Έτσι, κατά πάγια νομολογία, μολονότι αυτό καθαυτό το άρθρο 101 ΣΛΕΕ ρυθμίζει αποκλειστικά τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και δεν αφορά στα θεσπιζόμενα από τα κράτη μέλη νομοθετικά ή κανονιστικά μέτρα, ωστόσο, η διάταξη αυτή, σε συνδυασμό με το άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ, επιβάλλει στα κράτη μέλη να μη λαμβάνουν ή να διατηρούν σε ισχύ μέτρα, έστω και νομοθετικής ή κανονιστικής φύσεως, δυνάμενα να εξουδετερώσουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των εφαρμοστέων επί επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού.⁹³
91. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η υπεροχή του δικαίου της Ένωσης επιβάλλει να μην εφαρμοστεί οποιαδήποτε διάταξη εθνικού νόμου είναι αντίθετη προς Ενωσιακή διάταξη, ανεξαρτήτως του αν αυτή είναι προγενέστερη ή μεταγενέστερη της Ενωσιακής. Αυτό το καθήκον να μην εφαρμόζουν την εθνική νομοθεσία που είναι αντίθετη προς το Ευρωπαϊκό δίκαιο το έχουν και οι διοικητικές αρχές.
92. Έτσι, έχει κριθεί από το ΔΕΕ ότι εφόσον μια εθνική αρχή ανταγωνισμού, όπως εν προκειμένω η Ελληνική, επιφορτίζεται με την αποστολή να μεριμνά, για την τήρηση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και αφού η διάταξη αυτή, σε συνδυασμό με το άρθρο 4 παρ. 3

⁹¹ Βλ. και Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24.6.2004, *Barème d'honoraires de l'Ordre des Architectes belges*, παρ. 100-103.

⁹² Βλ. γενικά Giuliano Amato και Lauraine Laudati (Επιμ.), *The Anticompetitive Impact of Regulation*, Edward Elgar, Cheltenham, 2001.

⁹³ Βλ. υπόθ. C-198/01, *Consortio Industrie Fiammiferi (CIF) κατά Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato*, Συλλ. 2003 σ. I-8055, παρ. 45 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

ΣΕΕ, επιβάλλει στα κράτη μέλη το καθήκον να απέχουν από την εισαγωγή μέτρων που παραβιάζουν τους κανόνες της Συνθήκης, η πρακτική αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών θα μειωνόταν αν, στο πλαίσιο έρευνας σχετικά με τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων βάσει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, η εν λόγω εθνική αρχή δεν μπορούσε να διαπιστώσει ότι ένα εθνικό μέτρο είναι αντίθετο προς τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 3 ΣΕΕ και 101 ΣΛΕΕ. Σε μια τέτοια περίπτωση, η εθνική αρχή ανταγωνισμού οφείλει να μην εφαρμόσει το συγκεκριμένο εθνικό μέτρο.⁹⁴

93. Όμως τα ανωτέρω δεν σημαίνουν ότι το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ επεκτείνεται σε κάθε πράξη κρατικού οργάνου που θα μπορούσε να έχει στρεβλωτικές για τον ανταγωνισμό επιπτώσεις.

94. Ειδικότερα, το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι υπάρχει παράβαση των άρθρων 4 παρ. 3 ΣΕΕ και 101 ΣΛΕΕ σε **δύο περιπτώσεις**:

α) όταν κράτος μέλος επιβάλλει ή ευνοεί τη σύναψη συμπράξεων αντιθέτων προς το άρθρο 101 ΣΛΕΕ ή ενισχύει τα αποτελέσματα τέτοιων συμπράξεων, και

β) όταν αφαιρεί από τη δική του κανονιστική ρύθμιση τον κρατικό της χαρακτήρα, μεταβιβάζοντας σε ιδιώτες την αρμοδιότητα λήψεως αποφάσεων περί παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα.⁹⁵

95. Σε κάθε μία από τις δύο αυτές περιπτώσεις, η πράξη του κρατικού οργάνου θεωρείται αντίθετη προς τις διατάξεις των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 4 παρ. 3 ΣΕΕ, επειδή προβλέπει ή νομιμοποιεί μια σύμπραξη ή μια απόφαση επιχειρήσεων που απαγορεύεται από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ. Συνεπώς, η εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ, στις κρατικές πράξεις που αντιστοιχούν στη μία ή την άλλη περίπτωση αποσκοπεί στο να αποτρέψει ένα κρατικό μέτρο να εξουδετερώσει ή να αποδυναμώσει την έκταση ισχύος των απαγορεύσεων που επιβάλλει στις επιχειρήσεις το άρθρο 101 ΣΛΕΕ.⁹⁶

96. Στην παρούσα περίπτωση, η Πολιτεία με το Π.Δ. 696/1974 καθορίζει τρεις βασικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την αμοιβή του μηχανικού, έχει δε θεσμοθετήσει την αμοιβή που προκύπτει βάσει των εν λόγω παραμέτρων ως **κατώτατη υποχρεωτική αμοιβή** για τις σχετικές παρεχόμενες υπηρεσίες, βάσει του άρθρου 59 παρ. 2 του Ν.Δ. της 17.7/16.8.1923. **Αυτό όμως το νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο καθορισμού των κατώτατων αμοιβών των μηχανικών εκφεύγει της συνδυασμένης εφαρμογής των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 4 παρ. 3 ΣΕΕ, καθώς πρόκειται για καθαρά κρατικά μέτρα.**

⁹⁴ Ο.π., παρ. 48-50.

⁹⁵ Ο.π., παρ. 46.

⁹⁶ Βλ. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Bot, υπόθ. C-446/05, *Procureur du Roi κατά Ioannis Doulamis*, Συλλ. 2008 σ. I-1377, παρ. 67.

97. Όπως συνέβαινε και στην υπόθεση *Arduino*,⁹⁷ και μάλιστα a fortiori στην παρούσα υπόθεση,⁹⁸ η Πολιτεία δεν έχει αναθέσει σε επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων, εν προκειμένω στο ΤΕΕ, την ευθύνη λήψεως αποφάσεων περί παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα, δηλαδή δεν έχει νομοθετικά εξουσιοδοτήσει το ΤΕΕ να καθορίζει τις αμοιβές των μελών του. Επίσης, η Πολιτεία δεν επέβαλε ή ευνόησε τη σύναψη συμπράξεων αντίθετων προς το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, ούτε ενίσχυσε τα αποτελέσματά τους. Ούτε, τέλος το εν λόγω νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο ενισχύει ήδη υφιστάμενη σύμπραξη.⁹⁹
98. Συνεπώς, οι περιορισμοί του ανταγωνισμού που προκύπτουν από όλες τις ανωτέρω νομοθετικές και κανονιστικές ρυθμίσεις, συνιστούν αποτέλεσμα αμιγούς κρατικής παρέμβασης (ρυθμιστικά εμπόδια) και ως εκ τούτου εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής τόσο του άρθρου 1 Ν. 703/1977, που εφαρμόζεται επί πρακτικών επιχειρήσεων, όσο και του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, είτε εφαρμοζόμενου μόνου, είτε σε συνδυασμό με το άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ.
99. Το αυτό συμβαίνει και με ορισμένες από τις αιτιάσεις των καταγγελλόντων περί υπαγωγής τους αναφορικά με τον υπολογισμό των αμοιβών τους στο καθεστώς που διέπει τα μέλη του ΤΕΕ. Και τούτο διότι ρητά η υφιστάμενη νομοθεσία προβλέπει ότι τα κατώτατα όρια αμοιβών για την παροχή υπηρεσιών μηχανικού εφαρμόζονται τόσο στις περιπτώσεις παροχής υπηρεσιών από μηχανικούς - μέλη του ΤΕΕ, όσο και στις περιπτώσεις παροχής υπηρεσιών μηχανικού από λοιπούς επαγγελματίες οι οποίοι εξομοιώνονται με τους μηχανικούς - μέλη του ΤΕΕ.¹⁰⁰ Ουσιαστικά, το ανωτέρω δεν αμφισβητήθηκε και από το συνήγορο του καταγγέλλοντος [...], ο οποίος, κατά την ακροαματική διαδικασία, παραδέχθηκε ότι η Επιτροπή Ανταγωνισμού ενδέχεται να μην έχει αρμοδιότητα προκειμένου περί τέτοιων αμιγών κρατικών μέτρων που περιορίζουν τον ανταγωνισμό.¹⁰¹
100. Συνεπώς, η Επιτροπή Ανταγωνισμού αξιολογεί κατωτέρω μόνο τις περιγραφείσες αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ με τις οποίες τίθεται ελάχιστο όριο κόστους κατασκευής έργων για τον υπολογισμό των αμοιβών των μηχανικών και όحي τα κρατικά μέτρα που θεσπίζουν κατώτατες υποχρεωτικές αμοιβές. Όπως αναλύεται κατωτέρω, το ΤΕΕ με τις εν λόγω αποφάσεις υποκατέστησε χωρίς σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση την Πολιτεία, υιοθετώντας ελάχιστο κόστος κατασκευής

⁹⁷ Υπόθ. C-5/99, *Manuele Arduino κ.ά. κατά Compagnia Assicuratrice RAS SpA*, Συλλ. 2002 σ. I-1529.

⁹⁸ Ας σημειωθεί ότι στην υπόθεση *Arduino* υπήρχαν αρκετά χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να συνηγορήσουν υπέρ της ιδιωτικής φύσης της εν λόγω συμπεριφοράς, παρ' όλα αυτά το ΔΕΕ έκρινε ότι η κρατική παρέμβαση ήταν αρκετή να προσδώσει το χαρακτήρα αμιγώς κρατικού μέτρου (ό.π., ιδίως παρ. 38-41).

⁹⁹ Πρβλ. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Bot, υπόθ. C-446/05, *Procureur du Roi κατά Ioannis Doulamis*, Συλλ. 2008 σ. I-1377, παρ. 73.

¹⁰⁰ Βλ. ανωτέρω παρ. 28, 30 και 39.

¹⁰¹ Βλ. Πρακτικά της ακροαματικής διαδικασίας, σ. 16.

έργων, το οποίο στην πράξη υποκατέστησε την τιμή της Ε.Τ.Α. που είχε καθορισθεί με Υ.Α. Πρόκειται, δηλαδή, για αμιγή συμπεριφορά ενώσεως επιχειρήσεων, στην οποία εφαρμόζονται άμεσα τόσο το άρθρο 1 Ν. 703/1977, όσο και το άρθρο 101 ΣΛΕΕ.

3. ΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΩΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 1 Ν. 703/1977 ΚΑΙ 101 ΣΛΕΕ

101. Η έννοια της επιχείρησης κατά το Ν. 703/1977 καθώς και κατά τη ΣΛΕΕ καλύπτει κάθε φορέα, ο οποίος ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που τον διέπει και τον τρόπο χρηματοδότησής του.¹⁰²
102. Η έννοια της οικονομικής δραστηριότητας, η οποία συνιστά θεμελιώδες στοιχείο της έννοιας της επιχείρησης, είναι ευρύτατη και καλύπτει κάθε δραστηριότητα προσφοράς αγαθών ή υπηρεσιών σε δεδομένη αγορά.¹⁰³ Η άσκηση αυτής της δραστηριότητας συνδέεται συνήθως με κάποιο αντιστάθμισμα, το οποίο συνίσταται στην πληρωμή αμοιβής έναντι των παρεχόμενων υπηρεσιών. Για την υπαγωγή στην έννοια της επιχείρησης το εν λόγω **λειτουργικό κριτήριο της φύσης της ασκούμενης δραστηριότητας** καθιστά άνευ σημασίας κριτήρια όπως ο δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας της επιχείρησης, ο αστικός ή εμπορικός χαρακτήρας της, ο τρόπος χρηματοδότησής της, η επιδίωξη κέρδους από αυτήν, η επιδίωξη παράλληλα προς την επίτευξη ενός οικονομικού στόχου και άλλων στόχων (κοινωνικών, πολιτιστικών, πολιτικών κλπ.), το μέγεθος της επιχείρησης, ή ο χαρακτηρισμός της εν λόγω δραστηριότητας από τον εθνικό νομοθέτη.¹⁰⁴
103. Η άσκηση των ελευθέρων επαγγελμάτων απαιτεί τεχνικές γνώσεις με θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση που επιτρέπουν την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών, στο πλαίσιο των οποίων οι επαγγελματίες αναπτύσσουν συνήθως σχέσεις εμπιστοσύνης με τους πελάτες τους, υπέχουν δε ιδιαίτερη ευθύνη έναντι αυτών τόσο για τις κρίσεις που εκφράζουν όσο και για την επάρκεια και ακεραιότητά τους κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους.¹⁰⁵

¹⁰² Βλ. ενδεικτικά υπόθ. C-118/85, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλ. 1987 σ. 2599, παρ. 7· υπόθ. C-41/90, *Klaus Höfner και Fritz Elser κατά Macrotron GmbH*, Συλλ. 1991 σ. I-1979, παρ. 21· υπόθ. C-35/96, *Επιτροπή κατά Ιταλίας (CNSD)*, Συλλ. 1998 σ. I-3851, παρ. 36· υπόθ. C-244/94, *Fédération Française des Sociétés d'Assurance κ.ά. κατά Ministère de l'Agriculture et de la Pêche*, Συλλ. 1995 I-4013, παρ. 14· υπόθ. C-55/96, *Job Centre coop. arl.*, Συλλ. 1997 σ. I-7119, παρ. 21.

¹⁰³ Βλ. ενδεικτικά υπόθ. C-118/85, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλ. 1987 σ. 2599, παρ. 7. Βλ. επίσης Αποφάσεις ΔΕφαθ 1026/2007, 1027/2007 και 1028/2007 επί των προσφυγών κατά της Απόφασης ΕΑ 292/IV/2005, ΕΕΕυρΔ, 2007, σ. 375 επ.

¹⁰⁴ Για την έννοια της οικονομικής δραστηριότητας με πλήθος αναφορών στη σχετική νομολογία των Ευρωπαϊκών δικαστηρίων, βλ. ενδεικτικά Βασίλειο Κονδύλη, *Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινωνικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 67 επ.

¹⁰⁵ Βλ. ενδεικτικά Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Έκθεση σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών, COM(2004) 83 τελικό, 9.2.2004, παρ. 1· Βασίλειο

104. Εντούτοις, οι ιδιαιτερότητες αυτές δεν επηρεάζουν την κρίση ότι η παροχή υπηρεσιών εκ μέρους των ελεύθερων επαγγελματιών στους πελάτες τους συνιστά οικονομική δραστηριότητα.¹⁰⁶ Ειδικότερα ως προς τους μηχανικούς, επισημαίνεται ότι η περίπλοκη και τεχνική φύση των υπηρεσιών που παρέχουν καθώς και το γεγονός ότι οι κατώτατες αμοιβές τους είναι νομοθετικά ρυθμισμένες δεν αλλοιώνουν το συμπέρασμα ότι ασκούν οικονομική δραστηριότητα.¹⁰⁷ Επομένως, συνιστούν επιχειρήσεις κατά την έννοια των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ. Σε κάθε περίπτωση, ότι οι μηχανικοί και αρχιτέκτονες αποτελούν επιχειρήσεις έχει κριθεί σε Ενωσιακό επίπεδο στην Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επί της υπόθεσης των Βέλγων αρχιτεκτόνων.¹⁰⁸
105. Όσον δε αφορά τα επιχειρήματα που αρύεται το ΤΕΕ¹⁰⁹ στην Οδηγία 2005/36/ΕΚ περί της αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων,¹¹⁰ όπου υπάρχουν αναφορές στις ιδιαιτερότητες των ελευθερίων επαγγέλματων,¹¹¹ τα επιχειρήματα αυτά σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να δικαιολογήσουν περιορισμούς του ανταγωνισμού ή να έχουν επίδραση στις έννοιες της Συνθήκης, όπως η έννοια της «επιχείρησης». Η ίδια δε η σκέψη 43 της Οδηγίας, στην οποία βασίζεται το ΤΕΕ, έχει ως προϋπόθεση για την ύπαρξη ρύθμισης ή αυτορρύθμισης στον εν λόγω χώρο τη συμφωνία με την Συνθήκη, ενώ η σκέψη 16 περιέχει ειδικότερη αναφορά στους κανόνες της «[Ενωσιακής] νομοθεσίας περί ανταγωνισμού», οι οποίοι πρέπει πάντοτε να τηρούνται. Σε κάθε περίπτωση ισχυρισμοί του ΤΕΕ που βασίζονται σε δευτερογενές

Κονδύλη, Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 40 επ.

¹⁰⁶ Υπόθ. C-309/99, *J.C.J. Wouters κ.ά. κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577, παρ. 48· συνεκδ. υποθ. C-180/98 έως 184/98, *Pavel Pavlov κ.ά. κατά Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten*, Συλλ. 2000 I-6451, παρ. 74-77. Βλ. επίσης Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Έκθεση σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών, COM(2004) 83 τελικό, 9.2.2004, Ενότητα 5.1.1, παρ. 68· Βασίλειο Κονδύλη, Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 86 επ.

¹⁰⁷ Τούτο γίνεται παραδεκτό και από το ίδιο το ΤΕΕ στο υπ' αριθμ. πρωτ. 33891/5.12.2007 Υπόμνημά του, σ. 5: «Βέβαια η επαγγελματική δραστηριότητα του μηχανικού δεν παύει να ασκείται στα πλαίσια μιας αμοτεροβαρούς σύμβασης που διέπεται από το ιδιωτικό δίκαιο και συνιστά εκτός από λειτούργημα **και οικονομική δραστηριότητα**».

¹⁰⁸ Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24.6.2004, *Barème d'honoraires de l'Ordre des Architectes belges*, παρ. 37.

¹⁰⁹ Βλ. υπ' αριθμ. πρωτ. 33891/5.12.2007 Υπόμνημα του ΤΕΕ, σ. 4.

¹¹⁰ Οδηγία 2005/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 2005 σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, ΕΕ 2005 L 255/22.

¹¹¹ Βλ. σκ. 43: «*Η άσκηση του επαγγέλματος ενδέχεται να υπόκειται στα κράτη μέλη, σύμφωνα με τη Συνθήκη, σε ειδικούς νομικούς περιορισμούς που βασίζονται στην εθνική νομοθεσία και στις διατάξεις που θεσπίζουν αυτόνομα, στο πλαίσιο αυτό, οι αντίστοιχοι επαγγελματικοί αντιπροσωπευτικοί φορείς, για τη διασφάλιση και ανάπτυξη του επαγγελματισμού και της ποιότητας των υπηρεσιών και για την εμπιστευτικότητα των σχέσεων με τους πελάτες*».

Ενωσιακό δίκαιο δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν και να ακυρώσουν την εφαρμογή πρωτογενούς Ενωσιακού δικαίου, και δη του άρθρου 101 της Συνθήκης.¹¹²

4. ΤΟ ΤΕΕ ΩΣ ΕΝΩΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 1 Ν. 703/1977 ΚΑΙ 101 ΣΛΕ

4.1 Υπαγωγή του ΤΕΕ στην έννοια της «ένωσης επιχειρήσεων»

106. Οι επαγγελματικές ενώσεις δεν είναι απαραίτητο να έχουν ίδια εμπορική ή παραγωγική δραστηριότητα προκειμένου να εμπίπτουν στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ (και στο άρθρο 1 Ν. 703/1977).¹¹³ Βεβαίως, το γεγονός ότι ένας ελεύθερος επαγγελματίας συνιστά επιχείρηση κατά το δίκαιο προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού δεν σημαίνει ότι αυτόματα η επαγγελματική οργάνωση στην οποία ανήκει αποτελεί ένωση επιχειρήσεων κατά την έννοια των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ. Και τούτο, διότι σε ορισμένες περιπτώσεις η νομοθεσία που διέπει τις εν λόγω επαγγελματικές οργανώσεις έχει αναθέσει σε αυτές αρμοδιότητες που, αφενός, μπορεί να διαφοροποιούνται από τα καθήκοντα που ασκούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες που είναι μέλη τους και, αφετέρου, μπορεί να άπτονται της άσκησης δημόσιας εξουσίας.¹¹⁴

107. Κατά κανόνα, ο ρόλος των επαγγελματικών οργάνωσεων των ελεύθερων επαγγελματιών συνίσταται, ανεξαρτήτως του αν προδιαγράφεται ή όχι σε κάποια νομοθετική ρύθμιση, στο να παρέχουν ένα μηχανισμό που επιτρέπει να επαληθεύεται η επάρκεια προς άσκηση ορισμένης δραστηριότητας και να τίθενται ορισμένοι κανόνες σχετικοί με την επάρκεια και τη συμπεριφορά των ελεύθερων επαγγελματιών - μελών τους.

108. Κατά το δίκαιο προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού και λαμβανομένου υπόψη του ως άνω ρόλου των εν λόγω οργάνωσεων, δύο είναι τα βασικά κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του αν μια επαγγελματική οργάνωση ελεύθερων επαγγελματιών συνιστά ένωση επιχειρήσεων:

- α) η άσκηση οικονομικής δραστηριότητας ή η άσκηση δραστηριοτήτων που αφορούν σε άσκηση οικονομικής δραστηριότητας και
- β) η άμεση ή ευθεία αντιπροσώπευση συμφερόντων επιχειρηματιών ενός τομέα σε επίπεδο οργάνωσης και/ή η τήρηση καθορισμένων κριτηρίων δημοσίου

¹¹² Πρβλ. υπόθ. T-201/04, *Microsoft Corp. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2007 σ. II-3601, παρ. 227.

¹¹³ Συνεκδ. υποθ. T-25/95, T-26/95, T-30/95 έως T-32/95, T-34/95 έως T-39/95, T-42/95 έως T-46/95, T-48/95 έως T-65/95, T-68/95 έως T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 και T-104/95, *Cimenteries CBR SA κ.ά. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2000 σ. II-491, παρ. 1320.

¹¹⁴ Βλ. Βασίλειο Κονδύλη, *Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 122· Hans Gilliams, *Competition Law and Public Interest: Do We Need to Change the Law for the (Liberal) Professions?*, εις: Claus-Dieter Ehlermann και Isabela Atanasiu (Επιμ.), *European Competition Law Annual 2004: The Relationship between Competition Law and the (Liberal) Professions*, Hart Publishing, Οξφόρδη-Πόρτλαντ, 2006, σ. 300.

συμφέροντος, στις περιπτώσεις που ο εν λόγω επαγγελματικός φορέας ασκεί κανονιστικές εξουσίες σχετικές με την άσκηση του επαγγέλματος.

109. Σύμφωνα με το πρώτο κριτήριο, εξετάζεται κατά πόσο, μεταξύ των αρμοδιοτήτων που ανατίθενται σε ένα σύλλογο ελεύθερων επαγγελματιών που συνιστούν επιχειρήσεις κατά το δίκαιο προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, περιλαμβάνεται και η οργάνωση ή ο συντονισμός της οικονομικής δραστηριότητας των μελών του¹¹⁵ ή αν ο επαγγελματικός φορέας προβαίνει με αποφάσεις του στη θέσπιση ρυθμίσεων σχετικών με τη συμπεριφορά των ελεύθερων επαγγελματιών σε συγκεκριμένη αγορά παροχής υπηρεσιών.¹¹⁶
110. Για την κρίση αυτή, απαραίτητος είναι ο διαχωρισμός μεταξύ των διαφορετικών δραστηριοτήτων του εκάστοτε συλλόγου,¹¹⁷ καθώς πιθανόν άλλες από αυτές να είναι συμφυείς με την άσκηση δημόσιας εξουσίας (όπως η τήρηση μητρώου, ο πειθαρχικός έλεγχος των μελών, κλπ), ενώ άλλες να συνιστούν έκφραση της βουλήσεως των εκπροσώπων των μελών του επαγγέλματος να επιτύχουν από τα μέλη αυτά την υιοθέτηση συγκεκριμένης συμπεριφοράς στο πλαίσιο της οικονομικής τους δραστηριότητας.¹¹⁸ Στην τελευταία περίπτωση εντάσσονται οι περιπτώσεις καθορισμού πίνακα αμοιβών μελών ή κατώτατων ορίων αμοιβών των μελών, καθώς και η ύπαρξη υποδείξεων, εγκυκλίων ή άλλων πράξεων με τις οποίες οι επαγγελματικές οργανώσεις παρακινούν τα μέλη τους να ακολουθήσουν ορισμένη συμπεριφορά στο ζήτημα προσδιορισμού των αμοιβών τους.¹¹⁹
111. Σχετικά με το δεύτερο από τα ανωτέρω κριτήρια, σύμφωνα με την απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση *Wouters*, η άσκηση από μια επαγγελματική οργάνωση κανονιστικής αρμοδιότητας που της εκχωρήθηκε από το Κράτος δεν επαρκεί για να χαρακτηριστεί η εν λόγω δραστηριότητα ως άσκηση δημόσιας εξουσίας.¹²⁰ Απαιτείται, επιπροσθέτως, η πλειοψηφία του αποφασιστικού οργάνου να αποτελείται από εκπροσώπους δημοσίων αρχών¹²¹ και/ή¹²² κατά τη λήψη των αποφάσεων ο

¹¹⁵ Βλ. Βασίλειο Κονδύλη, *Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 126.

¹¹⁶ Υπόθ. C-309/99, *J.C.J. Wouters κ.ά. κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577, παρ. 64· Απόφαση ΕΑ 292/IV/2005, υπό 3.1.

¹¹⁷ Βλ. ενδεικτικά υπόθ. C-343/95, *Diego Cali & Figli Srl κατά Servizi ecologici porto di Genova SpA (SEPG)*, Συλλ. 1997 I-1547, παρ. 21· Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Κοσμά, υπόθ. C-35/96, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλ. 1998 σ. I-3851, παρ. 71. Βλ. επίσης Βασίλειο Κονδύλη, *Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 139.

¹¹⁸ Βλ. Okeoghene Odudu, *The Boundaries of EC Competition Law*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2006, σ. 25.

¹¹⁹ Βλ. Βασίλειο Κονδύλη, *Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 140.

¹²⁰ Υπόθ. C-309/99, *J.C.J. Wouters κ.ά. κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577, παρ. 57-58.

¹²¹ Βλ. Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24.6.2004, *Barème d'honoraires de l'Ordre des Architectes belges*, παρ. 42, με περαιτέρω παραπομπές. Βλ. επίσης Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής

επαγγελματικός φορέας να τηρεί ορισμένα προκαθορισμένα κριτήρια δημοσίου συμφέροντος.¹²³ Οι κανόνες που θεσπίζονται από έναν επαγγελματικό φορέα μπορούν να θεωρηθούν ως κρατικά μέτρα, μόνο εάν το Κράτος έχει καθορίσει τα κριτήρια δημοσίου συμφέροντος και τις βασικές αρχές με τις οποίες θα πρέπει να συμμορφώνονται οι κανόνες που θεσπίζει ο φορέας και αν το Κράτος έχει διατηρήσει την εξουσία να λαμβάνει αποφάσεις σε τελευταίο βαθμό.¹²⁴

112. Η σύνθεση του αποφασιστικού οργάνου αντανακλά πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων κατά την υιοθέτηση των σχετικών αποφάσεων, ιδίως όταν το αποφασιστικό όργανο συγκροτείται από ελεύθερους επαγγελματίες που εκλέχθηκαν από τα μέλη του συλλόγου προς προάσπιση και των στενών επαγγελματικών τους συμφερόντων.¹²⁵ Η πρόβλεψη συγκεκριμένων κριτηρίων δημοσίου συμφέροντος, που δεσμεύουν σε μεγάλο βαθμό την κρίση του συλλόγου, αντανακλά τον κανόνα της απαγόρευσης εκχώρησης αρμοδιοτήτων από το Κράτος σε επαγγελματικούς φορείς, συμπεριφορά που δύναται να συνιστά παράβαση εκ μέρους του κράτους μέλους του άρθρου 4 παρ. 3 ΣΕΕ.¹²⁶
113. Το ΤΕΕ, με βάση τα ανωτέρω κριτήρια, υπάγεται στην έννοια της «ένωσης επιχειρήσεων» των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ.
114. Το ΤΕΕ συνιστά την επαγγελματική οργάνωση των διπλωματούχων μηχανικών των πολυτεχνικών σχολών της χώρας και των ισοτίμων σχολών του εξωτερικού, χορηγεί δε τη σχετική άδεια ασκήσεως επαγγέλματος.¹²⁷ Βάσει του Β.Δ. της

Επιτροπής, Έκθεση σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών, COM(2004) 83 τελικό, 9.2.2004, παρ. 71.

¹²² Βλ. Hans Gilliams, *Competition Law and Public Interest: Do We Need to Change the Law for the (Liberal) Professions?*, εις: Claus-Dieter Ehlermann και Isabela Atanasiu (Επιμ.), *European Competition Law Annual 2004: The Relationship between Competition Law and the (Liberal) Professions*, Hart Publishing, Οξφόρδη-Πόρτλαντ, 2006, σ. 309.

¹²³ Υπόθ. C-309/99, *J.C.J. Wouters κ.ά. κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577, παρ. 61-64· υπόθ. C-35/99, *Manuele Arduino κ.ά. κατά Compagnia Assicuratrice RAS SpA*, Συλλ. 2002 σ. I-1529, παρ. 36-39.

¹²⁴ Υπόθ. C-309/99, *J.C.J. Wouters κ.ά. κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577, παρ. 68. Βλ. επίσης Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Έκθεση σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών, COM(2004) 83 τελικό, 9.2.2004, παρ. 71.

¹²⁵ Βλ. αναλυτικά Βασίλειο Κονδύλη, *Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινωνικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 136 επ. και 142 επ· Hans Gilliams, *Competition Law and Public Interest: Do We Need to Change the Law for the (Liberal) Professions?*, εις: Claus-Dieter Ehlermann και Isabela Atanasiu (Επιμ.), *European Competition Law Annual 2004: The Relationship between Competition Law and the (Liberal) Professions*, Hart Publishing, Οξφόρδη-Πόρτλαντ, 2006, σ. 302.

¹²⁶ Βλ. Hans Gilliams, *Competition Law and Public Interest: Do We Need to Change the Law for the (Liberal) Professions?*, εις: Claus-Dieter Ehlermann και Isabela Atanasiu (Επιμ.), *European Competition Law Annual 2004: The Relationship between Competition Law and the (Liberal) Professions*, Hart Publishing, Οξφόρδη-Πόρτλαντ, 2006, σ. 314.

¹²⁷ Βλ. άρθρο 2 παρ. 1 Π.Δ. της 27.11/14.12.1926.

30/31.5.1956 το ΤΕΕ είναι αρμόδιο για τον υπολογισμό των αμοιβών των μηχανικών και την καταβολή σε αυτούς της αμοιβής που τους αναλογεί μετά την παρακράτηση των θεσμοθετημένων φόρων και τελών. Η εν λόγω αρμοδιότητα του ΤΕΕ συνιστά διαχειριστικής φύσης αρμοδιότητα, καθώς, όπως αναγνωρίζει και το ΤΕΕ, συνίσταται απλώς στη διενέργεια των απαιτούμενων μαθηματικών πράξεων βάσει των υποβληθέντων από τους μηχανικούς στοιχείων και της κείμενης νομοθεσίας περί καθορισμού των αμοιβών των μηχανικών, δεν συμπεριλαμβάνει δε την εξουσία καθορισμού της αμοιβής των μηχανικών, αρμοδιότητα που η Πολιτεία ασκεί η ίδια χωρίς να την έχει εκχωρήσει στο ΤΕΕ.¹²⁸

115. Η ως άνω διαχειριστική αρμοδιότητα του ΤΕΕ περί υπολογισμού της αμοιβής των μηχανικών μέσω της εκτέλεσης των απαιτούμενων μαθηματικών πράξεων συνιστά αρμοδιότητα που έχει παραχωρηθεί στο ΤΕΕ βάσει νομοθετικής ρύθμισης, η οποία καθορίζει τις εργασίες για τις οποίες το ΤΕΕ υπολογίζει την αμοιβή των μηχανικών, τη διαδικασία και το χρόνο υποβολής των απαιτούμενων στοιχείων από τους μηχανικούς, τον τρόπο και τον χρόνο καταβολής της αμοιβής από τον εργοδότη καθώς τις αμοιβές που εξαιρούνται της προβλεπόμενης στο ανωτέρω Β.Δ. διαδικασίας. Ως εκ τούτου, η αρμοδιότητα του ΤΕΕ να υπολογίζει τις αμοιβές των μηχανικών απορρέει από σαφή διάταξη, που δεν καταλείπει στο ίδιο το ΤΕΕ περιθώρια ανάληψης οιασδήποτε πρωτοβουλίας, συνεπώς, εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ.¹²⁹
116. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι υπό κρίση αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ περί καθορισμού του ελάχιστου κόστους κατασκευής έργων αφορούν άμεσα στη ρύθμιση συγκεκριμένης συμπεριφοράς των μελών του - μηχανικών στο πλαίσιο παροχής των υπηρεσιών τους. Επίσης, οι πράξεις αυτές του ΤΕΕ δεν καλύπτονται από το πλαίσιο αρμοδιοτήτων του, όπως αυτό περιγράφεται, αφενός μεν στο Β.Δ. της 30/31.5.1956, αφετέρου δε στο Π.Δ. της 27.11/14.12.1926.¹³⁰
117. Συγκεκριμένα, **σε κανένα από τα ως άνω νομοθετήματα δεν προβλέπεται ως αρμοδιότητα της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ η έκδοση αποφάσεων περί καθορισμού ελάχιστου κόστους κατασκευής των έργων.** Δεν υφίσταται κατά νόμο ορισμός κατώτατου προϋπολογισμού ούτε εξουσιοδοτείται νομικά κάποια αρχή – συνεπώς, ούτε και το ΤΕΕ – ως αρμόδια για τον καθορισμό των κατώτερων ορίων των προϋπολογισμών των έργων. Απεναντίας, όπως το ΤΕΕ αναγνωρίζει στο υπ' αριθμ. 2416/20.11.2006 Ενημερωτικό Δελτίο του, ο υπολογισμός των προϋπολογισμών συνιστά αποκλειστική ευθύνη του μελετητή, το δε ΤΕΕ δεν υπεισέρχεται ούτε έχει σχετική εξουσιοδότηση για τον υπολογισμό των προϋπολογισμών.¹³¹

¹²⁸ Βλ. το υπ' αριθμ. πρωτ. 3970/25.6.2010 Υπόμνημα του ΤΕΕ, υπό 1.7.

¹²⁹ Πρβλ. ανωτέρω κεφ. IV.2.

¹³⁰ Βλ. ανωτέρω παρ. 34 επ.

¹³¹ Βλ. ανωτέρω παρ. 73.

118. Την έλλειψη νομοθετικής εξουσιοδότησης για την έκδοση αποφάσεων περί καθορισμού ελάχιστου κόστους κατασκευής των έργων αναγνωρίζει και η αρμόδια Διεύθυνση του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. στις επιστολές της με ημερομηνία 30.4.2007 και 11.8.2008, όπου αναφέρεται ότι το ΤΕΕ προβαίνει σε ενέργειες οι οποίες δεν προέρχονται από οδηγίες ή έγγραφα της συγκεκριμένης Διεύθυνσης, σχετικά με την αύξηση της Ε.Τ.Α.¹³²
119. Το ΤΕΕ ισχυρίζεται ότι με τις γνωστοποιηθείσες Αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του, όρισε ένα ελάχιστο τεκμαιρόμενο κόστος για τα κτιριακά έργα, για την υποβοήθηση των μηχανικών στη σύνταξη των προϋπολογισμών, τον έλεγχο της πιστότητας των μελετών και την εξασφάλιση της κατασκευασιμότητας και της ποιότητας των έργων.
120. Μέσω των εν λόγω αποφάσεων, το ΤΕΕ υποστηρίζει ότι ασκεί την αρμοδιότητα και υποχρέωσή του να μη δέχεται αναληθή στοιχεία *«ιδίως όταν αυτά συγκρούονται με τα διδάγματα της κοινής πείρας και της λογικής του μέσου ανθρώπου»* ή *«όταν με την κοινή πείρα μέσου συνετού ανθρώπου καταδεικνύ[εται] προφανής αδυναμία κατασκευής του έργου»*. Κατά το ΤΕΕ, η εν λόγω κρίση του ως προς την εγκυρότητα των στοιχείων, όπως ασκείται μέσω των αποφάσεων της Διοικούσας Επιτροπής, εντάσσεται στις κύριες αρμοδιότητές του αναφορικά με τον εξορθολογισμό του συστήματος κατασκευής έργων και τη διασφάλιση της ποιότητας και ασφάλειας των κατασκευών.¹³³ Επίσης, το ΤΕΕ βασιίζεται¹³⁴ στο γενικό του ρόλο ως τεχνικού συμβούλου της Πολιτείας.¹³⁵
121. Όμως, αντίθετα με τα επιχειρήματα αυτά, δεν υφίσταται στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο διάταξη που να ορίζει το ΤΕΕ ως το αρμόδιο ελεγκτικό όργανο αναφορικά με την πιστότητα των υποβληθέντων από τους μηχανικούς στοιχείων.¹³⁶ Ούτε είναι δυνατό να καλυφθεί η σχετική έλλειψη συγκεκριμένης εξουσιοδότησης της Πολιτείας προς το ΤΕΕ με νοηματικά άλματα, όπως εν προκειμένω αποτελεί η αναγωγή στο γενικό ρόλο του ΤΕΕ ως τεχνικού συμβούλου της Πολιτείας. Το άρθρο

¹³² Βλ. ανωτέρω παρ. 10.

¹³³ Βλ. το με αριθμ. πρωτ. 3970/25.6.2010 Υπόμνημα του ΤΕΕ, υπό 2.

¹³⁴ Ο.π. Βλ. και Υπόμνημα του ΤΕΕ της 13.9.2010, σ. 5, καθώς και Υπόμνημα των παρεμβαίνοντων Συλλόγου Πολιτικών Μηχανικών Ελλάδος και Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών – Πανελληνίας Ένωσης Αρχιτεκτόνων της 22.11.2010, σ. 4-5.

¹³⁵ Βλ. ανωτέρω παρ. 15 και 16.

¹³⁶ Από την υπ' αριθμ. 26/2008 Εγκύκλιο του Υπουργείου Εσωτερικών σαφώς προκύπτει ότι αρμοδιότητα ελέγχου των υποβληθέντων δικαιολογητικών αναφορικά με την αμοιβή των μηχανικών και τις κρατήσεις επί αυτής έχουν οι Πολεοδομικές Υπηρεσίες, οι οποίες οφείλουν να ελέγχουν τα εν λόγω δικαιολογητικά ως προς την πιστότητά τους με τα στοιχεία του φακέλου της οικοδομικής άδειας. Βλ. επίσης, στο υπ' αριθμ. 2390/8.5.2006 Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, άρθρο με τίτλο *«Μηχανογραφικά και Αυτοματοποιημένα ο Προσδιορισμός της Αμοιβής Μηχανικού, από το Νοέμβριο με ευθύνη του ΤΕΕ»* όπου αναφέρεται ότι *«[η] ειλικρίνεια των δηλωθέντων στοιχείων θα επαληθεύεται από την Πολεοδομία»*.

4 παρ. 2 Π.Δ. της 27.11/14.12.1926, όπως τροποποιήθηκε από το Ν. 1486/1984, περιέχει πράγματι γενική αναφορά στο ρόλο του ΤΕΕ ως «*τεχνικού συμβούλου της Κυβέρνησης*», η οποία εξειδικεύεται με μία ενδεικτική απαρίθμηση αρμοδιοτήτων,¹³⁷ όπου όμως δεν υπάρχει παραμικρή αναφορά σε ελεγκτικά καθήκοντα, πολλώ δε μάλλον σε αρμοδιότητα καθορισμού ορίων ελάχιστου κόστους κατασκευής έργων.

122. Επομένως, οι υπό κρίση αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής **δεν συνιστούν ούτε μέτρο δημόσιας αρχής για το οποίο μόνο υπεύθυνο είναι το Κράτος ούτε μέτρο που έλαβε με ειδική εξουσιοδότηση του νομοθέτη μια επαγγελματική οργάνωση που είναι συνυφασμένο με την αποστολή δημόσιας υπηρεσίας που του έχει ανατεθεί.** Αντίθετα, συνιστούν πράξεις που ρυθμίζουν συγκεκριμένη συμπεριφορά των μηχανικών στο πλαίσιο της οικονομικής δραστηριότητας των τελευταίων, και ως εκ τούτου το ΤΕΕ συνιστά ένωση επιχειρήσεων κατά την έννοια των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ.

123. Τέλος, σε κάθε περίπτωση, ο καθορισμός ελάχιστου κόστους κατασκευής ιδιωτικών έργων δεν είναι απαραίτητος για την εκπλήρωση των όποιων αρμοδιοτήτων ανέθεσε ο νομοθέτης στο ΤΕΕ.¹³⁸ Η άσκηση των αρμοδιοτήτων αυτών, ακόμα και αν ενείχε άσκηση δημόσιας εξουσίας, πράγμα που δεν συμβαίνει, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα άρρηκτο ενιαίο σύνολο με την επιβολή κανόνων συμπεριφοράς των μηχανικών σχετικά με την οικονομική τους δραστηριότητα και τον προσδιορισμό της αμοιβής τους.¹³⁹

4.2 Εξέταση των επιχειρημάτων του ΤΕΕ περί της φύσεώς του ως Ν.Π.Δ.Δ. και των πράξεών του ως διοικητικών πράξεων

124. Το ΤΕΕ, τόσο εγγράφως όσο και κατά την ακροαματική διαδικασία, ανέπτυξε μία σειρά από επιχειρήματα, τα οποία βασίζονται στη φύση του ως Ν.Π.Δ.Δ. και στη φύση των υπό κρίση αποφάσεων της Διοικούσας Επιτροπής του ως διοικητικών πράξεων. Οι ισχυρισμοί αυτοί άπτονται και γενικότερα της αρμοδιότητας της Επιτροπής Ανταγωνισμού να εφαρμόσει τους κανόνες περί ελεύθερου ανταγωνισμού στην παρούσα υπόθεση, εξετάζονται όμως στο παρόν κεφάλαιο, καθότι συστηματικά εντάσσονται αρμονικότερα στην προβληματική της έννοιας της «ένωσης επιχειρήσεων» κατά τα άρθρα 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ.

125. Κατά το ΤΕΕ, οι ελεγχόμενες αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του αποτελούν εκτελεστές διοικητικές πράξεις, οι οποίες κατά γενική αρχή του διοικητικού δικαίου, καλύπτονται από το τεκμήριο νομιμότητας, εφόσον δεν ανακληθούν διοικητικώς ή δεν ακυρωθούν δικαστικώς. Έννομη συνέπεια αυτού, είναι η απαγόρευση ασκήσεως παρεμπόδιου ελέγχου νομιμότητας των εν λόγω

¹³⁷ Βλ. και ανωτέρω παρ. 16.

¹³⁸ Βλ. Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Κοσμά, υπόθ. C-35/96, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, Συλλ. 1998 σ. I-3851, παρ. 71.

¹³⁹ Βλ. Βασίλειο Κονδύλη, *Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινωνικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 166.

πράξεων από άλλα, πλην του εκδόντος την πράξη, διοικητικά όργανα. Συνεπώς, την κρίση για το αν οι εν λόγω πράξεις έχουν εκδοθεί εντός ή εκτός νομοθετικής εξουσιοδότησης, δεν μπορεί νομίμως να εκφέρει άλλο διοικητικό όργανο, εκτός από το εκδόν την πράξη ή από το αρμόδιο δικαστήριο. Ειδικότερα, κατά το ΤΕΕ, εφόσον τα όργανά του, όπως η Διοικούσα Επιτροπή του, έχουν το χαρακτήρα διοικητικής αρχής και διέπονται από το διοικητικό δίκαιο, οι άλλες διοικητικές αρχές του Κράτους, όπως η Επιτροπή Ανταγωνισμού, δεν μπορούν να ελέγξουν τη νομιμότητα των πράξεων των πρώτων, εφόσον οι πράξεις αυτές εξωτερικά φέρουν τα γνωρίσματα εγκύρων πράξεων.

126. Ως εκ τούτου, οι επίμαχες πράξεις, ως καλυπτόμενες από το τεκμήριο νομιμότητας, είναι καθόλα νόμιμες και συνιστούν αμιγώς κρατικά μέτρα. Δεν αποτελούν συνεπώς, αποφάσεις ενώσεως επιχειρήσεων, κατά την έννοια των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ. Αλλά και να αποτελούν, κατά το ΤΕΕ, τούτο δεν αλλοιώνει σε τίποτε τα προηγούμενα, αφού το ΤΕΕ σε κάθε περίπτωση εξακολουθεί να είναι Ν.Π.Δ.Δ., που εξέδωσε διοικητικές πράξεις με τεκμήριο νομιμότητας, των οποίων κάθε έλεγχος από την Επιτροπή Ανταγωνισμού, ως προς την υπέρβαση εξουσιοδοτήσεως ή οποιοδήποτε άλλο νομικό σφάλμα, απαγορεύεται.
127. Αντίθετα, όμως, με τους ισχυρισμούς του ΤΕΕ, κατά την κρίση εάν μια επαγγελματική οργάνωση συνιστά ή όχι ένωση επιχειρήσεων δεν ασκούν επιρροή κριτήρια όπως η νομική φύση της επιχειρήσεως ως Ν.Π.Δ.Δ.¹⁴⁰ και ο χαρακτηρισμός των αποφάσεών της ως διοικητικών πράξεων.¹⁴¹ Κατά την Ενωσιακή νομολογία οι ανωτέρω χαρακτηρισμοί σε μία εθνική έννομη τάξη δεν αποτελούν κώλυμα για την εφαρμογή των διατάξεων της Συνθήκης περί ελεύθερου ανταγωνισμού.
128. Στην υπόθεση των Ιταλών εκτελωνιστών, το Consiglio Nazionale degli Spedizionieri Doganali (Εθνικό Συμβούλιο Εκτελωνιστών) κρίθηκε ότι αποτελούσε ένωση επιχειρήσεων κατά το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, αν και αποτελούσε κατά το Ιταλικό δίκαιο οργανισμό δημοσίου δικαίου και μάλιστα μέχρι το 1992 είχε ως πρόεδρό του εκ του νόμου δημόσιο λειτουργό (τον γενικό διευθυντή τελωνείων και εμμέσων

¹⁴⁰ Υπόθ. C-309/99, *J.C.J. Wouters κ.ά. κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577, παρ. 65· Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24.6.2004, *Barème d'honoraires de l'Ordre des Architectes belges*, παρ. 41· Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Έκθεση σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών, COM(2004) 83 τελικό, 9.2.2004, παρ. 70. Βλ. επίσης Βασίλειο Κονδύλη, *Ελευθέρια Επαγγέλματα και Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Αντ. Ν. Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σ. 126 και 129· Hans Gilliams, *Competition Law and Public Interest: Do We Need to Change the Law for the (Liberal) Professions?*, εις: Claus-Dieter Ehlermann και Isabela Atanasiu (Επιμ.), *European Competition Law Annual 2004: The Relationship between Competition Law and the (Liberal) Professions*, Hart Publishing, Οξφόρδη-Πόρτλαντ, 2006, σ. 301.

¹⁴¹ Βλ. Santiago Martinez Lage και Rafael Allendesalazar Corcho, *Professions and Competition in Spain: A Long and Winding Road*, εις: Claus-Dieter Ehlermann και Isabela Atanasiu (Επιμ.), *European Competition Law Annual 2004: The Relationship between Competition Law and the (Liberal) Professions*, Hart Publishing, Οξφόρδη-Πόρτλαντ, 2006, σ. 416.

φόρων). Στην ίδια υπόθεση το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής «ΓενΔΕΕ») τόνισε τα εξής:

«[T]ο γεγονός ότι ένας εθνικός οργανισμός είναι δημοσίου δικαίου [...] δεν εμποδίζει την εφαρμογή του άρθρου [101] της Συνθήκης. Σύμφωνα με το γράμμα της, η διάταξη αυτή εφαρμόζεται σε συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων και σε αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων. Επομένως, το νομικό πλαίσιο στο οποίο συνάπτονται αυτές οι συμφωνίες και λαμβάνονται αυτές οι αποφάσεις, καθώς και ο νομικός χαρακτηρισμός που δίνεται στο πλαίσιο αυτό από τις διάφορες εθνικές έννομες τάξεις, δεν επηρεάζουν τη δυνατότητα εφαρμογής των [Ενωσιακών] κανόνων ανταγωνισμού και, ιδίως, του άρθρου [101] της Συνθήκης».¹⁴²

129. Επομένως, τα επιχειρήματα του ΤΕΕ περί της φύσης του ΤΕΕ ως Ν.Π.Δ.Δ. και των επίμαχων πράξεών του ως διοικητικών πράξεων, προβάλλονται αλυσιτελώς, καθ' ότι αφορά στην εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.
130. Ομοίως, αλυσιτελώς επιχειρηματολογεί το ΤΕΕ περί αναρμοδιότητας της Επιτροπής Ανταγωνισμού να ελέγξει την συμπεριφορά του. Καταρχήν, γίνεται δεκτό στη θεωρία και νομολογία του Ενωσιακού δικαίου ότι οι εθνικές διοικητικές αρχές, εν είδει αποκεντρωμένης Ενωσιακής διοίκησης (*administration communautaire indirecte*),¹⁴³ οφείλουν, βάσει του άρθρου 4 παρ. 3 ΣΕΕ, να εφαρμόζουν κατά τρόπο αποτελεσματικό τις διατάξεις αμέσου αποτελέσματος της Συνθήκης, μεταξύ των οποίων και τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ, και να αφήνουν ανεφάρμοστη οποιαδήποτε εθνική διάταξη καθ' ο μέτρο η εφαρμογή της θα κατέληγε σε αποτέλεσμα αντίθετο προς το Ενωσιακό δίκαιο.¹⁴⁴

¹⁴² Υπόθ. T-513/93, *Consiglio Nazionale degli Spedizionieri Doganali κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2000 II-1807, παρ. 39· συνεκδ. υποθ. T-217/03 και T-245/03, *Fédération nationale de la coopération bétail et viande (FNCBV) κ.ά. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2006 II-4987, παρ. 91.

¹⁴³ Βλ. Bernard Dubey, *Administration indirecte et fédéralisme d'exécution en Europe*, Cahiers de droit européen, 2003 87· John Temple Lang, *The Duties of National Authorities under Community Constitutional Law*, *European Law Review*, 1998 109· Constantinos Kakouris, *Special Administrative Courts of the Member States and the Court of the European Communities*, εις: Κακούρης (Επιμ.), *Οπτικές Ευρωπαϊκού Κοινοτικού δικαίου, γενικής θεωρίας του δικαίου, μετανομικές*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998.

¹⁴⁴ Βλ. Claus-Dieter Ehlermann, *Anwendung des Gemeinschaftskartellrechts durch Behörden und Gerichte der Mitgliedstaaten*, εις: Randelzhofer, Scholz & Wilke (Επιμ.), *Gedächtnisschrift für Eberhard Grabitz*, Beck, Μόναχο, 1995, σ. 51· John Temple Lang, *The Duties of National Authorities Under Community Constitutional Law*, *European Law Review*, 1998 109, ιδίως σ. 126-127· Giuseppe Tesauo, *The Relationship between the European Commission and the Competition Authorities of the EC Member Countries*, εις: Baudenbacher (Επιμ.), *Neueste Entwicklungen im europäischen und internationalen Kartellrecht*, Sechstes St. Galler Internationales Kartellrechtsforum 1999, Helbing & Lichtenhahn, Βασιλεία-Γενεύη-Μόναχο, 2000, σ. 158 επ. Βλ. επίσης υπόθ. 103/88, *Fratelli Costanzo SpA κατά Comune di Milano*, Συλλ. 1989 σ. 1839, παρ. 30-33· υπόθ. C-224/97, *Erich Ciola κατά Land Vorarlberg*, Συλλ. 1999 σ. I-2517, παρ. 30· υπόθ. C-198/01, *CIF Consorzio Industrie Fiammiferi κατά Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato*, Συλλ. 2003 σ. I-8055, παρ. 48-50· υπόθ. C-453/00, *Kühne & Heitz*

131. Η υποχρέωση αυτή που πηγάζει από το άρθρο 4 παρ. 3 ΣΕΕ (αρχή της Ενωσιακής πίστης), σημαίνει ότι μία εθνική αρχή, όπως εν προκειμένω η Επιτροπή Ανταγωνισμού, έχει την θετική υποχρέωση να λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα για την εξασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας του Ενωσιακού δικαίου, παρά την ύπαρξη αντίθετων κανόνων του εθνικού δικαίου.¹⁴⁵ Ειδικότερα, έχει την υποχρέωση εξασφάλισης της τήρησης και εκτέλεσης του Ενωσιακού δικαίου, τηρώντας τις θεμελιώδεις αρχές της **απαγόρευσης των διακρίσεων** και της **αποτελεσματικότητας** του Ενωσιακού δικαίου.¹⁴⁶ Σύμφωνα με την αρχή της αποτελεσματικότητας, η εφαρμογή του εθνικού διαδικαστικού και δικονομικού δικαίου δεν επιτρέπεται να καθιστά πρακτικά αδύνατη ή να δυσχεραίνει υπέρμετρα (πολλώ δε μάλλον να ακυρώνει) την εκτέλεση του Ενωσιακού δικαίου, αλλά αντίθετα πρέπει να εξασφαλίζει την πλήρη και ωφέλιμη αποτελεσματικότητα αυτού (effet utile).¹⁴⁷
132. Επομένως, οι ισχυρισμοί του ΤΕΕ περί της μη εφαρμογής των κανόνων του ανταγωνισμού και περί της σχετικής αναρμοδιότητας της Επιτροπής Ανταγωνισμού δεν προβάλλονται βάσιμα καθόσον αφορά στο Ενωσιακό δίκαιο και η Επιτροπή Ανταγωνισμού οφείλει βάσει της ΣΕΕ να προχωρήσει στην αποτελεσματική εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.¹⁴⁸

NV κατά Productschap voor Pluimvee en Eieren, Συλλ. 2004 σ. I-837, παρ. 20· υπόθ. C-115/08, *Land Oberösterreich κατά ČEZ as*, Συλλ. 2009 I-10265, παρ. 138.

¹⁴⁵ Βλ. π.χ. Ευγενία Πρεβεδούρου, Το καθήκον συνεργασίας των εθνικών αρχών και δικαστηρίων με τα Κοινοτικά όργανα - Ζητήματα εφαρμογής του άρθρου 10 ΕΚ (πρώην 5 Συνθήκης ΕΚ), Δίκη 2000 434, σ. 441.

¹⁴⁶ Ο.π., σ. 442. Βλ. γενικά Μιχαήλ Βηλαρά, Η τεχνική της αποτελεσματικής προστασίας των κοινοτικών δικαιωμάτων από τον εθνικό δικαστή, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000.

¹⁴⁷ Βλ. Βασιλική Καραγεώργου, Η διοικητική διαδικασία υπό την επίδραση της Ευρωπαϊκής ενοποίησης, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σ. 18. Γενικότερα σχετικά με την αρχή της αποτελεσματικότητας, βλ. Asteris Pliakos, Le principe général de la protection juridictionnelle efficace en droit communautaire, Ant. Ν. Sakkoulas – Bruylant, Αθήνα-Βρυξέλλες, 1997, σ. 179 επ· Manfred Zuleeg, Die Wirksamkeit des Europarechts, εις: Ninon Colneric, David Edward κ.ά. (Επιμ.), Une Communauté de droit, Festschrift für Gil Carlos Rodriguez Iglesias, Berliner Wissenschafts-Verlag, Βερολίνο, 2003, σ. 222 και 228 επ.

¹⁴⁸ Σημειώνεται ότι κατά τη νομολογία του ΔΕΕ οι εθνικές αρχές οφείλουν να παραμερίζουν ακόμη και εμπόδια που τίθενται από εθνικούς συνταγματικούς κανόνες, προκειμένου να διασφαλίσουν την αποτελεσματική εκτέλεση του Ενωσιακού δικαίου και την προστασία δικαιωμάτων που πηγάζουν από το Ενωσιακό δίκαιο. Βλ. ιδιαιτέρως υπόθ. C-213/89, *The Queen κατά Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd κ.ά.*, Συλλ. 1990 σ. I-2433, παρ. 20-21, όπου το ΔΕΕ έκρινε ότι ο συνταγματικός φάσος κανόνας του Βρετανικού δικαίου που απαγορεύει την παροχή προσωρινής δικαστικής προστασίας έναντι του Στέμματος οφείλει να παραμεριστεί προκειμένου να προστατευθούν δικαιώματα που πηγάζουν από το Ενωσιακό δίκαιο. Βλ. και John Temple Lang, The Duties of National Authorities Under Community Constitutional Law, *European Law Review*, 1998 109, σ. 127, με ιδιαίτερες αναφορές στις εθνικές διοικητικές αρχές.

133. Τα ανωτέρω πρέπει να γίνουν δεκτά και για την εφαρμογή του άρθρου 1 Ν. 703/1977, αφού και για την εν λόγω διάταξη δεν είναι κρίσιμος ο τυπικός χαρακτηρισμός της φύσης της σχετικής ένωσης ή των πράξεών της και προκρίνεται πάντοτε το λεγόμενο «λειτουργικό» αντί του «οργανικού» κριτηρίου. Ο Ν. 703/1977 δεν εξαιρεί από το ρυθμιστικό του πεδίο πρακτικές που τυπικά μπορεί να θεωρούνται πράξεις οργανισμών δημοσίου δικαίου αλλά είναι ουσιαστικά αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων. Αν ο νόμος σκοπούσε σε κάτι τέτοιο, θα υπήρχε ειδική ρύθμιση εξαίρεσης, όπως για παράδειγμα επί εξαγωγικών συμπράξεων του άρθρου 6 Ν. 703/1977, ή επί συγκεντρώσεων πρώην «προβληματικών» επιχειρήσεων που τελούν υπό αποκρατικοποίηση στα πλαίσια του Ν. 2000/1991.¹⁴⁹ Επομένως, εφόσον δεν προβλέπεται κάποια σχετική εξαίρεση,¹⁵⁰ ο Ν. 703/1977 εφαρμόζεται πλήρως και η Επιτροπή Ανταγωνισμού διαθέτει πλήρεις αρμοδιότητες διάγνωσης και τιμωρίας της παράβασης καθώς και επιβολής μέτρων άρσης και παράλειψης αυτής.
134. Εξάλλου, αντίθετα απ' ότι υποστηρίζει το ΤΕΕ, η παρέμβαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού μέσω της εφαρμογής των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ, στην οποία είναι άλλωστε υποχρεωμένη να προβεί, δεν στοχεύει στο να κρίνει το «κύρος διοικητικών πράξεων», ούτε στο να τις «ακυρώσει» ή να ασκήσει «έλεγχο νομιμότητας» αυτών καθ'αυτών των διοικητικών πράξεων. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού, βάσει των διατάξεων περί ελεύθερου ανταγωνισμού, ασχολείται μόνο με τυχόν **αντιανταγωνιστικές συμπεριφορές επιχειρήσεων ή ενώσεων επιχειρήσεων και όχι με τις έννομες συνέπειες αυτών των συμπεριφορών.**
135. Αυτό σημαίνει ότι μία αρχή ανταγωνισμού δεν καθορίζει η ίδια τις έννομες συνέπειες της παράβασης των σχετικών κανόνων, οι οποίες άπτονται άλλων χώρων του δικαίου, όπως του αστικού ή του εταιρικού ή ακόμα και του διοικητικού δικαίου. Για τον ίδιο λόγο που η Επιτροπή Ανταγωνισμού δεν καθορίζει και δεν διαπλάθει τις έννομες συνέπειες αστικού δικαίου της παράβασης του άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ, όπως την επιδίκαση αποζημίωσης ή απαιτήσεων αδικαιολόγητου πλουτισμού, ή την αυτοδίκαιη εκ του νόμου αστική ακυρότητα αντιανταγωνιστικών

¹⁴⁹ Βλ. Γνωμοδότηση ΕΑ 7/III/2002.

¹⁵⁰ Η εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού στα ελευθέρια επαγγέλματα και στα δημοσίου δικαίου όργανά τους δεν είναι άλλωστε μία εξέλιξη των τελευταίων ετών, την οποία ενδεχομένως δεν θα μπορούσε να είχε προβλέψει ο Έλληνας νομοθέτης. Στην Ελληνική θεωρία είχε υποστηριχθεί ήδη από το 1968 και μάλιστα από τον επιστημονικό συντάκτη του Ν. 703/1977. Βλ. Σπυρίδωνα Α. Μεταλληνό, *Η απαγόρευση της συμπράξεως επιχειρήσεων κατά το δίκαιον της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας*, Ι. Ν. Ζαχαρόπουλος, Αθήναι, 1968, σ. 132-133: «[Α]διάφορον επίσης είναι υπό ποίον νομικόν ένδυμα εμφανίζεται η ένωσις επιχειρήσεων, δυναμένη να συνιστά σωματείον, ανεγνωρισμένον ή μη, οιασδήποτε μορφής αστικήν ή εμπορικήν εταιρίαν, ομόρρυθμον, ετερόρρυθμον, περιορισμένης ευθύνης, ανώνυμον, συμπλοιοκτησίαν, συνεταιρισμόν, **οργάνωσιν δημοσίου δικαίου**, [π.]χ., παρ' ημίν, σύλλογος δικηγορικός, συμβολαιογραφικός ή ιατρικός, **επιμελητήριον** εμπορικόν, βιομηχανικόν, **επαγγελματικόν** ή βιοτεχνικόν.»

συμβάσεων,¹⁵¹ δεν καθορίζει ούτε και τις έννομες συνέπειες της παράβασης που αφορούν στο κύρος των διοικητικών πράξεων του ΤΕΕ.¹⁵² Αντίθετα, η Επιτροπή Ανταγωνισμού διαπιστώνει ότι η συμπεριφορά του ΤΕΕ αποτελεί παράβαση των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ και διατάσσει ορισμένα μέτρα συμπεριφοράς, τα οποία το ΤΕΕ υποχρεούται, βάσει του άρθρου 9 Ν. 703/1977, να πάρει. Κατά τα λοιπά, εναπόκειται στα πολιτικά και διοικητικά δικαστήρια να αποφασίζουν επί των εννόμων συνεπειών της διαγνωσθείσας παράβασης, οι οποίες αναπτύσσονται στους χώρους των αρμοδιοτήτων τους.

5. ΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΟΥ ΤΕΕ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΕΡΙΟΡΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟ

5.1 Οι πράξεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ αποτελούν «αποφάσεις» υπό την έννοια των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ

136. Τα άρθρα 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ εφαρμόζονται αποκλειστικά στις αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες στις οποίες προβαίνουν οι επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων με δική τους πρωτοβουλία.¹⁵³ Η ταυτόχρονη, όμως, ύπαρξη κρατικών ρυθμίσεων επιβάλλει την αξιολόγηση της ενδεχόμενης επίδρασης τέτοιων ρυθμίσεων στην ανωτέρω συμπεριφορά. Ιδίως, πρέπει να εξετάζεται αν μία τέτοιου είδους κρατική ρύθμιση εξαλείφει ή όχι τη δυνατότητα ανταγωνισμού, ο οποίος ενδέχεται να παρεμποδίζεται, περιορίζεται ή νοθεύεται από αυτόβουλη συμπεριφορά επιχειρήσεων.¹⁵⁴

¹⁵¹ Βλ. π.χ. Κρατερό Ιωάννου, Ο εθνικός δικαστής και το Κοινοτικό δίκαιο περί ανταγωνισμού, ΕΕΕυρΔ, 1984, σ. 434· Helmuth Schröter, εις: Helmuth Schröter, Thinaam Jakob & Wolfgang Mederer (Επιμ.), *Kommentar zum Europäischen Wettbewerbsrecht, Nomos, Μπάντεν-Μπάντεν*, 2003, σ. 311· Koen Lenaerts και Damien Gerard, *Decentralisation of EC Competition Law Enforcement: Judges in the Frontline, World Competition*, 2004, 313, σ. 320-321· Laurence Idot, France, εις: Cahill (Επιμ.), *The Modernisation of EU Competition Law Enforcement in the European Union, FIDE 2004 National Reports, Cambridge University Press, Καίμπρητζ*, 2004, σ. 160.

¹⁵² Βλ. και Κρατερό Ιωάννου, Ο εθνικός δικαστής και το Κοινοτικό δίκαιο περί ανταγωνισμού, ΕΕΕυρΔ 1984 423, σ. 431, ο οποίος αναφέρεται στην υποθετική περίπτωση όπου ένα εθνικό διοικητικό δικαστήριο εφαρμόζει τις διατάξεις των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ, όταν προσβάλλεται πράξη διοικητικού οργάνου, η οποία επιβάλλει απαγορευμένη σύμφωνα με τις ανωτέρω διατάξεις συμπεριφορά. Μία τέτοιου είδους διαφορά ασφαλώς δεν θίγει την παράλληλη αρμοδιότητα των Ενωσιακών ή εθνικών αρχών ανταγωνισμού να εφαρμόζουν τις ανωτέρω διατάξεις με βάση τις σχετικές δικονομικές διατάξεις που τις αφορούν (σ. 435 επ.).

¹⁵³ Υπόθ. 267/86, *Pascal Van Eycke κατά ASPA NV*, Συλλ. 1988, σ. 4769, παρ. 16· συνεκδ. υποθ. C-359/95 P και C-379/95 P, *Επιτροπή και Γαλλία κατά Ladbrooke Racing Ltd.*, Συλλ. 1997, σ. I-6265, παρ. 33· υπόθ. C-198/01, *Conorzio Industrie Fiammiferi (CIF) κατά Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato*, Συλλ. 2003 σ. I-8055, παρ. 45.

¹⁵⁴ Συνεκδ. υποθ. C-359/95 P και C-379/95 P, *Επιτροπή και Γαλλία κατά Ladbrooke Racing Ltd.*, Συλλ. 1997, σ. I-6265, παρ. 66· υπόθ. C-198/01, *Conorzio Industrie Fiammiferi (CIF) κατά Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato*, Συλλ. 2003 σ. I-8055, παρ. 66.

137. Όταν προκύπτει ότι η επίδικη ρύθμιση επιβάλλει αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά σε επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων ή εξαλείφει κάθε δυνατότητα αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμπεριφοράς εκ μέρους αυτών, οι ανωτέρω διατάξεις δεν έχουν εφαρμογή.¹⁵⁵ Τούτο συμβαίνει ιδίως όταν συγκεκριμένη συμπεριφορά επιβάλλεται από κρατική κανονιστική ρύθμιση.¹⁵⁶ Όταν, αντίθετα, προκύπτει ότι η ρύθμιση αυτή δεν εξαλείφει τη δυνατότητα ανταγωνισμού ο οποίος ενδέχεται να παρεμποδίζεται, περιορίζεται ή νοθεύεται από αυτόβουλη συμπεριφορά επιχειρήσεων ή ενώσεων επιχειρήσεων, οι εν λόγω διατάξεις τυγχάνουν πλήρους εφαρμογής.¹⁵⁷
138. Το ΤΕΕ υποστηρίζει ότι οι υπό κρίση πράξεις δεν αποτελούν αποφάσεις ένωσης επιχειρήσεων ή άλλης μορφής συμπράξεις, με την έννοια των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ. Σύμφωνα με το ΤΕΕ,¹⁵⁸ οι σχετικές αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του αποτελούν απλώς διαχειριστικές πράξεις, στο πλαίσιο των καθηκόντων του για τον υπολογισμό των αμοιβών των μηχανικών και την τήρηση της σχετικής νομοθεσίας, αποτρέποντας την υιοθέτηση αναληθών δηλώσεων ως προς το ύψος των προϋπολογισμών.
139. Κατά τον καθορισμό ελάχιστου κόστους κατασκευής το ΤΕΕ υποστηρίζει, επίσης, ότι έλαβε υπόψη του αντικειμενικά κριτήρια και κριτήρια δημοσίου συμφέροντος, που προβλέπονται από τις σχετικές διατάξεις περί καθορισμού της αμοιβής των μηχανικών. Στα ανωτέρω προβαίνει το ΤΕΕ, όπως υποστηρίζει, ως εγγυητής της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, λόγω του θεσμικού του ρόλου και της νομοθετικά προσδιορισμένης αποστολής του,¹⁵⁹ η οποία περιλαμβάνει αφενός μεν την προαγωγή και αξιοποίηση της επιστήμης και της τεχνικής για την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας, αφετέρου δε την προαγωγή και προστασία του κύρους των μελών του, μέσω και της αποτροπής αθέμιτου ανταγωνισμού μεταξύ τους ως προς τις αμοιβές, σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση του Ν.Δ. 2726/1953.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Συνεκδ. υποθ. C-359/95 P και C-379/95 P, *Επιτροπή και Γαλλία κατά Ladbroke Racing Ltd.*, Συλλ. 1997, σ. I-6265, παρ. 33· υπόθ. C-198/01, *Conorzio Industrie Fiammiferi (CIF) κατά Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato*, Συλλ. 2003 σ. I-8055, παρ. 67.

¹⁵⁶ Υπόθ. C-198/01, *Conorzio Industrie Fiammiferi (CIF) κατά Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato*, Συλλ. 2003 σ. I-8055, παρ. 67· υπόθ. T-513/93, *Consiglio Nazionale degli Spedizionieri Doganali κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2000 II-1807, παρ. 60.

¹⁵⁷ Συνεκδ. υποθ. C-359/95 P και C-379/95 P, *Επιτροπή και Γαλλία κατά Ladbroke Racing Ltd.*, Συλλ. 1997, σ. I-6265, παρ. 34· υπόθ. C-198/01, *Conorzio Industrie Fiammiferi (CIF) κατά Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato*, Συλλ. 2003 σ. I-8055, παρ. 56.

¹⁵⁸ Βλ. ανωτέρω παρ. 119 και 120.

¹⁵⁹ Βλ. άρθρο 4 Π.Δ. της 27.11/14.12.1926, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 4 Ν. 1486/1984.

¹⁶⁰ Βλ. ανωτέρω παρ. 32.

140. Αντίθετα, όμως με τους ισχυρισμούς του ΤΕΕ, όπως αναλυτικά προεκτέθηκε,¹⁶¹ δεν υφίσταται ειδική νομοθετική εξουσιοδότηση προς το ΤΕΕ να καθορίσει ελάχιστο κόστος κατασκευής έργων ούτε δύναται βάσιμα να υποστηριχθεί ότι μια τέτοιου είδους απόφαση καλύπτεται, είτε από τη ρύθμιση του τρόπου καταβολής στο ΤΕΕ των αμοιβών των μηχανικών, είτε από τις αρμοδιότητες του ΤΕΕ ως τεχνικού συμβούλου του Κράτους. Επιπλέον, από τη στιγμή που δεν υφίσταται σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση προς το ΤΕΕ να υιοθετήσει ελάχιστο κόστος κατασκευής έργων, το επιχείρημα περί υιοθέτησης του συγκεκριμένου κόστους λαμβάνοντας υπόψη αντικειμενικά κριτήρια ή κριτήρια δημοσίου συμφέροντος που προβλέπονται στις σχετικές ρυθμίσεις είναι αλυσιτελές, καθώς, όπως προεκτέθηκε,¹⁶² η τήρηση καθορισμένων κριτηρίων δημοσίου συμφέροντος είναι κρίσιμη στις περιπτώσεις που ο επαγγελματικός φορέας ασκεί κανονιστικές εξουσίες σχετικές με την άσκηση του επαγγέλματος.
141. Εξάλλου, ακόμη και αν υποθεθεί ακριβές το επιχείρημα του ΤΕΕ ότι το Κράτος αποδοκιμάζει τον ανταγωνισμό μεταξύ των μηχανικών ως προς τις αμοιβές και ότι θεωρεί ότι αυτός ενέχει κινδύνους για την ποιότητα των τεχνικών μελετών, ωστόσο, η συμπεριφορά του ΤΕΕ που συνίσταται στη θέσπιση ορίου κατώτατου κόστους κατασκευής κόστους, ουδόλως επιβάλλεται (ούτε και εξουσιοδοτείται) από νομοθετική ή κανονιστική ρύθμιση. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι κάποια κανονιστική ρύθμιση επέβαλε στο ΤΕΕ την υποχρέωση να προβεί στη θέσπιση του εν λόγω ορίου, ώστε να μην είναι δυνατό να γίνει λόγος για «απόφαση ένωσης επιχειρήσεων» με την έννοια των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ.¹⁶³
142. Τέλος, το ΤΕΕ ισχυρίζεται ότι οι εν λόγω αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του συνιστούν απλές συστάσεις μη δεσμευτικού χαρακτήρα, οι οποίες επιτρέπουν την ύπαρξη αποκλίσεων, εφόσον αυτές είναι αιτιολογημένες. Το ΤΕΕ δεν δημιουργεί άμεσα ή έμμεσα δικαιώματα αμοιβής για λογαριασμό των μελών του και δεν τίθεται θέμα καθορισμού κατώτατου ορίου προϋπολογισμού, καθώς η ορισθείσα τιμή δεν τίθεται ανελαστικά ως απαράβατο κατώτατο όριο στο σύστημα υπολογισμού αμοιβών, αλλά ως όριο ελέγχου.
143. Οι ισχυρισμοί αυτοί, όμως, δεν ασκούν καμία επίδραση στο συμπέρασμα περί ύπαρξης απόφασης ένωσης επιχειρήσεων. Καταρχήν, όπως δέχεται το ίδιο το ΤΕΕ,
«ο καθορισμός κατώτατου ορίου κόστους κατασκευής έργων, στο πλαίσιο ρυθμίσεως του τρόπου καταβολής στο Τ.Ε.Ε. των αμοιβών των μηχανικών, είναι υποχρεωτικός και έχει διαπλαστικό χαρακτήρα[,] [τ]ούτο δε επιρρωνύεται και από τη σχετική ανακοίνωση του ΤΕΕ στην ιστοσελίδα του, σύμφωνα με την οποία «εάν διαπιστωθεί ότι τα στοιχεία του έργου που δηλώνουν οι μηχανικοί δεν είναι

¹⁶¹ Βλ. ανωτέρω παρ. 116 επ.

¹⁶² Βλ. ανωτέρω παρ. 108 επ.

¹⁶³ Πρβλ. υπόθ. Τ-168/01, *GlaxoSmithKline Services Unlimited κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2006 σ. ΙΙ-2969, παρ. 73-74.

έγκυρα και αληθή, το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος είναι υποχρεωμένο να προχωρήσει στην απόδοση ποινικών και πειθαρχικών ευθυνών»».¹⁶⁴

144. Σε κάθε περίπτωση, όμως, ακόμα και οι υποδείξεις, εγκύκλιοι ή άλλες πράξεις με τις οποίες οι επαγγελματικές οργανώσεις παρακινούν τα μέλη τους να ακολουθήσουν ορισμένη συμπεριφορά συνιστούν αποτύπωση της θέλησης της ένωσης επιχειρήσεων να συντονίσει τη συμπεριφορά των μελών της στην αγορά σύμφωνα με τους όρους της σύστασης.¹⁶⁵ Σύμφωνα δε με την απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών στις προσφυγές της Ελληνικής Οδοντιατρικής Ομοσπονδίας, του Οδοντιατρικού Συλλόγου Πειραιά και των Οδοντιατρικών Συλλόγων Αττικής, Θεσσαλονίκης, Μαγνησίας, Ηρακλείου, Σερρών και Αχαΐας κατά της υπ' αριθμ. 292/IV/2005 Απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού,

«ακόμη κι αν γίνει δεκτό ότι δεν υπάρχει εξαναγκασμός προς συμμόρφωση, αλλά απλή σύσταση ή συμβουλή, υπό την έννοια της υποβολής προς τα μέλη πινάκων ενδεικτικών ελάχιστων τιμών, ουδεμία επίδραση ασκεί εν προκειμένω, από την άποψη της εφαρμογής του δικαίου του ανταγωνισμού, γιατί αποτελεί «απόφαση» ένωσης επιχειρήσεων κάθε έκφραση της κοινής βούλησης μέσα από κάποια οργανωτική δομή, η οποία αποβλέπει στην κοινή συμπεριφορά των μελών, ανεξάρτητα από τη δεσμευτικότητα της απόφασης και ανεξάρτητα από τη μορφή την οποία αυτή λαμβάνει (οδηγίες, συστάσεις, συμβουλές)».

145. Επομένως, οι υπό κρίση αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ συνιστούν αποφάσεις ένωσης επιχειρήσεων, κατά την έννοια των άρθρων 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ, καθώς αποτυπώνουν τη βούληση να καθορίσουν τη συμπεριφορά των μελών του ΤΕΕ κατά την άσκηση της οικονομικής τους δραστηριότητας.

5.2 Το αίτημα χορήγησης αρνητικής πιστοποίησης ή ατομικής εξαίρεσης

146. Σύμφωνα με το άρθρο 38 παρ. 1 Ν. 3784/2009,
«[γ]νωστοποιήσεις οι οποίες έχουν γίνει σύμφωνα με τα άρθρα 4α και 21 του Ν. 703/1977, πριν από τη θέση σε ισχύ του παρόντος, υπάγονται στις ρυθμίσεις του παρόντος νόμου.»
147. Ο Ν. 3784/2009, αφενός, κατήργησε το άρθρο 11 Ν. 703/1977 περί αρνητικών πιστοποιήσεων και, αφετέρου, τροποποίησε τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 3 και 21 Ν. 703/1977, καταργώντας ταυτόχρονα το άρθρο 10 αυτού περί αποφάσεων εφαρμογής του άρθρου 1 παρ. 3, εισάγοντας στην Ελληνική έννομη τάξη το σύστημα της εκ του νόμου εξαίρεσης, όπως αυτό ισχύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2004, βάσει του οποίου για να τύχει απαλλαγής μια συμφωνία ή απόφαση ένωσης

¹⁶⁴ Βλ. Υπόμνημα του ΤΕΕ της 13.9.2010, σ. 3.

¹⁶⁵ Βλ. Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24.6.2004, *Barème d'honoraires de l'Ordre des Architectes belges*, παρ. 64.

επιχειρήσεων δεν απαιτείται η προηγούμενη γνωστοποίηση αυτής στην Επιτροπή Ανταγωνισμού και η έκδοση σχετικής απόφασης από την τελευταία.

148. Μάλιστα, δεν νοείται πλέον διαπλαστική «απόφαση» εξαίρεσης του άρθρου 1 παρ. 3, ούτε διαπιστωτική «απόφαση» αρνητικής πιστοποίησης του άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 703/1977. Αντίθετα, το άρθρο 1 Ν. 703/1977 (όπως και το άρθρο 101 ΣΛΕΕ) εφαρμόζεται πλέον ως «όλον» από την Επιτροπή Ανταγωνισμού. Συνεπώς τα σχετικά αιτήματα του ΤΕΕ περί χορήγησης αρνητικής πιστοποίησης ή έκδοσης απόφασης χορήγησης εξαίρεσης στερούνται πλέον νομικής βάσης. Βεβαίως, η Επιτροπή Ανταγωνισμού οφείλει να εξετάσει στην ουσία τους τις καταγγελλόμενες πράξεις του ΤΕΕ υπό το πρίσμα των άρθρων 1 παρ. 1 και 3 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 1 και 3 ΣΛΕΕ.

5.3 Εξέταση των πράξεων του ΤΕΕ υπό το πρίσμα των άρθρων 1 παρ. 1 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ

149. Όπως προεκτέθηκε,¹⁶⁶ το άρθρο 3 παρ. 6 Π.Δ. 696/1974 προβλέπει ότι για την έκδοση οικοδομικών αδειών για ιδιωτικά κτιριακά έργα ο προϋπολογισμός δύναται να συνταχθεί είτε ως **αναλυτικός/ πραγματικός** είτε ως **εκτιμητικός/ συμβατικός**, υπολογιζόμενος ο τελευταίος βάσει συγκεκριμένων τιμών μονάδας επιφάνειας που καθορίστηκαν από τις Υ.Α. 78070/5724/1989 και 81304/6083/1989 και τις σχετικές τροποποιητικές Υ.Α. και οι οποίες συνιστούν το γινόμενο ορισμένων ανά είδος οικήματος συντελεστών και της ορισθείσας Ε.Τ.Α. των 44 € ανά μ².
150. Η κήρυξη ως αντισυνταγματικών των εν λόγω Υ.Α. από το ΣτΕ¹⁶⁷ κατέλιπε ένα κενό, καθώς απέκλεισε την επιλογή του συμβατικού προϋπολογισμού, στην πράξη όμως δεν άλλαξε κάτι, καθώς τόσο οι μηχανικοί όσο και οι αρμόδιες Πολεοδομικές Υπηρεσίες συνέχισαν, οι μεν να συντάσσουν συμβατικούς προϋπολογισμούς, οι δε να υπολογίζουν αμοιβές και να εκδίδουν οικοδομικές άδειες βάσει συμβατικών προϋπολογισμών, με τιμή αφετηρίας την Ε.Τ.Α. των 44 €.
151. Οι αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ, η τήρηση των οποίων ελέγχεται μέσω του ηλεκτρονικού συστήματος υπολογισμού της αμοιβής των μηχανικών, καθώς δεν γίνεται υπολογισμός της αμοιβής αν ο προϋπολογισμός υπολείπεται του κατώτατου ορίου, αντικατέστησαν¹⁶⁸ στην πράξη τις Υ.Α. αναφορικά με την Ε.Τ.Α., καθώς μετά την υιοθέτησή τους
«[γ]ια τον υπολογισμό της αμοιβής μελέτης και επίβλεψης ορίζεται το ποσό των 105 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο της υπό ανέγερση οικοδομής, έναντι του

¹⁶⁶ Βλ. ανωτέρω παρ. 48 επ.

¹⁶⁷ Βλ. ανωτέρω παρ. 72 επ.

¹⁶⁸ Βλ. και Υπόμνημα των παρεμβαίνοντων Συλλόγου Πολιτικών Μηχανικών Ελλάδος και Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών – Πανελληνίας Ένωσης Αρχιτεκτόνων της 22.11.2010, σ. 7, όπου αναφέρεται ότι «*οι υπό κρίση αποφάσεις της ΔΕ του ΤΕΕ [...] αντικαθιστούν προσωρινά ένα κρατικό μέτρο [...]».*

*αντίστοιχου ποσού των 44 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο, που ισχύει από το 1989».*¹⁶⁹

152. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι υπό κρίση αποφάσεις **οδήγησαν εν τοις πράγμασι στην αύξηση της Ε.Τ.Α.**, όπως αυτή εξακολουθούσε να εφαρμόζεται στην πράξη από τους μηχανικούς και τις αρμόδιες Πολεοδομικές Υπηρεσίες, **με συνέπειες για τον υπολογισμό των αμοιβών.** Τούτο άλλωστε αποδεικνύεται και επιβεβαιώνεται από:

α) τις **συνεχείς και πανηγυρικές αναφορές** στα Δελτία Τύπου και Ενημερωτικά Δελτία του ΤΕΕ σε **αύξηση των αμοιβών των μηχανικών**, όπως για παράδειγμα στο υπ' αριθμ. 2416/20.11.2006 Ενημερωτικό Δελτίο, όπου σε άρθρο με τίτλο **«Αύξηση Αμοιβών των Μηχανικών [...]»** γίνεται λόγος για **«[λογική] αναπροσαρμογή των αμοιβών των διπλωματούχων μηχανικών για τις μελέτες και επιβλέψεις των ιδιωτικών έργων, κατά 87% (μέσος όρος)»**,¹⁷⁰

β) τις επιστολές του ΤΕΕ προς την πολιτική εξουσία, όπου τονίζεται ότι οι υπό κρίση αποφάσεις θα επιφέρουν **«αύξηση των κατωτάτων ορίων αμοιβών και επιβλέψεων»**, οι οποίες παρέμεναν **«καθλωμένες από το 1989»**,¹⁷¹

γ) τους Πίνακες που δημιούργησε εν είδει παραδείγματος το ίδιο το ΤΕΕ, απ' όπου προκύπτει ότι **η μεταβολή της Ε.Τ.Α. από 44 € σε 105 € ανά μ² επιφέρει αύξηση του συνόλου της αμοιβής κατά 91,68% (για πολυκατοικία) και κατά 85,88% (για μικρό κτίριο)**,¹⁷²

δ) τα στοιχεία και τους πίνακες υπολογισμού συμβατικού προϋπολογισμού που προσκόμισε ο ένας εκ των καταγγελλόντων, απ' όπου προκύπτει ότι οι οφειλόμενες ελάχιστες αμοιβές για συγκεκριμένο έργο είναι **δραματικά αυξημένες λόγω του υπερδιπλασιασμού από το ΤΕΕ του ελάχιστου ανά μ² κόστους**¹⁷³ και

ε) σχετικά έγγραφα της Διεύθυνσης Χωροταξίας & Οικισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Εύβοιας και της Διεύθυνσης Οικοδομικών και Κτιριοδομικών Κανονισμών του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ.¹⁷⁴

153. Βάσει των ανωτέρω, οι υπό κρίση αποφάσεις καθορίζουν ουσιαστικά έναν από τους παράγοντες υπολογισμού της αμοιβής των μηχανικών για ιδιωτικά κτιριακά έργα, για τα οποία απαιτείται οικοδομική άδεια, και ως εκ τούτου **οδηγούν εν τοις πράγμασι στον καθορισμό κατώτατων αμοιβών για τους μηχανικούς.** Άλλωστε και το ΤΕΕ αποδέχεται ότι η θέσπιση κατώτατου ορίου κόστους κατασκευής έργων **«σε κάποιο βαθμό συμπροσδιορίζει»** ή είναι **«σε ορισμένες περιπτώσεις ένας**

¹⁶⁹ Βλ. υπ' αριθμ. 2416/20.11.2006 Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, ανωτέρω παρ. 71.

¹⁷⁰ Βλ. ανωτέρω παρ. 67-71.

¹⁷¹ Βλ. ανωτέρω παρ. 70 και κατωτέρω παρ. 167.

¹⁷² Βλ. ανωτέρω παρ. 72 και Παράρτημα.

¹⁷³ Βλ. ανωτέρω παρ. 6-7.

¹⁷⁴ Βλ. ανωτέρω παρ. 10.

προσδιοριστικός παράγοντας» της κατώτατης αμοιβής του μηχανικού και ότι αυτό «συμβαίνει εξ αντανάκλασως».¹⁷⁵

154. Το γεγονός, όμως, της ενδεχόμενης «αντανάκλαστικής» ή έμμεσης επίδρασης των υπό κρίση αποφάσεων στις αμοιβές των μηχανικών ουδόλως διαφοροποιεί τη νομική τους αξιολόγηση κατά τα άρθρα 1 παρ. 1 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ, αφού οι διατάξεις αυτές δεν απαγορεύουν μόνο τον άμεσο αλλά και τον έμμεσο καθορισμό των τιμών προϊόντων και αμοιβών υπηρεσιών. Αν υπάρχει παρέμβαση σε έναν κρίσιμο παράγοντα που τις επηρεάζει, πρόκειται περί **περιορισμού του ανταγωνισμού εξ αντικειμένου**.¹⁷⁶ Επιπλέον, οι εν λόγω αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ μπορούν να λειτουργήσουν και ως εστιακό σημείο (focal point)¹⁷⁷ για τις αμοιβές των μηχανικών, που χρησιμοποιούν το μηχανογραφικό σύστημα του ΤΕΕ για τον υπολογισμό των αμοιβών τους.

155. Εξάλλου, για τη διάγνωση της παράβασης των ανωτέρω διατάξεων, δεν απαιτείται αντιανταγωνιστική πρόθεση, αλλά εφόσον το αντιανταγωνιστικό αποτέλεσμα είναι αντικειμενικά ενδεχόμενο, η σχετική πρακτική είναι απαγορευμένη, έστω και αν οι συμπράττοντες δεν αποσκοπούν στο αποτέλεσμα αυτό.¹⁷⁸ Περαιτέρω, όπως έχει κριθεί και στην Ελληνική νομολογία,

*«για να μπορεί να θεωρηθεί ότι διαπράχθηκε από πρόθεση μία παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού, δε είναι απαραίτητο η επιχείρηση να είχε επίγνωση του ότι παρέβαινε μία απαγόρευση που θεσπίζουν οι κανόνες αυτοί. Αρκεί προς τούτο το γεγονός ότι δεν μπορούσε να αγνοεί ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά είχε ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού».*¹⁷⁹

156. Στην παρούσα όμως υπόθεση δεν αμφισβητείται ότι η πρόθεση της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ ήταν ακριβώς, μέσω μιας «*ρεαλιστικής προσέγγισης*»,¹⁸⁰ η υιοθέτηση ορίου κατώτατου κόστους κατασκευής έργων να οδηγήσει σε μία «*λογική*»¹⁸¹ αύξηση των αμοιβών των μελών του αλλά και των ιδίων του πόρων, που

¹⁷⁵ Βλ. Πρακτικά της ακροαματικής διαδικασίας, σ. 112. Βλ. επίσης συμπληρωματικό Υπόμνημα του ΤΕΕ, παρ. 4.6 υπό (1).

¹⁷⁶ Πρβλ. υπόθ. Τ-213/00, *CMA CGM κ.ά. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2003 σ. ΙΙ-913, παρ. 174-175.

¹⁷⁷ Βλ. κατ' αναλογία Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για τους κάθετους περιορισμούς, ΕΕ 2010 C 130/1, παρ. 227 επ. Πρβλ. και υπόθ. C-413/06 P, *Bertelsmann AG και Sony Corporation of America κατά Independent Music Publishers and Labels Association (Impala) και Επιτροπής*, Συλλ. 2008 σ. 4951, παρ. 123, όπου γίνεται καταρχήν αναφορά (ακριβέστερα στο Γαλλικό και Αγγλικό κείμενο) στη δυνατότητα εναρμόνισης τιμών γύρω από ένα εστιακό σημείο (focal point), που στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν οι χονδρικές δημοσιευμένες τιμές για εμπόρους.

¹⁷⁸ Βλ. π.χ. ΔΕφαθ 357/2010, υπό 7· υπόθ. C-209/07, *Competition Authority κατά Beef Industry Development Society Ltd και Barry Brothers (Carrigmore) Meats Ltd*, Συλλ. 2008 σ. Ι-8637, παρ. 21.

¹⁷⁹ ΔΕφαθ 357/2010, υπό 7, με παραπομπές σε πλούσια Ενωσιακή νομολογία.

¹⁸⁰ Βλ. Υπόμνημα του ΤΕΕ της 13.9.2010, σ. 6.

¹⁸¹ Βλ. ανωτέρω παρ. 71.

υπολογίζονται με βάση τις αμοιβές αυτές.¹⁸² Τούτο είναι πασιδηλό από την πληθώρα των σχετικών αναφορών στο «ξεπάγωμα» των αμοιβών των μηχανικών σε Ενημερωτικά Δελτία του ΤΕΕ.¹⁸³

157. Μάλιστα το ΤΕΕ εμφανίζεται να έχει **πλήρη επίγνωση ότι οι πράξεις του θα μπορούσαν να είχαν οδηγήσει σε σοβαρές βλάβες για τους καταναλωτές και την οικονομία**, αλλά ουσιαστικά υποστηρίζει ότι έδειξε αυτοσυγκράτηση υιοθετώντας ένα «χαμηλό» όριο κατώτατου κόστους κατασκευής,

*«[ώστε] να μην είναι ραγδαία η προσαρμογή στην πραγματικότητα και αυτόματη η κάλυψη του 17ετούς παγώματος των αμοιβών των μηχανικών, [και] να αποφευχθούν μεγάλες αυξήσεις στο κόστος της οικοδομής και κατοικίας και τυχόν παρενέργειες ύφεσης στην κατασκευαστική δραστηριότητα και στην αγορά ακινήτων».*¹⁸⁴

158. Επίσης, κατά την ακροαματική διαδικασία, προέκυψε ότι το ΤΕΕ είχε πλήρη συναίσθηση ότι οι εν λόγω αποφάσεις θα μπορούσαν να ελεγχθούν από την Επιτροπή Ανταγωνισμού βάσει των κανόνων του ανταγωνισμού. Στην κατάθεσή του ο μάρτυρας [...], ο οποίος κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα ήταν Πρόεδρος του ΤΕΕ, επιβεβαίωσε ότι το ΤΕΕ είχε επίγνωση ότι οι σχετικές αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής θα μπορούσαν να προκαλέσουν «προβληματισμό» στην Επιτροπή Ανταγωνισμού, για το λόγο αυτό καθόρισαν ως «όριο ελέγχου» αρχικά τα 105 € και τώρα τα 118 €, δηλαδή, σε ένα επίπεδο «εκτός κάθε οικονομικής συναλλαγής».¹⁸⁵

Όμως ο έμμεσος καθορισμός αμοιβών έστω σε επίπεδο που μία ένωση επιχειρήσεων θεωρεί η ίδια ως «χαμηλό», καθόλου δεν μεταβάλλει την πραγματικότητα ότι η πράξη αυτή αποτελεί εξ αντικειμένου περιορισμό του ανταγωνισμού.

159. Περαιτέρω, σύμφωνα με την Ενωσιακή και Ελληνική νομολογία, εφόσον μία συμφωνία, απόφαση ένωσης επιχειρήσεων ή εναρμονισμένη πρακτική έχει ως αντικείμενο την παρεμπόδιση, περιορισμό ή νόθευση του ανταγωνισμού, παρέλκει η εκτίμηση των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων της ή του αν εφαρμόστηκε στην πράξη ή ακόμα και του αν θα μπορούσε να έχει συγκεκριμένα αποτελέσματα, προκειμένου να κριθεί αν εμπίπτει στην απαγόρευση των άρθρων 1 παρ. 1 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ.¹⁸⁶

¹⁸² Υπενθυμίζεται ότι, βάσει της νομοθεσίας, ποσοστό 10% του συνόλου της αμοιβής εισπράττεται για λογαριασμό του ίδιου του ΤΕΕ. Βλ. ανωτέρω παρ. 31 και 38.

¹⁸³ Βλ. ανωτέρω παρ. 67-71 και 152 υπό α).

¹⁸⁴ Βλ. υπ' αριθμ. 2416/20.11.2006 Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, ανωτέρω παρ. 71 και 152.

¹⁸⁵ Βλ. Πρακτικά της ακροαματικής διαδικασίας, σ. 74.

¹⁸⁶ ΔΕΦΑΘ 357/2010, υπό 7· συνεκδ. υποθ. 56/64 και 58/64, *Établissements Consten S.à.R.L. and Grundig-Verkaufs-GmbH κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1965-1968, σ. 363· υπόθ. 45/85, *Verband der Sachversicherer e.V. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1987 σ. 405, παρ. 39· υπόθ. C-105/04 P, *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2006 σ. I-8725, παρ. 125· υπόθ. C-209/07, *Competition Authority κατά Beef*

160. Σε κάθε περίπτωση, όμως, εν προκειμένω, αποδείχθηκε ότι η υιοθέτηση από τη Διοικούσα Επιτροπή του ΤΕΕ, χωρίς σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση ενός ορίου κατώτατου κόστους κατασκευής έργων **εφαρμόστηκε στην πράξη**. Όπως δε φαίνεται και από σχετικές ανακοινώσεις και προτροπές του ΤΕΕ, το εν λόγω ποσό λειτούργησε εν τοις πράγμασι ως η διάδοχη κατάσταση παλαιότερης κανονιστικής ρύθμισης και συνιστά έναν από τους συντελεστές υπολογισμού της αμοιβής των μηχανικών βάσει του εκτιμητικού ή συμβατικού προϋπολογισμού, που στην πράξη εξακολουθεί να χρησιμοποιείται από τους μηχανικούς και τις αρμόδιες Πολεοδομικές Υπηρεσίες. Η τήρηση του εν λόγω ορίου ελέγχεται αυστηρά μέσω του σχετικού μηχανογραφικού συστήματος και μόνο ύστερα από ειδική αιτιολόγηση προς το ΤΕΕ επιτρέπεται απόκλιση των μηχανικών από αυτό.¹⁸⁷
161. Σύμφωνα με το ΤΕΕ, στον τομέα των επαγγελματικών υπηρεσιών, όπου υπάρχει ασυμμετρία πληροφόρησης του καταναλωτή σχετικά με το ποιοτικό επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών και την κοστολόγησή τους, οι ελάχιστες αμοιβές εξασφαλίζουν τουλάχιστον ένα μηχανισμό αυτοελέγχου των ελεύθερων επαγγελματιών, ενώ η μείωση των αμοιβών κάτω του ελαχίστου, θα οδηγήσει τους μηχανικούς, για την αναπλήρωση των αναγκών για τη λειτουργία των επιχειρήσεών τους εσόδων, σε επαύξηση του αριθμού των μελετών που διεκπεραιώνουν, με αναπόφευκτη γενική συνέπεια την υποβάθμιση της ποιότητας. Επιπλέον, κατά το ΤΕΕ, οι εν λόγω πράξεις δεν έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, αλλά χάριν του δημοσίου συμφέροντος θεσπίζουν ένα όριο αξιοπιστίας κατασκευής.
162. Αντίθετα όμως με τους ισχυρισμούς του ΤΕΕ και ανεξάρτητα από το ότι το ΤΕΕ δεν έχει καμία σχετική εξουσιοδότηση, όπως πολλάκις επισημάνθηκε, να επιτελεί τέτοιο ελεγκτικό ρόλο, ο κύριος στόχος του ΤΕΕ, όπως φαίνεται από την πληθώρα των αποδεικτικών μέσων,¹⁸⁸ ήταν ακριβώς η παρέμβασή του να οδηγήσει, είτε άμεσα, είτε «αντανακλαστικά», σε «ξεπάγωμα» των κατώτατων αμοιβών των μηχανικών.
163. Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται ότι τυχόν εξυπηρέτηση από τις αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ και άλλων σκοπών, όπως της προστασίας της ποιότητας των έργων και της ασφάλειας, της εξασφάλισης ενός μηχανισμού αυτοελέγχου των ελεύθερων επαγγελματιών και της επίλυσης προβλημάτων ασυμμετρίας της πληροφόρησης, δεν επηρεάζει την κρίση περί περιορισμού του

Industry Development Society Ltd και Barry Brothers (Carrigmore) Meats Ltd, Συλλ. 2008 σ. I-8637, παρ. 16.

¹⁸⁷ Σημειώνεται ότι και στην υπόθεση των Ιταλών εκτελωνιστών, όπου διεγνώσθη περιορισμός του ανταγωνισμού, ο πίνακας αμοιβών του Εθνικού Συμβουλίου Εκτελωνιστών (CNSD) ήταν δεσμευτικός, ο εκτελωνιστής δεν μπορούσε να παρεκκλίνει απ' αυτόν με δική του πρωτοβουλία και μόνο το CNSD μπορούσε να αποφαινεται επί παρεκκλίσεων. Βλ. υπόθ. C-35/96, *Επιτροπή κατά Ιταλίας (CNSD)*, Συλλ. 1998 σ. I-3851, παρ. 47.

¹⁸⁸ Βλ. ανωτέρω παρ. 152.

ανταγωνισμού κατά την έννοια των προαναφερόμενων άρθρων και μπορεί να εξεταστεί μόνο κατά τα άρθρα 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ. Πράγματι, όπως έχει τονίσει το ΔΕΕ,

*«προκειμένου να κριθεί αν μια συμφωνία εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου [101 παρ. 1 ΣΛΕΕ], πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το περιεχόμενο των διατάξεών της και οι σκοποί που επιδιώκει. Προς τούτο, ακόμη και αν αποδειχθεί ότι οι συνάψαντες τη συμφωνία ενήργησαν χωρίς να έχουν την πρόθεση περιορισμού του ανταγωνισμού, αλλά με σκοπό την αντιμετώπιση της κρίσεως ενός κλάδου, τέτοιοι λόγοι δεν λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο εφαρμογής αυτής της διατάξεως. Πράγματι, μπορεί να θεωρηθεί ότι μια συμφωνία έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, ακόμη και αν αυτό δεν είναι το μοναδικό της αντικείμενο, αλλά επιδιώκει, επίσης, άλλους θεμιτούς σκοπούς».*¹⁸⁹

164. Για την προστασία των ανωτέρω αγαθών δημοσίας φύσεως, όπως της διασφάλισης της ποιότητας και ασφάλειας των έργων υπεύθυνες είναι οι δημόσιες αρχές, οι οποίες είτε οι ίδιες είτε μέσω μιας οντότητας στην οποία έχουν παραχωρήσει ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα, ασκούν προνόμια δημοσίας εξουσίας.¹⁹⁰ Αντίθετα, η Ενωσιακή νομολογία έχει κατ' επανάληψη κρίνει ότι η ενδεχόμενη

*«ανεπάρκεια των δημοσίων μέτρων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων ενός συγκεκριμένου τομέα δεν μπορεί να δικαιολογήσει την εμπλοκή [επιχειρήσεων ή ενώσεων επιχειρήσεων] σε αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικές ή το να αρύονται [αυτές] προνόμια που αντιστοιχούν σε αυτά των [...] δημοσίων αρχών, προκειμένου να υποκαταστήσουν τη δράση τους σε εκείνη των δημοσίων αρχών».*¹⁹¹

165. Άλλωστε, το ίδιο το ΤΕΕ παραδέχεται ότι είχε κατ' επανάληψη προβεί σε παραστάσεις προς την πολιτική ηγεσία, ώστε να «ξεπαγώσουν» οι αμοιβές των μηχανικών, μέσω του αναπροσδιορισμού της τιμής της Ε.Τ.Α., αλλά δεν υπήρχε ανταπόκριση, ακριβώς επειδή υπήρχαν φόβοι ότι αυτό θα οδηγούσε σε αυξήσεις του κόστους για τους καταναλωτές.¹⁹² Επομένως, αν το Κράτος είχε μεν γνώση των

¹⁸⁹ Υπόθ. C-209/07, *Competition Authority κατά Beef Industry Development Society Ltd και Barry Brothers (Carrigmore) Meats Ltd*, Συλλ. 2008 σ. I-8637, παρ. 21.

¹⁹⁰ Πρβλ. υπόθ. C-343/95, *Diego Cali & Figli Srl κατά Servizi ecologici porto di Genova SpA (SEPG)*, Συλλ. 1997 σ. I-1547, παρ. 17 και 23.

¹⁹¹ Συνεκδ. υποθ. T-217/03 και T-245/03, *Fédération nationale de la coopération bétail et viande (FNCBV) κ.ά. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2006 II-4987, παρ. 91. Βλ. και συνεκδ. υποθ. C-468/06 έως C-478/06, *Σωτ. Λέλος και Σία ΕΕ κ.ά. κατά GlaxoSmithKline AEBE Φαρμακευτικών Προϊόντων*, Συλλ. 2008 σ. I-7139, παρ. 75.

¹⁹² Βλ. την απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ της 3.7.2002, στην οποία αναφέρονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: «Το ΤΕΕ έχει επισημάνει κατ' επανάληψη προς την πολιτική ηγεσία ότι το "πάγωμα" αυτό δημιουργεί, συντηρεί και αναπαράγει τις στρεβλώσεις στο σημαντικό τομέα παραγωγής των ιδιωτικών έργων, στρεβλώσεις που συνδέονται με τα έσοδα του Κράτους, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, την ένταση της φοροδιαφυγής, την ποιότητα των μελετών, την επίβλεψη,

υποτιθέμενων ιδιαιτεροτήτων και προβλημάτων του κλάδου αλλά δεν προέβη σε μέτρα που θα οδηγούσαν σε αυξήσεις του κόστους, δεν είναι δυνατό να παρουσιάζεται το ΤΕΕ ότι εξ ανάγκης προέβη το ίδιο σε αυτά τα μέτρα, ασκώντας δημόσια εξουσία.

166. Εξάλλου, το γεγονός ότι ο Έλληνας νομοθέτης αναφέρει ως δικαιολογητικούς λόγους για την εισαγωγή των κατωτάτων αμοιβών την αποφυγή αθέμιτου ανταγωνισμού «εις βλάβην της επαγγελματικής στάθμης του Μηχανικού και της ποιότητας των μελετών και των έργων», δεν μπορεί να έχει καμία επίπτωση στην αξιολόγηση της ίδιας της συμπεριφοράς του ΤΕΕ ως ένωσης επιχειρήσεων. Κατά πάγια Ενωσιακή νομολογία, το γεγονός ότι η θίγουσα τον ανταγωνισμό συμπεριφορά μπορεί να ευνοήθηκε ή ακόμα και να ενθαρρύνθηκε από τις δημόσιες αρχές, πράγμα που εδώ δεν συνέβη καν, δεν έχει από μόνο του καμία σημασία για τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.¹⁹³ Το κρίσιμο γεγονός εν προκειμένω είναι ότι το ίδιο το ΤΕΕ προέβη στις συγκεκριμένες αντιανταγωνιστικές πράξεις και δεν επηρεάζεται από το ότι το ΤΕΕ χρησιμοποιεί ως δικαιολογητικούς λόγους της συμπεριφοράς του επιχειρήματα που υπάρχουν στην Αιτιολογική Έκθεση του Ν.Δ. 2726/1953.¹⁹⁴

167. Καμία, επίσης, σημασία δεν έχει το ότι το ΤΕΕ γνωστοποίησε τις προθέσεις του και «τη λογική και το πνεύμα των αποφάσεων της [Διοικούσας Επιτροπής του]» στον τότε αρμόδιο Υπουργό ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.,¹⁹⁵ καθόσον, κατά τη νομολογία, το γεγονός ότι η συμπεριφορά των επιχειρήσεων έχει γίνει γνωστή στις δημόσιες αρχές δεν ασκεί καμία επίδραση όσον αφορά στη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.¹⁹⁶

168. Τέλος, τα επιχειρήματα που θεμελιώνει το ΤΕΕ στην απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση *Wouters*,¹⁹⁷ ότι, δηλαδή, το ενδεχόμενο αντιανταγωνιστικό αποτέλεσμα των υπό κρίση αποφάσεων υπερακοντίζεται από «το δημόσιο συμφέρον που υπηρετεί το

την κατασκευή και την αμοιβή της εργασίας των μηχανικών [...] Το βασικό επιχείρημα που προβάλλεται για το "πάγωμα" των αμοιβών είναι η αύξηση του κόστους της "άδειας" και άρα της οικοδομής και της κατοικίας. Και αυτό την περίοδο που έχουν αυξηθεί θεαματικά όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που συντελούν στη διαμόρφωση του κόστους της οικοδομής, όπως οι τιμές υλικών, οι επιμέρους εργασίες, οι αμοιβές των τεχνιτών κ.τ.λ.»

¹⁹³ Υπόθ. T-7/92, *Asia Motor France SA κ.ά. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1993 σ. II-669, παρ. 71.

¹⁹⁴ Βλ. ανωτέρω παρ. 30 και 32.

¹⁹⁵ Συγκεκριμένα, το ΤΕΕ υποστηρίζει στο συμπληρωματικό Υπόμνημά του (παρ. 1.4) ότι η Επιτροπή Ανταγωνισμού δεν πρέπει να δώσει σημασία σε σχετικά Ενημερωτικά Δελτία και Δελτία Τύπου του ΤΕΕ, τα οποία εμφανίζουν το ΤΕΕ να έχει εκδώσει τις επίμαχες αποφάσεις με γνώμονα την αύξηση των ελάχιστων ορίων αμοιβής των μελών του. Παραπέμπει δε σε επιστολή του τότε Προέδρου του ΤΕΕ Γιάννη Αλαβάνου (άνευ αριθμού πρωτοκόλλου και ημερομηνίας) προς τον Υπουργό ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., η οποία, κατά το ΤΕΕ, επιρρώνει την επιχειρηματολογία του περί συμβατότητας των εν λόγω αποφάσεων με το δίκαιο ανταγωνισμού.

¹⁹⁶ Υπόθ. T-37/92, *Bureau européen des unions de consommateurs και National Consumer Council κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1994 σ. II-285, παρ. 69.

¹⁹⁷ Υπόθ. C-309/99, *J.C.J. Wouters κ.ά. κατά Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten*, Συλλ. 2002 σ. I-1577.

όριο ασφαλείας και η ανάγκη για αποτελεσματική άσκηση των αρμοδιοτήτων του T.E.E.»¹⁹⁸ πρέπει να απορριφθούν.

169. Καταρχήν, θα πρέπει να τονιστεί ότι οι συμφωνίες και αποφάσεις περί τιμών και αμοιβών αποτελούν σοβαρότατες παραβάσεις του «σκληρού πυρήνα» του δικαίου του ανταγωνισμού. Όπως παραστατικά τόνισε ο Γενικός Εισαγγελέας Léger στις Προτάσεις του επί της υπόθεσης *Arduino*, παραπέμποντας σε σχετική Ενωσιακή νομολογία,¹⁹⁹

«[ε]πιβάλλεται η υπόμνηση ότι η τιμή είναι το κύριο εργαλείο του ανταγωνισμού. Ο ανταγωνισμός μέσω των τιμών αποβλέπει στο να τις διατηρήσει στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο και να ευνοήσει την κυκλοφορία των αγαθών και των υπηρεσιών. Έτσι, πρέπει να επιτρέπει τη μέγιστη κατανομή των δραστηριοτήτων σε συνάρτηση με την παραγωγικότητα και την ικανότητα προσαρμογής των επιχειρήσεων.

[...] Συναφώς, δεν αμφισβητείται ότι οι κατώτατες τιμές αποτελούν σοβαρή μορφή περιορισμού του ανταγωνισμού. Παρεμποδίζουν τους επιχειρηματίες να έχουν μεταξύ τους ανταγωνισμό καθορίζοντας τις τιμές στα ορισθέντα κατώτατα επίπεδα. Ως εκ τούτου, στερεί τους καταναλωτές από τη δυνατότητα να λαμβάνουν τα σχετικά προϊόντα ή τις σχετικές υπηρεσίες στην καλύτερη τιμή. Εξάλλου, οι κατώτατες τιμές ενισχύουν τεχνητά τα εμπόδια για την πρόσβαση νέων επιχειρηματιών στην αγορά αφού τους στερούν από ένα γρήγορο και αποτελεσματικό μέσο να διεισδύσουν στην αγορά.»²⁰⁰

170. Αντίθετα με την παρούσα υπόθεση, στην υπόθεση *Wouters* ο εκ πρώτης όψεως περιορισμός του ανταγωνισμού (που θεωρήθηκε τελικά θεμιτός) αφορούσε σε κανόνα δεοντολογίας και επαγγελματικής ευσυνειδησίας του Ολλανδικού Δικηγορικού Συλλόγου, ο οποίος ουσιαστικά απαγόρευε μικτά συνεταιρικά σχήματα μεταξύ δικηγόρων και λογιστών και ήταν άμεσα συνδεδεμένος με τους κανόνες της ηθικής και της αποφυγής σύγκρουσης συμφερόντων. Ένας τέτοιος, όμως, περιορισμός είναι σαφώς ποιοτικά διάφορος από τον καθορισμό κατώτατων αμοιβών που αποτελεί τον σοβαρότερο νοητό περιορισμό του ανταγωνισμού.

171. Άλλωστε, η απόφαση *Wouters* διαπνέεται από την αρχή της αναλογικότητας,²⁰¹ σύμφωνα με την οποία ο περιορισμός του ανταγωνισμού θα πρέπει να είναι απόλυτα αναγκαίος για την προστασία ενός συγκεκριμένου υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος ή αγαθού και να μην είναι δυνατό αυτό να προστατευθεί μέσω λιγότερο

¹⁹⁸ Βλ. συμπληρωματικό Υπόμνημα του ΤΕΕ, παρ. 4.5.

¹⁹⁹ Βλ. π.χ. ήδη υπόθ. 53/69, *Sandoz AG κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1972 σ. 195, παρ. 37.

²⁰⁰ Υπόθ. C-35/99, *Manuele Arduino κ.ά. κατά Compagnia Assicuratrice RAS SpA*, Συλλ. 2002 σ. I-1529, παρ. 93 και 95 των Προτάσεων.

²⁰¹ Βλ. ενδεικτικά *Laurence Idot, Avocats et droit de la concurrence : La rencontre a eu lieu...*, Europe, 5/2002 σ. 5-7.

περιοριστικών μέτρων. Όπως αναλύεται κατωτέρω,²⁰² κάτι τέτοιο δεν ισχύει στην παρούσα υπόθεση.²⁰³

5.3. Εξέταση των πράξεων του ΤΕΕ υπό το πρίσμα των άρθρων 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ

172. Στο Ενωσιακό και κατ' επέκταση και στο Ελληνικό δίκαιο ανταγωνισμού, γίνεται δεκτό ότι τα άρθρα 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ και 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 δεν αποκλείουν α priori ορισμένα είδη συμφωνιών από το πεδίο εφαρμογής τους. Κάθε συμφωνία, απόφαση ένωσης επιχειρήσεων ή εναρμονισμένη πρακτική που περιορίζει τον ανταγωνισμό, είτε μέσω των αποτελεσμάτων είτε μέσω του αντικειμένου της, μπορεί κατ' αρχήν να τύχει απαλλαγής.²⁰⁴ Όσο πιο σοβαρός είναι όμως ο περιορισμός του ανταγωνισμού, τόσο πιο απίθανο είναι μία πρακτική να εμπίπτει στην εξαίρεση των ανωτέρω άρθρων.²⁰⁵

173. Η εφαρμογή της εξαίρεσης των άρθρων 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ υπόκειται σε τέσσερις προϋποθέσεις, δύο θετικές και δύο αρνητικές:

- α) η συμφωνία πρέπει να συμβάλλει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας ή της διανομής των προϊόντων ή στην προώθηση της τεχνικής - οικονομικής προόδου,
- β) πρέπει να εξασφαλίζει δίκαιο τμήμα στους καταναλωτές από το όφελος που προκύπτει,
- γ) οι περιορισμοί πρέπει να είναι απαραίτητοι για την επίτευξη των στόχων αυτών, και
- δ) η συμφωνία δεν πρέπει να παρέχει στα μέρη τη δυνατότητα κατάργησης του ανταγωνισμού.

174. Οι ως άνω τέσσερις προϋποθέσεις είναι σωρευτικές, δηλαδή, οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, οι οποίες φέρουν και το βάρος απόδειξης,²⁰⁶ οφείλουν να αποδείξουν ότι πληρούνται και οι τέσσερις προκειμένου να χορηγηθεί εξαίρεση. Εφόσον έστω

²⁰² Βλ. κατωτέρω παρ. 183-201.

²⁰³ Πρβλ. και Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24.6.2004, *Barème d'honoraires de l'Ordre des Architectes belges*, παρ. 99, όπου η Επιτροπή απέρριψε τα επιχειρήματα του Συλλόγου των Βέλγων Αρχιτεκτόνων που βασιζόνταν στη νομολογία *Wouters*, με την αιτιολογία ότι η θέσπιση κατώτατων αμοιβών δεν συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας.

²⁰⁴ Υπόθ. Τ-168/01, *GlaxoSmithKline Services Unlimited κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2006 σ. ΙΙ-2969, παρ. 233· υπόθ. Τ-17/93, *Matra Hachette SA κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1994, σ. ΙΙ-595, παρ. 85· Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παράγραφος 3 της Συνθήκης, ΕΕ C 101/97, παρ. 46.

²⁰⁵ Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παράγραφος 3 της Συνθήκης, ΕΕ C 101/97, παρ. 46.

²⁰⁶ Βλ. σχετικά άρθρο 2 του Κανονισμού 1/2003.

και μία από αυτές δεν πληρούται, η συμφωνία, εναρμονισμένη πρακτική ή απόφαση ένωσης επιχειρήσεων απαγορεύεται.²⁰⁷

175. Το ΤΕΕ εν προκειμένω ισχυρίζεται, πρώτον, ότι οι επίμαχες αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του δεν συνιστούν πράξεις ορισμού τιμών, ενώ συμβάλλουν στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας, στο επίπεδο του κόστους των παρεχόμενων υπηρεσιών, στο επίπεδο της ποιότητας και της αρτιότητας των μελετών καθώς και στον εξορθολογισμό και πιστότητα του προϋπολογισμού των έργων.
176. Εξάλλου, κατά το ΤΕΕ, το ορισθέν με τις γνωστοποιούμενες πράξεις ελάχιστο «κατώφλι» των 105 € και εν συνεχεία 110 €, 115 € και 118 € ανά μ² υπολείπεται σημαντικά από το πραγματικό κόστος ενός έργου, το οποίο ανερχόταν κατά τον Οκτώβριο του 2004 σε 580 € ανά μ² για κατοικία και 440 € ανά μ² για κτίριο προοριζόμενο για επαγγελματική χρήση, βάσει των αναλυτικών στοιχείων προσμέτρησης του άρθρου 3 Π.Δ. 696/1974. Επιπλέον, ακόμα και το ελάχιστο κόστος κατασκευής οικοδομής, που προσδιορίζεται με σχετική Υ.Α.²⁰⁸ και που χρησιμεύει για τον τεκμαρτό υπολογισμό του φόρου εισοδήματος των εργολάβων, είναι πολλαπλάσιο του ορισθέντος με τις υπό κρίση πράξεις του ΤΕΕ «κατωφλιού» που χρησιμεύει ως βάση υπολογισμού της ελάχιστης αμοιβής του μηχανικού.
177. Σύμφωνα με το ΤΕΕ, οι συγκεκριμένες συνθήκες της εξεταζόμενης αγοράς, δικαιολογούν την παρέκκλιση από το γενικό κανόνα της οικονομικής θεωρίας, σύμφωνα με τον οποίο οι συμφωνίες καθορισμού τιμών οδηγούν αναγκαστικά σε τιμές υψηλότερες από αυτές που θα εξασφάλιζε ο ελεύθερος ανταγωνισμός. Η ισχύς του κανόνα αυτού αναιρείται, όταν η αγορά οριοθετείται από κρατικές ρυθμίσεις που επιτάσσουν ελάχιστες αμοιβές και, επομένως, σε μια παρόμοια αγορά όπως η

²⁰⁷ Βλ. Ανακοίνωση Ευρωπαϊκής Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C 101/97, παρ. 42, με περαιτέρω παραπομπές σε σχετική νομολογία.

²⁰⁸ Σύμφωνα με τα όσα ορίζονται στην υπ' αριθμ. 1039715/631/Α0012/ΠΟΛ.1067/3.4.2008 ΚΥΑ, την οποία προσκόμισε το ΤΕΕ και η οποία τροποποίησε την υπ' αριθμ. 1137140/2439/Α0012/ΠΟΛ.1277/5.12.1994 ΚΥΑ, ως «Καθαρό Κόστος Κατασκευής Οικοδομής» θεωρείται το κόστος που περιλαμβάνει την αξία αγοράς των υλικών και την αμοιβή εργασίας, η οποία προσφέρεται απευθείας ή μέσω υπεργολάβου. Επιπρόσθετα, ως «Κόστος Εκκίνησης», θεωρείται το καθαρό κόστος κατασκευής ανά μ² οικοδομής, όπως αυτό καθορίζεται κατά κατηγορία οικοδομής, προ της εφαρμογής των «Συντελεστών Αυξομείωσης». Οι τιμές του Κόστους Εκκίνησης καθορίζονται ως εξής:

α. κτίρια με χρήση την κατοικία (εκτός μονοκατοικιών)	400 €/μ ²
β. μονοκατοικίες	460 €/μ ²
γ. κτίρια γραφείων – καταστημάτων	360 €/μ ²
δ. σταθμοί αυτοκινήτων – βιομηχανικά και βιοτεχνικά κτίρια	280 €/μ ²
ε. γεωργικά και κτηνοτροφικά κτίρια – αποθήκες	200 €/μ ²
στ. ξενοδοχεία – νοσηλευτήρια	650 €/μ ²
ζ. Εκπαιδευτήρια	350 €/μ ²
η. μουσεία και γενικά μη κατονομαζόμενα κτίρια που δεν μπορούν να υπαχθούν στις προηγούμενες κατηγορίες	500 €/μ ²

εξεταζόμενη, η κατάργηση του οριζόμενου ελάχιστου κατωφλιού δεν θα οδηγήσει σε μείωση, αλλά σε αύξηση των ελάχιστων αμοιβών των μηχανικών.

178. Επιπρόσθετα, όπως υποστηρίζει το ΤΕΕ, ο ορισμός «κατωφλιού» ελάχιστου τεκμαιρόμενου κόστους κατασκευής από τον επαγγελματικό φορέα, με βάση το οποίο υπολογίζεται και η ελάχιστη αμοιβή του μηχανικού, έχει και το πλεονέκτημα ότι απαντά στο πρόβλημα της ασύμμετρης πληροφόρησης του καταναλωτή, ο οποίος, με σημείο αναφοράς το ελάχιστο κόστος κατασκευής που ορίζουν οι γνωστοποιούμενες αποφάσεις, μπορεί να εκτιμήσει το κόστος των υπηρεσιών που πληρούν τα ελάχιστα εχέγγυα ποιότητας που απαιτεί η νομοθεσία.
179. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ένα μέρος των αντικειμενικών οικονομικών πλεονεκτημάτων που απορρέουν από τις γνωστοποιούμενες αποφάσεις καταλήγει και στον καταναλωτή, με τη μορφή του χαμηλού κόστους των παρεχόμενων υπηρεσιών, αλλά και με την εξασφάλιση της πληροφόρησής του, της πιστότητας του προϋπολογισμού, της ποιότητας των μελετών και της ασφάλειας των κατασκευών. Επιπλέον, οι γνωστοποιούμενες πράξεις επιτρέπουν και την ασφαλή είσοδο στην αγορά νέων επαγγελματιών-επιστημόνων μηχανικών, οι οποίοι, έχοντας μια επαρκή ελάχιστη αμοιβή, θα μπορούν αφενός μεν να καλύψουν τυχόν διαχειριστικά τους ελλείμματα, αφετέρου δε να αποσβέσουν τις δαπάνες που έχουν πραγματοποιήσει για την κατάρτισή τους και την είσοδό τους στη συγκεκριμένη αγορά.
180. Τέλος, όπως υποστηρίζει το ΤΕΕ, ο ανταγωνισμός δεν καταργείται σε σημαντικό τμήμα της σχετικής αγοράς, αφού οι επίμαχες πράξεις του δεν περιορίζουν τη δυνατότητα ανταγωνιστικής διαμόρφωσης των αμοιβών (άνω του προκύπτοντος κατά νόμο ελαχίστου), ενώ διασφαλίζουν τη δυνατότητα αιτιολογημένης απόκλισης ακόμη και από το ελάχιστο κατώφλι του τεκμαιρόμενου κόστους κατασκευής και δεν αφορούν παρά μόνο στις αμοιβές μελετών ιδιωτικών (όχι δημοσίων) έργων, που ορίζονται με βάση τον προϋπολογισμό του έργου και όχι τους άλλους τύπους αμοιβών μελετών ιδιωτικών έργων, που ορίζονται στο άρθρο 2 Π.Δ. 696/1974, όπως είναι η αμοιβή κατά μονάδα έργου, η αμοιβή κατ' αποκοπή ή ανάλογα με το χρόνο απασχόλησης και η αμοιβή κατά ειδικό τρόπο, που καθορίζεται στις επιμέρους διατάξεις του Π.Δ. 696/1974.
181. Οι ανωτέρω ισχυρισμοί είναι απορριπτέοι. Όσον αφορά, πρώτον, τον ισχυρισμό του ΤΕΕ ότι, αν δεν προέβαινε σε καθορισμό κατώτατου κόστους των παρεχόμενων υπηρεσιών, οι αμοιβές των μηχανικών με βάση την κείμενη νομοθεσία θα ήταν πολύ υψηλότερες από τις προκύπτουσες βάσει του κόστους που καθορίζεται με τις αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής, το επιχείρημα αυτό παραβλέπει το γεγονός ότι οι αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ δεν επηρεάζουν τον τρόπο υπολογισμού των αμοιβών βάσει **αναλυτικού προϋπολογισμού**. Αντίθετα, οι υπό κρίση αποφάσεις **οδήγησαν εν τοις πράγμασι στην αύξηση της Ε.Τ.Α.**, όπως αυτή εξακολουθούσε να εφαρμόζεται στην πράξη από τους μηχανικούς και τις αρμόδιες Πολεοδομικές Υπηρεσίες, **με συνέπειες για τον υπολογισμό των αμοιβών**.

182. Κατά τούτο, οι υπό κρίση αποφάσεις του ΤΕΕ οδηγούν σε αύξηση των αμοιβών των μηχανικών σε σχέση με την προϋφιστάμενη κατάσταση, όπως εξάλλου ρητά και πανηγυρικά έχει ομολογήσει και το ίδιο το ΤΕΕ.²⁰⁹ Η τυχόν αναθεώρηση της Ε.Τ.Α. από την Πολιτεία, αν αυτή λάμβανε χώρα κατά τα προβλεπόμενα στις σχετικές Υ.Α., πιθανώς να οδηγούσε επίσης σε αύξηση των αμοιβών των μηχανικών, πάγιο άλλωστε αίτημα του ΤΕΕ. Η αύξηση όμως αυτή θα ήταν αποτέλεσμα κανονιστικής πράξης και όχι της συμπεριφοράς του ΤΕΕ.
183. Όσον αφορά στο επιχείρημα περί της ασύμμετρης πληροφόρησης των καταναλωτών, πράγματι, οι υπηρεσίες που παρέχονται από τους μηχανικούς αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα επαγγελματικών υπηρεσιών, στην αγορά των οποίων επικρατούν συνθήκες ασύμμετρης πληροφόρησης. Οι συγκεκριμένες υπηρεσίες απαιτούν από τους ελεύθερους επαγγελματίες υψηλό επίπεδο τεχνικών γνώσεων. Οι καταναλωτές, μη διαθέτοντας τις γνώσεις αυτές, δεν είναι σε θέση να ελέγχουν και να αξιολογούν την ποιότητα των υπηρεσιών που αγοράζουν. Έτσι, οι επαγγελματικές υπηρεσίες αποτελούν «αγαθά εμπιστοσύνης» (credence goods), η ποιότητα των οποίων δεν μπορεί να εκτιμηθεί εύκολα εκ των προτέρων, αλλά, σε πολλές περιπτώσεις, ούτε εκ των υστέρων, μετά από την παροχή τους.²¹⁰
184. Όπως επισημαίνεται στην οικονομική θεωρία,²¹¹ τα δύο σημαντικά προβλήματα που δημιουργούνται, όταν στην αγορά επικρατούν συνθήκες ασύμμετρης πληροφόρησης, είναι αυτά του ηθικού κινδύνου (moral hazard) και της δυσμενούς επιλογής (adverse selection).
185. Στην περίπτωση του ηθικού κινδύνου, η ασύμμετρη πληροφόρηση έχει ως αποτέλεσμα ο ένας εκ των συμμετεχόντων σε κάποια συναλλαγή να μην μπορεί να ελέγξει ενέργειες του άλλου, οι οποίες επηρεάζουν την αξία της συναλλαγής. Όσον αφορά στην παροχή των υπηρεσιών των μηχανικών, αυτό σημαίνει ότι ο μηχανικός μπορεί να έχει κίνητρο να μειώσει την προσπάθειά του, δεδομένου ότι γνωρίζει ότι ο αγοραστής δεν μπορεί να εξακριβώσει το επίπεδο της προσπάθειας αυτής, και έτσι να προσφέρει χαμηλότερη ποιότητα υπηρεσιών. Μια άλλη έκφανση του ηθικού κινδύνου είναι το να προσφέρει κάποιος επιπλέον υπηρεσίες (που ο αγοραστής δε χρειάζεται), προκειμένου να δικαιολογήσει τη χρέωση υψηλότερης τιμής.²¹²

²⁰⁹ Βλ. ανωτέρω παρ. 152.

²¹⁰ Για μια πλήρη επισκόπηση των εμπειρικών μελετών, σχετικά με τα προβλήματα που ανακύπτουν στις αγορές εμπιστοσύνης (και ιδιαίτερα σε εκείνη των υπηρεσιών υγείας), βλ. Uwe Dulleck, Rudolf Kerschbamer και Matthias Sutter, *The Economics of Credence Goods: on the Role of Liability, Verifiability, Reputation and Competition*, IZA Discussion Paper No. 4030, Φεβρουάριος 2009, σ. 3-5.

²¹¹ Βλ. Νίκο Βέττα και Γιάννη Κατσουλάκο, *Πολιτική ανταγωνισμού & ρυθμιστική πολιτική*, Τα οικονομικά των ρυθμιστικών παρεμβάσεων σε αγορές με μονοπωλιακή δύναμη, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2004, σ. 77-78.

²¹² Η εν λόγω εκδήλωση του ηθικού κινδύνου έχει μεγαλύτερη εφαρμογή σε υπηρεσίες όπως οι ιατρικές, στις οποίες η διάγνωση και η θεραπεία γίνονται από τον ίδιο επαγγελματία.

186. Στην περίπτωση της δυσμενούς επιλογής, κάποιος από τους συμμετέχοντες σε μια αγορά δεν μπορεί να διακρίνει ποιοι δυνητικοί «τύποι» άλλων συμμετεχόντων πράγματι συμμετέχουν σε αυτήν. Αναφορικά με την παροχή των υπηρεσιών των μηχανικών, αυτό σημαίνει ότι οι καταναλωτές δεν μπορούν να διακρίνουν μεταξύ των «καλών» μηχανικών (που παρέχουν ποιοτικές υπηρεσίες) και των «κακών» και αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα οι πάροχοι των ποιοτικών υπηρεσιών να οδηγηθούν εκτός αγοράς, να μειωθεί γενικά η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών ή ακόμη και να εξαφανισθεί η αγορά.²¹³
187. Υπό τις ανωτέρω συνθήκες, περιοριστικές του ανταγωνισμού ρυθμίσεις, όπως ο ορισμός, έχουν θεωρηθεί, σε κάποιο βαθμό, δικαιολογημένες.²¹⁴
188. Ωστόσο, η καταλληλότητα της θέσπισης υποχρεωτικών ή κατώτατων τιμών ή αμοιβών προκειμένου να διασφαλιστεί η ελάχιστη ποιότητα των επαγγελματικών υπηρεσιών και να προστατευτούν οι καταναλωτές από πλημμελείς υπηρεσίες, αμφισβητείται έντονα. Στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματικών υπηρεσιών,²¹⁵ σημειώνονται τα εξής:
- «Οι περιορισμοί αυτοί μπορεί να εξαλείφουν ή να περιορίζουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των παρόχων υπηρεσιών και, με τον τρόπο αυτό, να μειώνουν τα κίνητρα των ελεύθερων επαγγελματιών να εργάζονται κατά τρόπο αποδοτικό σε σχέση με το κόστος, να μειώνουν τις τιμές, να βελτιώνουν την ποιότητα ή να προσφέρουν καινοτόμες υπηρεσίες. Οι ρυθμίσεις σχετικά με τις τιμές, οι περιορισμοί της διαφήμισης και οι φραγμοί εισόδου μπορεί, για παράδειγμα, να έχουν ως αποτέλεσμα τη διατήρηση των τιμών σε επίπεδα υψηλότερα των ανταγωνιστικών».*
189. Στην παράγραφο 32 της ίδιας Ανακοίνωσης αντικρούεται το επιχείρημα ότι οι προκαθορισμένες τιμές παρέχουν ένα μηχανισμό για την εξασφάλιση χαμηλών τιμών. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι
- «σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, εντός μιας ανταγωνιστικής κατά τα άλλα αγοράς, η ρύθμιση των τιμών είναι απίθανο να εξασφαλίζει τιμές χαμηλότερες από εκείνες που αντιστοιχούν στα επίπεδα που εξασφαλίζει ο ελεύθερος ανταγωνισμός».*

²¹³ Βλ. George A. Akerlof, The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism, *Quarterly Journal of Economics*, 1970 488. Στην εν λόγω θεωρία υποστηρίζεται ότι, δεδομένου ότι οι αγοραστές δεν είναι σε θέση να διακρίνουν τη διαφορά στην ποιότητα των προϊόντων που αγοράζουν, λαμβάνουν τις αποφάσεις τους με βάση τη μέση ποιότητα που αναμένουν. Γνωρίζοντας το γεγονός αυτό, οι πωλητές προσφέρουν χαμηλότερη ποιότητα, χρεώνοντας τη μέση τιμή. Επικρατεί, έτσι, η χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών και η αγορά για υψηλής ποιότητας υπηρεσίες μπορεί ακόμη και να καταρρεύσει.

²¹⁴ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, Έκθεση σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών, COM(2004) 83 τελικό, 9.2.2004, και Έκθεση Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ, *Competition in Professional Services* (SERIES: ROUNDTABLES ON COMPETITION POLICY), DAFPE/CLP(2000)2.

²¹⁵ Ανακοίνωση της Επιτροπής, Έκθεση σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών, COM(2004) 83 τελικό, 9.2.2004, Περίληψη.

190. Στην επόμενη παράγραφο της Ανακοίνωσης, αμφισβητείται, επίσης, το επιχείρημα ότι οι προκαθορισμένες τιμές αποτελούν εγγύηση για την ποιότητα των υπηρεσιών. Ειδικότερα, σημειώνεται ότι
- «οι προκαθορισμένες τιμές δεν μπορούν να αποτρέψουν κάποιους ασυνείδητους να προσφέρουν υπηρεσίες χαμηλής ποιότητας. Ούτε οδηγούν στην εξάλειψη των οικονομικών κινήτρων των ελεύθερων επαγγελματιών να μειώσουν την ποιότητα και το κόστος».*
191. Αυτό είναι γεγονός, καθώς η τιμή από μόνη της δεν παρέχει καμία επιπλέον πληροφόρηση, σχετικά με την ποιότητα της παρεχόμενης υπηρεσίας. Δεδομένου ότι η ασυμμετρία της πληροφόρησης παραμένει στην αγορά και οι καταναλωτές εξακολουθούν να μην μπορούν να διακρίνουν μεταξύ των ποιοτικών ή μη υπηρεσιών, όσοι από τους παρόχους των επαγγελματικών υπηρεσιών επιθυμούν να εκμεταλλευτούν το γεγονός αυτό μπορούν να το κάνουν, διαθέτοντας, επιπλέον, τη διασφάλιση της ελάχιστης τιμής.
192. Στο ίδιο πνεύμα, σε Έκθεση Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματικών υπηρεσιών,²¹⁶ σημειώνεται ότι το να επιτρέπεται σε επαγγελματικές οργανώσεις να καθορίζουν τιμές ανταπόδεικτα περιορίζει τον ανταγωνισμό, ενώ δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η πρακτική αυτή είναι απαραίτητη, προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα των υπηρεσιών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τον ορισμό ελάχιστων τιμών.²¹⁷
193. Ως προς την εμπειρική επιβεβαίωση της αποτελεσματικότητας ή μη των κανονιστικών ρυθμίσεων για την επίλυση των προβλημάτων που δημιουργούνται λόγω της ασύμμετρης πληροφόρησης, στην ανωτέρω Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περιγράφονται τα αποτελέσματα μελέτης, η οποία διερεύνησε τις οικονομικές επιπτώσεις των διάφορων κανονιστικών καθεστώτων που επικρατούν σε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συγκεκριμένη μελέτη κατέδειξε ότι δεν υπάρχει ένδειξη δυσλειτουργίας των αγορών στις χώρες με σχετικά χαμηλό επίπεδο ρύθμισης, γεγονός που θέτει υπό αμφισβήτηση τη σκοπιμότητα της επιβολής των εν λόγω ρυθμίσεων.²¹⁸
194. Ειδικά σε σχέση με τις ρυθμίσεις που αφορούν στον ορισμό τιμών και αμοιβών, στην ίδια Ανακοίνωση παρατηρείται ότι, κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών, ορισμένα κράτη μέλη κατήργησαν τις προκαθορισμένες αμοιβές στα ελεύθερα επαγγέλματα. Έτσι, στα περισσότερα κράτη μέλη, τα επαγγέλματα του δικηγόρου, του λογιστή, του μηχανικού και του αρχιτέκτονα ασκούνται πλέον αποτελεσματικά, χωρίς προκαθορισμένες τιμές. Αυτό δείχνει ότι η ρύθμιση των

²¹⁶ Έκθεση Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ, *Competition in Professional Services* (SERIES: ROUNDTABLES ON COMPETITION POLICY), DAFFE/CLP(2000)2.

²¹⁷ Ο.π., σ. 42.

²¹⁸ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, Έκθεση σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών, COM(2004) 83 τελικό, 9.2.2004, παρ. 16.

τιμών δεν αποτελεί απαραίτητο κανονιστικό μέσο για τα επαγγέλματα αυτά και ότι άλλοι, λιγότερο περιοριστικοί, μηχανισμοί μπορούν να εξασφαλίσουν έναν αποτελεσματικό τρόπο διατήρησης υψηλής ποιότητας.²¹⁹

195. Αντίστοιχα, στην προαναφερθείσα Έκθεση της Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των επαγγελματικών υπηρεσιών, σημειώνεται ότι συγκριτικές μελέτες έχουν αποδείξει ότι η άρση των περιοριστικών του ανταγωνισμού πρακτικών δεν οδηγεί, γενικά, σε μείωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.²²⁰
196. Σε αντίθεση με τη ρύθμιση των τιμών, η οποία προβάλλεται ως ένα αμφισβητούμενης αποτελεσματικότητας μέτρο για την επίλυση των προβλημάτων που δημιουργούνται στις αγορές λόγω της ασύμμετρης πληροφόρησης, τόσο στην οικονομική θεωρία όσο και στη διεθνή πολιτική ανταγωνισμού, δίνεται έμφαση σε άλλα μέτρα, τα οποία περιορίζουν λιγότερο τον ανταγωνισμό και μπορούν να εξασφαλίσουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και την προστασία των καταναλωτών.²²¹ Τα μέτρα αυτά εστιάζουν αφενός μεν στην πληροφόρηση σχετικά με τις ικανότητες των επαγγελματιών και την ποιότητα των παρεχόμενων από αυτούς υπηρεσιών, αφετέρου δε στη θέσπιση συμβατικής υποχρέωσης διασφάλισης της ποιότητας και ευθύνης του επαγγελματία, σε περίπτωση πλημμέλειας.
197. Η υπεροχή των συγκεκριμένων μέτρων έναντι του καθορισμού τιμών επισημαίνεται στην παράγραφο 33 της Ανακοίνωσης της ΕΕ όπου αναφέρεται ότι *«υπάρχουν πολλοί άλλοι λιγότερο περιοριστικοί μηχανισμοί για τη διατήρηση της ποιότητας και την προστασία των καταναλωτών. Παραδείγματος χάριν, μέτρα για τη βελτίωση της πληροφόρησης σχετικά με τις επαγγελματικές υπηρεσίες θα μπορούσαν να συμβάλουν, έτσι ώστε οι καταναλωτές να λαμβάνουν πιο συνειδητές αποφάσεις, έχοντας καλύτερη επίγνωση των επιλογών»*.
198. Στην προαναφερθείσα Έκθεση της Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ, αναφέρονται ως μηχανισμοί αντιμετώπισης των προβλημάτων που δημιουργεί η ασύμμετρη πληροφόρηση η δημιουργία φήμης (reputation) των παρόχων επαγγελματικών υπηρεσιών, οι συμβατικές εγγυήσεις ποιότητας (contractual guarantees of performance quality, performance bonds), η πιστοποίηση και η αξιολόγηση από ανεξάρτητους φορείς (third-party accreditation - quality rating). Επίσης, σημειώνεται ότι οι ρήτρες αστικής ευθύνης (civil liability rules), οι οποίες επιτρέπουν στους καταναλωτές να αξιώσουν αποζημίωση εξαιτίας των βλαβών που προκαλούνται από την πλημμελή παροχή των επαγγελματικών υπηρεσιών, δίνουν στους επαγγελματίες

²¹⁹ Ο.π. παρ. 34.

²²⁰ Βλ. Έκθεση Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ, *Competition in Professional Services* (SERIES: ROUNDTABLES ON COMPETITION POLICY), DAFPE/CLP(2000)2, σ. 20.

²²¹ Βλ., μεταξύ άλλων, Benito Arruñada, *Managing Competition in Professional Services and the Burden of Inertia*, εις: Claus-Dieter Ehlermann και Isabela Atanasiu (Επιμ.), *European Competition Law Annual 2004: The Relationship between Competition Law and the (Liberal) Professions*, Hart Publishing, Οξφόρδη-Πόρτλαντ, 2006, σ. 51 επ.

κίνητρο, ώστε να διατηρήσουν υψηλή ποιότητα υπηρεσιών.²²² Στην Έκθεση σημειώνεται ότι σε αρκετές αγορές, αυτοί οι μηχανισμοί αντιμετωπίζουν αποτελεσματικά τα προβλήματα που προκαλούνται από την ασύμμετρη πληροφόρηση.²²³

199. Όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, σχετικά με τη μη αναγκαιότητα του ορισμού ελάχιστων τιμών, για την επίλυση των προβλημάτων που προκαλούνται από την ασύμμετρη πληροφόρηση, επιβεβαιώθηκαν και στην Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τους Βέλγους Αρχιτέκτονες,²²⁴ όπου η Επιτροπή δεν έκρινε ότι ήταν απαραίτητη η θέσπιση (προτεινόμενων) ελάχιστων τιμών για τη σωστή άσκηση του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα. Αντίθετα, η Επιτροπή θεώρησε ότι η πληροφόρηση σχετικά με τις ορθές τιμές μπορεί να παρασχεθεί με άλλους τρόπους. Για παράδειγμα, η δημοσίευση πληροφοριών, οι οποίες έχουν συγκεντρωθεί από ανεξάρτητους φορείς (όπως οι καταναλωτικές οργανώσεις) σχετικά με τις ευρέως εφαρμοζόμενες τιμές ή τα αποτελέσματα ερευνών μπορούν να αποτελέσουν περισσότερο αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης για τους καταναλωτές και να οδηγήσουν σε λιγότερες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού.
200. Σχετικά με τον ισχυρισμό ότι οι ελάχιστες τιμές είναι απαραίτητες, διότι χαμηλότερες τιμές μπορεί να αποτελούν ένδειξη παράνομων πρακτικών, η Επιτροπή σημειώνει ότι μία επαγγελματική ένωση μπορεί να συνεχίσει να ασκεί τον εποπτικό της ρόλο, χωρίς να καθορίζει τιμές, τονίζοντας ότι η ελάχιστη τιμή δεν αποτρέπει όσους αρχιτέκτονες επιθυμούν να παρέχουν υπηρεσίες χαμηλής ποιότητας, αλλά, αντίθετα, μπορεί να τους προστατέψει, εξασφαλίζοντας για αυτούς την ελάχιστη αμοιβή. Επιπλέον, η ελάχιστη αμοιβή μπορεί να αποτρέψει τους αρχιτέκτονες να δουλέψουν αποτελεσματικά, όσον αφορά στο κόστος, να μειώσουν τις τιμές, να βελτιώσουν την ποιότητα ή να καινοτομήσουν.²²⁵
201. Επομένως, ακόμα και αν αγνοηθεί η πληθώρα του αποδεικτικού υλικού που δημιουργεί τουλάχιστον αμφιβολίες για τις πραγματικές προθέσεις του ΤΕΕ και υποτεθεί ότι οι συγκεκριμένες αποφάσεις του ΤΕΕ ενέχουν οφέλη αποτελεσματικότητας και διασφαλίζουν μεταξύ άλλων την ποιότητα των κατασκευών, εντούτοις τα σχετικά επιχειρήματα του ΤΕΕ δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν καθότι δεν ικανοποιούν την τρίτη προϋπόθεση των άρθρων 1 παρ. 3

²²² Βλ. Uwe Dulleck, Rudolf Kerschbamer και Matthias Sutter, *The Economics of Credence Goods: on the Role of Liability, Verifiability, Reputation and Competition*, IZA Discussion Paper No. 4030, Φεβρουάριος 2009, σ. 2 επ., οι οποίοι αποδεικνύουν ότι το αποτελεσματικότερο μέσο, προκειμένου να επιλυθούν τα προβλήματα που οφείλονται στην ασύμμετρη πληροφόρηση, είναι η νομική ευθύνη.

²²³ Βλ. Έκθεση Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ, *Competition in Professional Services* (SERIES: ROUNDTABLES ON COMPETITION POLICY), DAFFE/CLP(2000)2, σ. 8.

²²⁴ Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24.6.2004, *Barème d'honoraires de l'Ordre des Architectes belges*, παρ. 99 και 104-110.

²²⁵ Ο.π., παρ. 99.

N. 703/1977 και 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ, ήτοι η αύξηση των κατώτατων αμοιβών δεν είναι απολύτως αναγκαία και σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας προκειμένου να επιτευχθούν οι σχετικοί υπέρτεροι στόχοι.

202. Τέλος, επισημαίνεται, ότι όσον αφορά γενικές αναφορές στην αποφυγή της φοροδιαφυγής και στην διασφάλιση εσόδων για το Κράτος, για τον ασφαλιστικό φορέα των μηχανικών, για ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και για το ίδιο το ΤΕΕ,²²⁶ τέτοιου είδους επιχειρήματα είναι αλυσιτελή ή απομειώνουν όποιους δικαιολογητικούς λόγους προβάλλει το ΤΕΕ για τη συμπεριφορά του. Καταρχήν, η αναφορά στη διασφάλιση εσόδων για το ίδιο το ΤΕΕ ουσιαστικά αποτελεί παραδοχή του αντιανταγωνιστικού χαρακτήρα των αποφάσεών του, αφού η συντριπτική πλειοψηφία αντιανταγωνιστικών πρακτικών αποβλέπει κατά άμεσο ή έμμεσο τρόπο ακριβώς σε οικονομικό όφελος του παραβάτη, με βλάβη των καταναλωτών. Εξάλλου, σχετικά με τα άλλα επιχειρήματα, όπως ήδη αναφέρθηκε,²²⁷ δεν εναπόκειται σε επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων να προβαίνουν σε περιορισμούς του ανταγωνισμού προκειμένου να αντιμετωπίσουν την ανεπάρκεια των δημοσίων μέτρων για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων.

203. Σε κάθε, όμως, περίπτωση, τα ανωτέρω επιχειρήματα δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν στο πλαίσιο της ανάλυσης στα άρθρα 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ, καθότι η αξιολόγηση του οφέλους που προκύπτει από περιοριστικές συμπράξεις ή αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων πρέπει να γίνεται καταρχήν εντός του πλαισίου κάθε σχετικής αγοράς στην οποία αναφέρεται η περιοριστική πρακτική. Κατά την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το άρθρο 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ,

«Οι [Ενωσιακοί] κανόνες ανταγωνισμού έχουν ως στόχο την προστασία του ανταγωνισμού στην αγορά και δεν μπορούν να διαχωριστούν από το στόχο αυτό. Επιπλέον, η προϋπόθεση της εξασφάλισης στους καταναλωτές δίκαιου τμήματος από το όφελος που προκύπτει προϋποθέτει κατά κανόνα ότι η βελτίωση της αποτελεσματικότητας στη σχετική αγορά χάρη στην περιοριστική συμφωνία πρέπει να είναι επαρκής ώστε να υπερτερεί των αντιανταγωνιστικών επιπτώσεων που προκαλεί η συμφωνία στην ίδια σχετική αγορά. Οι αρνητικές επιπτώσεις για τους καταναλωτές σε μια γεωγραφική αγορά ή αγορά προϊόντος δεν μπορούν κατά κανόνα να συγκριθούν και να αντισταθμιστούν από τα θετικά αποτελέσματα για τους καταναλωτές σε μια άλλη άσχετη γεωγραφική αγορά ή αγορά προϊόντος.»²²⁸

²²⁶ Βλ. συμπληρωματικό Υπόμνημα του ΤΕΕ, παρ. 3.20 και πρόσφατα το υπ' αριθμ. 2611/6.12.2010 Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ, σ. 16-17.

²²⁷ Βλ. ανωτέρω παρ. 164.

²²⁸ Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής - Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παράγραφος 3 της Συνθήκης, ΕΕ 2004 C 101/97, παρ. 43, με περαιτέρω παραπομπές στη νομολογία.

204. Επομένως, αναφορές σε υποτιθέμενα εξωανταγωνιστικά και γενικά οφέλη ή σε οφέλη που εμφανίζονται σε αγορές όπου οι καταναλωτές που τα καρπώνονται δεν συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό με αυτούς που υφίστανται τη βλάβη που προκαλεί η αντανταγωνιστική συμπεριφορά, δεν μπορούν να γίνουν δεκτά. Η ενδεχόμενη διασφάλιση εσόδων για τον ασφαλιστικό φορέα των ίδιων των μηχανικών ή για εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά ακόμα και η υποτιθέμενη αποφυγή της φοροδιαφυγής, δεν ανταποκρίνονται στην εν λόγω προϋπόθεση.
205. Βάσει όλων των ανωτέρω, οι υπό κρίση αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του ΤΕΕ δεν πληρούν τις προϋποθέσεις εξαίρεσης των άρθρων 1 παρ. 3 Ν. 703/1977 και 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ και απαγορεύονται ως εξ αντικειμένου περιορισμοί του ανταγωνισμού.

V. ΕΠΙΒΟΛΗ ΠΡΟΣΤΙΜΟΥ, ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΑΡΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΕΙΨΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΗ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

206. Σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 1 Ν. 703/1977, εάν η Επιτροπή Ανταγωνισμού διαπιστώσει παράβαση του άρθρου 1 Ν. 703/1977 ή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ μπορεί με απόφασή της να επιβάλλει πρόστιμο στις ενώσεις επιχειρήσεων που υπέπεσαν στην παράβαση. Κατά την άσκηση της ανωτέρω αρμοδιότητάς της, η Επιτροπή Ανταγωνισμού έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια να αποφασίσει το είδος της τυχόν επιβαλλόμενης ποινής και το ύψος του επιβαλλόμενου προστίμου. Με βάση το άρθρο 9 παρ. 2 Ν. 703/1977, σε περίπτωση που επιβάλλεται πρόστιμο σε ένωση επιχειρήσεων, το επιβαλλόμενο ή απειλούμενο πρόστιμο μπορεί να ανέρχεται μέχρι ποσοστού 15% των ακαθαρίστων εσόδων των μελών αυτής, της τρέχουσας ή της προηγούμενης της παράβασης χρήσης.²²⁹
207. Κατ' αναλογία με το Ενωσιακό δίκαιο, οι ανωτέρω διατάξεις του νόμου έχουν σκοπό να δώσουν στην Επιτροπή Ανταγωνισμού την εξουσία να επιβάλλει πρόστιμα για να μπορέσει να εκτελέσει την αποστολή εποπτείας που της έχει αναθέσει ο

²²⁹ Συναφώς, σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ. 2 του Κανονισμού 1/2003, «όταν η παράβαση που διέπραξε ένωση επιχειρήσεων συνδέεται με τις δραστηριότητες των μελών της, το πρόστιμο δεν υπερβαίνει το 10% του αθροίσματος του συνολικού κύκλου εργασιών κάθε μέλους που συμμετέχει ενεργά στην αγορά που έχει επηρεασθεί από τη παράβαση που διέπραξε η Ένωση». Σύμφωνα δε με το άρθρο 23 παρ. 4 του εν λόγω Κανονισμού, «σε περίπτωση που επιβάλλεται πρόστιμο σε ένωση επιχειρήσεων, λαμβανομένου υπόψη του κύκλου εργασιών των μελών της και η ένωση είναι αξιόχρηστη, η ένωση είναι υποχρεωμένη να ζητήσει συνεισφορές από τα μέλη της, προκειμένου να καλύψει το ποσό του προστίμου. Εάν δεν πραγματοποιηθούν οι συνεισφορές αυτές εντός της προθεσμίας που έχει ορίσει η Επιτροπή, η Επιτροπή δύναται να απαιτήσει τη καταβολή του προστίμου απευθείας από καθεμία από τις επιχειρήσεις, οι εκπρόσωποι των οποίων ανήκαν στα εμπλεκόμενα όργανα λήψεως των αποφάσεων της ένωσης. Η Επιτροπή, όταν έχει απαιτήσει πληρωμή, στη περίπτωση που είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση της ολοσχερούς πληρωμής του προστίμου, μπορεί να απαιτήσει πληρωμή του υπολοίπου από οποιοδήποτε μέλος της ένωσης που είχε ενεργή δράση στην αγορά, στην οποία συνέβη η παράβαση».

νόμος.²³⁰ Στην αποστολή αυτή περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων το καθήκον καταστολής των παράνομων μορφών συμπεριφοράς καθώς και αποτροπής της επαναλήψεώς τους.²³¹

208. Προκειμένου να αξιολογηθεί η σοβαρότητα μιας παράβασης, η Επιτροπή Ανταγωνισμού λαμβάνει υπόψη της ιδίως το είδος της παράβασης, τα αντιαγωνιστικά αποτελέσματα που προκλήθηκαν ή μπορούσαν να προκληθούν στην αγορά, το ειδικό βάρος της κάθε επιχείρησης στη σχετική αγορά, το οικονομικό όφελος που αποκόμισε ο παραβάτης, την οικονομική δύναμη της επιχείρησης που παραβιάζει τους κανόνες ανταγωνισμού στη σχετική αγορά και την έκταση της γεωγραφικής αγοράς.²³²
209. Εν προκειμένω, διαπιστώνεται ότι η υπό εξέταση παράβαση συνιστά έναν από τους σοβαρότερους περιορισμούς του ανταγωνισμού. Όπως δε έχει κριθεί από την Ενωσιακή νομολογία, για τον χαρακτηρισμό μιας παράβασης ως πολύ σοβαρής αρκεί μία σύμπραξη να έχει αντίθετο προς τον ανταγωνισμό **αντικείμενο**, χωρίς να είναι κρίσιμο το συγκεκριμένο αντίκτυπο ή αποτέλεσμα.²³³
210. Αλλά ακόμα και αν εξεταστεί το πραγματικό αντίκτυπο στην αγορά της υπό εξέταση παράβασης, επισημαίνεται ότι σύμφωνα με τα Ενημερωτικά Δελτία του ίδιου του ΤΕΕ, οι υπό κρίση αποφάσεις του ΤΕΕ μεταφράστηκαν σε αύξηση των αμοιβών των μηχανικών συνιστάμενη σε 87% κατά μέσο όρο.²³⁴
211. Λαμβανομένης υπόψη της φύσεως και των ιδιαιτεροτήτων της παρούσας υπόθεσης, της ύπαρξης σχετικής νομολογίας στην Ελλάδα που αφορά στον καθορισμό κατώτατων αμοιβών επαγγελματιών²³⁵ και του γεγονότος ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε προηγούμενες Αποφάσεις της έχει σταδιακά αρχίσει να επιβάλλει από συμβολικά έως μειωμένα πρόστιμα,²³⁶ η Επιτροπή Ανταγωνισμού κρίνει σκόπιμο, κατά την άσκηση της ευρείας διακριτικής της ευχέρειας, να αποκλίνει από τις μεθόδους που εισάγονται με την Ανακοίνωσή της της 12.5.2006

²³⁰ Βλ. συνεκδ. υποθ. 100/80 έως 103/80, *SA Musique Diffusion française κ.ά. κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1983 σ. 1825, παρ. 105· υπόθ. C-76/06 P, *Britannia Alloys & Chemicals Ltd κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2007 σ. I-4405, παρ. 22.

²³¹ Υπόθ. 41/69, *ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής*, Συλλ. 1969-1971 σ. 397, παρ. 173· υπόθ. C-308/04 P, *SGL Carbon AG κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2006 σ. I-5977, παρ. 37· υπόθ. C-76/06 P, *Britannia Alloys & Chemicals Ltd κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2007 σ. I-4405, παρ. 22.

²³² Πρβλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 12.5.2006 αναφορικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό προστίμων, παρ. 10-11.

²³³ Υπόθ. C-534/07 P, *William Prym GmbH & Co. KG και Prym Consumer GmbH & Co. KG κατά Επιτροπής*, Συλλ. 2009 σ. I-7415, παρ. 81.

²³⁴ Βλ. ανωτέρω παρ. 71.

²³⁵ Απόφαση ΕΑ 292/IV/2005.

²³⁶ Βλ. Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 5.6.1996, *Fenex*, ΕΕ 1996 L 181/28, όπου επιβλήθηκε συμβολικό πρόστιμο 1.000 € και Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 24.6.2004, *Barème d'honoraires de l'Ordre des Architectes belges*, όπου επιβλήθηκε μειωμένο πρόστιμο 100.000 €.

- αναφορικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό προστίμων²³⁷ και να επιβάλει στο ΤΕΕ **μειωμένο** πρόστιμο εξήντα χιλιάδων Ευρώ (60.000 €) για την προαναφερόμενη παράβαση, επιφυλασσόμενη να τιμωρεί εφεξής με υψηλότερα πρόστιμα, βάσει των μεθόδων της ως άνω Ανακοίνωσής της, παρόμοιες παραβάσεις στις οποίες υποπίπτουν ενώσεις, σύλλογοι ή επιμελητήρια ελευθέρων επαγγελματιών.
212. Κρίνεται, επίσης, σκόπιμη η απαγόρευση της συνέχισης της παράβασης και η άμεση παύση αυτής από το ΤΕΕ. Ειδικότερα, το ΤΕΕ οφείλει να μην λαμβάνει αποφάσεις που άπτονται άμεσα ή έμμεσα του καθορισμού και της αναπροσαρμογής των αμοιβών των μηχανικών - μελών του καθώς και όλων όσων μπορούν σύμφωνα με το νόμο εν όλω ή εν μέρει να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για την κατασκευή ιδιωτικών έργων, ασχέτως από το ύψος των αμοιβών αυτών και το αν θεωρούνται χαμηλές, υψηλές, πραγματικές ή ακόμα και εκτός πραγματικότητας από το ΤΕΕ. Επίσης, το ΤΕΕ οφείλει να μην λαμβάνει τέτοιου είδους αποφάσεις που άπτονται παραγόντων που είναι δυνατό άμεσα, έμμεσα, ακόμη και αντανεκλαστικά, να έχουν επίδραση στις σχετικές αμοιβές.
213. Επιπλέον, η Επιτροπή Ανταγωνισμού κρίνει ότι πρέπει να διαταχθούν συγκεκριμένα μέτρα που αφορούν: α) στην ενημέρωση από το ΤΕΕ των μελών του και του κοινού σχετικά με την παράβαση που διέπραξε και την παρούσα Απόφαση και β) στην αναπροσαρμογή του μηχανογραφικού συστήματος υπολογισμού των αμοιβών των μηχανικών κατά τρόπο σύμφωνο με το γράμμα και πνεύμα της παρούσας Απόφασης, ώστε να γίνονται δεκτά από το εν λόγω σύστημα αιτήματα υπολογισμού των αμοιβών των μηχανικών ανεξαρτήτως του ύψους του προϋπολογισθέντος κόστους ανά μ². Τα ανωτέρω μέτρα συμπεριφοράς θα πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή από το ΤΕΕ μετά τη λήξη μεταβατικής περιόδου εξήντα (60) ημερών.
214. Η Επιτροπή Ανταγωνισμού, επίσης, απειλεί χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων Ευρώ (10.000 €) για κάθε ημέρα καθυστέρησης συμμόρφωσης ή μη συμμόρφωσης του ΤΕΕ προς την παρούσα Απόφαση, προκειμένου να εξαναγκαστεί το ΤΕΕ να παραλείψει τη σοβαρότατη παράβαση του ανταγωνισμού, στην οποία υπέπεσε, και κυρίως να λάβει τα ανωτέρω ειδικότερα μέτρα εντός της σχετικής προθεσμίας των εξήντα (60) ημερών.
215. Οι καταγγελίες, όμως, ως προς το τμήμα τους που αναφέρεται στην εφαρμογή της νομοθεσίας περί αμοιβών μηχανικών και στους μηχανικούς ΤΕΕ, είναι αβάσιμες και εντεύθεν απορριπτές διότι οι περιορισμοί του ανταγωνισμού που προκύπτουν από τις σχετικές νομοθεσίες και κανονιστικές ρυθμίσεις συνιστούν αποτέλεσμα αμιγούς κρατικής παρέμβασης και ως εκ τούτου εκφεύγουν του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 1 Ν. 703/1977. Το αυτό ισχύει και σε σχέση με την διάταξη του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, εφαρμοζόμενη είτε από μόνη της είτε σε συνδυασμό με το άρθρο 4 παρ. 3

²³⁷ Ανακοίνωση της Επιτροπής Ανταγωνισμού της 12.5.2006 αναφορικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό προστίμων, παρ. 21.

ΣΕΕ, και επομένως, κατά την κρίση της Επιτροπής, δεν δικαιολογείται περαιτέρω δράση της σχετικώς.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού σε Ολομέλεια ομοφώνως και σε φανερή ψηφοφορία:

Α) Απορρίπτει τις καταγγελίες ως προς εκείνο το τμήμα τους που αναφέρεται στην εφαρμογή της νομοθεσίας περί αμοιβών των μηχανικών στους μηχανικούς ΤΕ.

Β) Διαπιστώνει ότι το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας («ΤΕΕ»), το οποίο συνιστά ένωση επιχειρήσεων κατά την έννοια του Ν. 703/1977 και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΣΛΕΕ»), παρέβη τα άρθρα 1 Ν. 703/1977 και 101 ΣΛΕΕ, καθότι με τις υπ' αριθμ. Α6/Σ42/2006 και Α22/Σ46/2007 αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής του, όπως αυτές μεταγενέστερα τροποποιήθηκαν, υποκατέστησε χωρίς σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση την Πολιτεία, και υιοθέτησε ελάχιστο κόστος κατασκευής έργων για τον υπολογισμό των αμοιβών των μηχανικών, αποβλέποντας και οδηγώντας σε αύξηση των αμοιβών αυτών και επομένως περιορίζοντας έτσι εξ αντικειμένου και εξ αποτελέσματος τον ανταγωνισμό στην αγορά παροχής υπηρεσιών μηχανικών που εμπλέκονται στην κατασκευή ιδιωτικών έργων.

Γ) Επιβάλλει στο ΤΕΕ πρόστιμο εξήντα χιλιάδων Ευρώ (60.000 €) για την προαναφερόμενη παράβαση.

Δ) Υποχρεώνει το ΤΕΕ στα πλαίσια του άρθρου 9 Ν. 703/1977:

1. να παύσει την προαναφερόμενη παράβαση και να την παραλείψει στο μέλλον, και ιδίως να μην λαμβάνει αποφάσεις που άπτονται άμεσα ή έμμεσα του καθορισμού και της αναπροσαρμογής των αμοιβών των μηχανικών - μελών του καθώς και όλων όσων μπορούν σύμφωνα με το νόμο εν όλω ή εν μέρει να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους για την κατασκευή ιδιωτικών έργων.

2. Να λάβει, εντός εξήντα (60) ημερών από την κοινοποίηση σε αυτό της παρούσας Απόφασης, τα ακόλουθα μέτρα για την παύση της προαναφερόμενης παράβασης:

α) να ενημερώσει τα μέλη του και το κοινό για την παρούσα Απόφαση με δημοσίευση στο Ενημερωτικό του Δελτίο και με ανάρτηση στην ιστοσελίδα του, αφού θέσει προηγουμένως το σχετικό δελτίο υπόψη της Επιτροπής Ανταγωνισμού, και

β) να αναπροσαρμόσει το μηχανογραφικό σύστημα υπολογισμού των αμοιβών των μηχανικών κατά τρόπο σύμφωνο με το γράμμα και πνεύμα της παρούσας Απόφασης, ώστε να γίνονται δεκτά από το εν λόγω σύστημα αιτήματα υπολογισμού των αμοιβών των μηχανικών ανεξαρτήτως του ύψους του προϋπολογισθέντος κόστους ανά τετραγωνικό μέτρο.

Ε) Απειλεί χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων Ευρώ (10.000 €) για κάθε ημέρα καθυστέρησης συμμόρφωσης ή μη συμμόρφωσης του ΤΕΕ προς την παρούσα Απόφαση.

Η απόφαση εκδόθηκε την **22^α Δεκεμβρίου 2010**.

Η απόφαση να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, σύμφωνα με το άρθρο 26 παρ. 6 του ισχύοντος Κανονισμού Λειτουργίας και Διαχείρισης της Επιτροπής Ανταγωνισμού (ΦΕΚ Β' 1890/29.12.2006).

Ο Πρόεδρος

Δημήτριος Κυριτσάκης

Ο Συντάκτης της Απόφασης

Ασημάκης Κομνηνός

Η Γραμματέας

Ηλιάννα Κούτρα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΜΟΙΒΩΝ ΓΙΑ Ε.Τ.Α. 44 ΕΥΡΩ ΚΑΙ Ε.Τ.Α. 105 ΕΥΡΩ, ΟΠΩΣ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ.

2416/20.11.2006 ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΤΕΕ

ΑΜΟΙΒΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΗΜΕΡΑ ΓΙΑ Ε.Τ.Α. 44 ΕΥΡΩ ΚΑΙ Ε.Τ.Α. 105 ΕΥΡΩ

ΕΙΔΟΣ ΚΤΙΡΙΟΥ	ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΣΗΜΕΡΑ σε ευρώ	ΑΜΟΙΒΗ ΜΕΛΕΤΗΣ Ε.Τ.Α. 44 ευρώ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΣΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ Ε.Τ.Α. 44 ευρώ	ΑΜΟΙΒΗ ΜΕΛΕΤΗΣ Ε.Τ.Α. 105 ευρώ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΣΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ Ε.Τ.Α. 105 ευρώ	ΑΥΞΗΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ 1.450 Μ ²	1.278.900,00	14.914,14	1,17%	28.646,76	2,24%	1,07%
ΜΙΚΡΟ ΚΤΙΡΙΟ 120 Μ ²	134.520,00	2.495,72	1,86%	4.655,87	3,46%	1,6%

ΑΜΟΙΒΗ ΕΠΙΒΛΕΨΗΣ ΣΗΜΕΡΑ ΓΙΑ Ε.Τ.Α. 44 ΕΥΡΩ ΚΑΙ Ε.Τ.Α. 105 ΕΥΡΩ

ΕΙΔΟΣ ΚΤΙΡΙΟΥ	ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΣΗΜΕΡΑ σε ευρώ	ΑΜΟΙΒΗ ΜΕΛΕΤΗΣ Ε.Τ.Α. 44 ευρώ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΣΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ Ε.Τ.Α. 44 ευρώ	ΑΜΟΙΒΗ ΜΕΛΕΤΗΣ Ε.Τ.Α. 105 ευρώ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΣΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ Ε.Τ.Α. 105 ευρώ	ΑΥΞΗΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ 1.450 Μ ²	1.278.900,00	8.173,59	0,64%	15.608,64	1,22%	0,58%
ΜΙΚΡΟ ΚΤΙΡΙΟ 120 Μ ²	134.520,00	1.372,24	1,02%	2.534,21	1,88%	0,86%

ΣΥΝΟΛΟ ΑΜΟΙΒΗΣ ΣΗΜΕΡΑ ΓΙΑ Ε.Τ.Α. 44 ΕΥΡΩ ΚΑΙ Ε.Τ.Α. 105 ΕΥΡΩ

ΕΙΔΟΣ ΚΤΙΡΙΟΥ	ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΣΗΜΕΡΑ σε ευρώ	ΑΜΟΙΒΗ ΜΕΛΕΤΗΣ Ε.Τ.Α. 44 ευρώ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΣΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ Ε.Τ.Α. 44 ευρώ	ΑΜΟΙΒΗ ΜΕΛΕΤΗΣ Ε.Τ.Α. 105 ευρώ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΣΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ Ε.Τ.Α. 105 ευρώ	ΑΥΞΗΣΗ ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΜΟΙΒΗΣ
ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ 1.450 Μ ²	1.278.900,00	23.087,73	1,81%	44.255,4	3,46%	91,68%
ΜΙΚΡΟ ΚΤΙΡΙΟ 120 Μ ²	134.520,00	3.867,96	2,86%	7.190,08	5,35%	85,88%

